

24156

Sign. Č-47

ВОЈНО ДЕЛО

6

1 9 5 4

С А Д Р Ж А Ј

	Стр.
Потпуковник Зуфер Мусић: О нападу у нападним колонама	1
Потпуковник Милан Кирић: О утврђеним рејонима	9
Генерал-мајор Бранко Обрадовић: Једно мишљење о пуковској артиљеријској групи	17
Пуковник Стојан Кораћ: О организацији и систему снабдевања трупа ваздушним дотуром	29
Потпуковник Милан Јелача: Регулисање саобраћаја у борбеној зони	38

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Генерал-потпуковник Ђоко Јованић: Дрварска операција	46
---	----

ISKUSTVA IZ RATA U KOREJI

<i>Pouke iz rada vazduhoplovstva u Koreji</i>	68
---	----

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

Severoatlantski pakt i odbrana Evrope

<i>Feldmaršal Montgomeri o raznim problemima odbrane Zapadne Evrope</i>	74
---	----

Francuska i zemlje Beneluksa

<i>Belgiski ratni napori</i>	76
<i>Protivavionska odbrana Holandije</i>	76

Zapadna Nemačka

<i>Buduća Nemačka armija</i>	77
--	----

Švedska

<i>Švedska i odbrana Skandinavije</i>	78
---	----

Daleki Istok

<i>Pukovnik Milojica Pantelić: Armija Unije Burme</i>	79
---	----

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

Sigfrid Vestfal:

<i>Vojska u okovima</i>	84
-----------------------------------	----

General de La Šapel:

<i>Da li se vođenje rata može učiti?</i>	86
--	----

General-potpukovnik Paolo Supino:

<i>Operativni dinamizam i karakteristike savremenih združenih jedinica</i>	90
--	----

Hans Kisel:

<i>Uz problem otsudne odbrane linija</i>	94
--	----

Aleks Buhner i Ervin Hekner:

<i>Borba oko gradova i naselja</i>	98
--	----

Уређивачки одбор: Генерал-потпуковник **Михаило Апостолски**, генерал-потпуковник **Љубо Вучковић**, генерал-потпуковник **Душан Кведер**, генерал-потпуковник **Иван Рукавина**, генерал-потпуковник авијације **Зденко Улепић**, пуковник **Бранко Боројевић**, пуковник **Милутин Шушовић** (одговорни уредник).
Адреса: Војноиздавачки завод „Војно дело“, Београд, Немањина 9, телефон 20-421, локал 873. Текући рачун код Народне банке бр. 1032-Т-219, поштански фах 692.

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 6

ЈУНИ 1954

ГОДИНА VI

Потпуковник **ЗУФЕР МУСИЋ**

О НАПАДУ У НАПАДНИМ КОЛОНАМА

Нападну колону не треба мијешати са појмом маршевске колоне, јер нападна колона уствари претставља борбени поредак извесне тактичке групе која је привремено формирана, првенствено од пјешадских јединица ојачаних другим родовима војске, тако да је способна и за самостално извршење задатака.

Да би се боље уочила карактеристика нападних колона, потребно је укратко изнијети разлику између ешелонског борбеног поретка и борбеног поретка у нападним колонама. Код ешелонског поретка први ешелон дејствује као једна јединствена цјелина. У њему се формациски састав пјешадских јединица начелно не цијепи, мањи дио задржава претпостављена команда. Ради најефикаснијег искоришћења расположивих снага и средстава, овај борбени поредак захтијева централизовано командовање, коме иду у прилог мала ширина фронта, пролазност и прегледност земљишта.

Ако се напад врши у условима када је земљиште непрегледно и непролазно, када је ширина фронта велика, при чему сам створ земљишта канализује напад на поједине нападне правце, тада ће се напад вршити у нападним колонама. Карактеристике таквог борбеног поретка су слиједеће:

— снаге и средства групишу се према важности нападних праваца, при чему се формациски састави потчињених пјешадских јединица начелно цијепијају;

— већи дио техничких средстава придаје се нападним колонама, а мањи остаје на расположењу претпостављеној команди;

— нападне колоне немају међусобног тијесног додира пјешадском ватром и погледом, а поред тога, може им бити отежана веза и садејство чак и ватром артиљериских оруђа (што ће бити ређи случај), те неће моћи непосредно садејствовати једна са другом, сем када имају заједнички нападни објекат;

— свака нападна колона има своју сопствену команду, тј. командовање је децентрализовано, при чему успјех углавном зависи од умјешности, снажљивости и иницијативе команди појединих колона, а мање од претпостављене команде, што не значи да утицај ове последње не долази до изражаја.

На јако испресијеџаном и покривеном земљишту нападни правци су међусобно раздвојени самим створом земљишта. Ако се ради о планинском и брдовитом земљишту, онда су ти правци већином раздвојени стрмим падинама, јаругама и клисурама, а на маневарском и равничастом земљишту — мочварама, језерима, ријекама и шумама. Поред тога, при нападу на широком фронту, нападни правци могу бити раздвојени и просторно. При сличним теренским условима не би био цјелисходан такав борбени поредак у коме би се по сваку цијену очувао формациски састав пјешадиских јединица. То се најбоље може видјети из овог примјера. Узмимо да на једном нападном правцу, који тактички чини топографску цјелину, напада први пјешадиски пук и један батаљон другог пука који врши напад на другом нападном правцу (разумије се, са потребним ојачањима од осталих родова и служби). Ако би командант другог пјешадиског пука командовао и својим батаљоном који је на правцу првог пука, онда би то очигледно било непрактично и отежавало би командовање. У оваквом случају, због саме карактеристике нападних праваца, било би много боље да све јединице које дејствују на нападном правцу буду под једном командом, да би се могле употребити и искористити на најбољи начин.

Већа ширина фронта, раздвојеност нападних праваца, као и испресијеџаност и покривеност земљишта, увелико отежавају централизовано командовање, јер претпостављена команда није у могућности да стално прати и брзо сазна ситуацију на фронту својих пјешадиских јединица и да ефикасно интервенише свим техничким средствима којима располаже. Стога техничка средства треба придавати пјешадији и тиме је оспособити за самостално дејство.

Најзад, поменута раздвојеност нападних праваца и већа ширина фронта увелико ограничавају и отежавају међусобно садејство снага које дејствују на појединим нападним правцима; тијесан додир и наслон између нападних праваца је немогућ, изузев ограниченог броја мјеста на којима постоји теренска веза између њих. Ово, такође, захтијева да снаге које дејствују на нападним правцима буду оспособљене за самостално дејство.

Из свега напријед изнијетог јасно се види да би под оваквим посебним условима било много боље примијенити борбени поредак у нападним колонама, него борбени поредак у ешелонима. Међутим, треба имати у виду да је код борбеног поретка у нападним колонама, прегруписавање снага и средстава и преношења тежишта борбе у току напада веома отежано, не само због одвојености нападних праваца и недостатка комуникација, већ и због тога што је већи дио техничких средстава придат нападним колонама, што команде нападних колона та средства већим дијелом придају својим јединицама у колони, и

што су тада претпостављеној команди, осим резерве, техничка средства недовољна. Код сваког борбеног задатка правилна процјена ситуације игра важну улогу, а нарочито код напада у нападним колонама, јер од тога зависи правилно груписање снага и средстава, односно правилно формирање почетног борбеног поретка. Ако је ситуација пред фронтом напада недовољно јасна тако да у току напада може доћи и до промјене правца главног удара, онда претпостављена команда треба да задржи јачу резерву, да би њеним довођењем из дубине могла лакше остварити потребно прегруписавање, јер би прегруписавање по фронту довело до губитка у времену и успоравања темпа напада. Овдје треба напоменути да за проширење успјеха при нападу у нападним колонама резерве играју важну улогу, о чему морају озбиљно да воде рачуна и командант који формира нападне колоне, и команданти самих нападних колона.

Нападна колона највише долази до изражаја у дивизији. По моме мишљењу, пјешадиска дивизија може формирати двије до три нападне колоне чија је основа пук, а није искључено да на неком мање важном правцу буде и ојачани пјешадиски батаљон. Просјечни састав нападне колоне био би овакав: штаб пука са пуковским дијеловима, 2—4 пјешадиска батаљона, 1—2 артиљериска дивизиона и 1—2 пионирске чете и други дијелови. Зависно од ситуације, колона се може ојачати са више артиљерије, противтенковским и другим средствима и највише 1 батаљоном тенкова.

Брдска бригада може формирати двије до три нападне колоне, састава по 1—2 батаљона, 1—2 батерије и 1—2 вода пионира. Оне могу имати и РБ. Бригада такође одређује команданте нападних колона. Ако су у једној нападној колони 2 батаљона, онда командант бригаде за команданта те колоне може одредити начелника штаба или неко друго погодно лице из свога штаба са потребним људством и средствима везе. Корпус такође може имати нападне колоне, од бригаде до ојачане дивизије, ако оне дејствују на засебним и међусобно развојеним правцима. Но, ако би на једном нападном правцу дејствовале две дивизије, онда би таква групација претстављала оперативни појам; то не би била нападна колона, пошто је ова искључиво тактички појам.

Напријед је већ речено да је нападна колона тактичка група оформљена за извршење једног одређеног задатка, а не нека јединица устаљеног формациског састава. Овдје се намеће питање: ако формациске јединице (пукови) дејствују на засебним нападним правцима који немају међусобне и непосредне везе, да ли се то може сматрати борбеним поретком у нападним колонама? Тако, на примјер, једна дивизија на свом нападном фронту може имати два изразито развојена нападна правца — један ужи и важнији, који је одређен за правац главног, а други шири и мање важан, који је намијењен за правац помоћног удара. На сваком од тих правца командант може одредити по један пук у свом пуном формациском саставу, са потребним ојачањима и задржати, рецимо, један пук у својој резерви. Мада ће оваква подијела снага бити ређа зато што се код нападних колона

формациски састав јединица најчешће цијепа, ипак су могући и овакви случајеви. Ако пукови дејствују на засебним и међусобно раздвојеним нападним правцима, без обзира на њихов пуни формациски састав, као у наведеном примјеру, онда је то, по моме мишљењу, борбени поредак у нападним колонама, пошто је и овдје команда над колонама углавном препуштена командантима пјешадиских пукова. Исто тако, поставља се и питање давања задатака нападним колонама. Видјели смо да су нападне колоне оспособљене за самостално дејство, али смо такође видјели и ограничене могућности за тијесно садејство између нападних колона и немогућност претпостављене команде да стално и непосредно утиче на њихов рад. Стога не би било цјелисходно да им се постављају неки крути и сувише детаљисани задаци. Нападним колонама треба постављати основни задатак у ширем обиму и за дужи временски период, а у погледу садејства првенствено треба имати у виду кључне објекте непријатељске одбране, а не давати задатке према линијама и фазама борбе.

Када се осврнемо на могућности и услове употребе нападних колона, можемо углавном уочити да их је корисно ојачавати свима родовима војске и служби, како би могле самостално дејствовати и извршавати постављене задатке, да иницијатива команданата нападних колона и свих старјешина у њима игра важну улогу и, најзад, да ове колоне могу успјешно ријешавати задатке и на таквом земљишту гдје је непогодан или гдје није могућ ешелонски борбени поредак. Но, с друге стране, борбени поредак у нападним колонама има велику ману због тога што већа раздвојеност снага отежава, а често и онемогућава успјешно маневровање по фронту и преношења тежишта борбе у току напада, што је онемогућено централизовано командовање и отежан утицај претпостављеног команданта на рад нападних колона у току напада. Према наведеним карактеристикама нападних колона јасно се види у којим случајевима долази до изражаја њихова улога и када је корисна њихова примјена. Другим ријечима, када нема услова за примјену напада у ешелонском борбеном поретку, који је предвиђен као нормалан вид напада у нашим правилима, онда ће и борбени поредак у нападним колонама бити итекако „нормалан“ и пожељан, те му треба посветити озбиљну пажњу.

Интересантно је размотрити какав је борбени поредак унутар самих нападних колона. То углавном зависи од терена на коме дејствује свака поједина нападна колона. И он може бити у виду ешелонског борбеног поретка, или у виду мањих нападних колона и нападних група. Малом нападном колоном могла би се сматрати она нападна колона чија је јачина до једног ојачаног пјешадиског батаљона, али ако на једном нападном правцу дејствују снаге до једне стрељачке чете и мање, онда би за њих, по моме мишљењу, боље одговарао назив нападне групе, иако не би било погрешно и ово називати мањим нападним колонама. И у страним армијама постоје разни називи, а у суштини се све то своди на једно исто: на тактичке групе, одреде, итд., који уствари одговарају нашим нападним колонама. У италијанској војној штампани развила се по том питању жива диску-

сија из које су настала два супротна мишљења. Једно је генерала Дина Бочија, који заступа гледиште да батаљон као формациски елемент треба укинути, пошто он, по његовом мишљењу, више не одговара потребама савремене борбе, те се залаже за стварање јединица „резервоара“ (јачине чете или батерије, па и вода) као и за то да се из њих за сваки посебан случај борбене ситуације формирају одговарајући тактички одреди или групе. Он иде толико далеко да ни за чету не предвиђа сталну формацију. Друго гледиште заступа Аристарко, који сматра да савремени батаљон и пук претстављају сигурну основу чијим се повећањем или подешавањем може створити много комбинација за ријешење питања формирања тактичких група и одреда, при чему такво формирање не треба сматрати редовном потребом, већ само изразом нужде. Полемика се развија у прилог другог гледишта, које је и по моме мишљењу правилније и прихватљивије.

Поставља се питање, како треба искористити средства ојачања и артиљерију при нападу у нападним колонама? По моме мишљењу, то првенствено зависи од тачности процјене ситуације и расположивих средстава, али, начелно, највећи дио средстава треба придати нападним колонама, а мањи дио задржати у рукама претпостављеног команданта. Због немогућности централизованог командовања, гро артиљерије такође треба придати нападним колонама, нарочито главној колони, а само незнатан дио задржати у рукама команданта. Тако, на примјер, ако дивизија образује нападне колоне, онда њен командант за своју дивизијску артиљериску групу може задржати, рецимо, један дивизион, а осталу формацијску и придату артиљерију придати нападним колонама; колико ће од тога добити поједине нападне колоне зависиће од конкретне ситуације. Ако има могућности да подржава главну колону, командант дивизије може образовати ДАГ, иначе ће у почетку задржати дио артиљерије у својој резерви, која ће, разумије се, у артприпреми и артподршци дејствовати са цјелокупном артиљеријом, стим да је у току борбе, према потреби, може придати једној од нападних колона. Командант нападне колоне, према ситуацији, такође ће додјељивати добијену артиљерију својим потчињеним јединицама, а један дио задржати у својим рукама и од њега образовати колонску артиљериску групу, којом ће командовати преко најстаријег артиљериског официра у својој нападној колони. Као што се види, у нападним колонама, због њихове специфичности, не долази у обзир оформљење пуковских артиљериских група. Због јаче концентрације снага и средстава, нападну колону на главном правцу треба нарочито појачати ПАА, као и инжењерским јединицама, стим што конкретна ситуација често може захтијевати да се ове јединице подједнако подијеле и главној и помоћној колони — према обимности послова, односно задатака које имају да изврше на одређеним нападним правцима. Хемиске јединице и средства такође треба придати нападним колонама према њиховој важности и јачини, а мањи дио задржати за потребе претпостављеног штаба.

Ако би дивизија била ојачана и једним самосталним тенковским батаљоном, онда командант дивизије мора добро да размисли о

његовој употреби. Ако је ситуација довољно јасна, онда га, по моме мишљењу, треба придати главној колони, а ако је ситуација нејасна и ако земљиште дозвољава употребу тенкова и на оном правцу који је предвиђен као помоћни, онда је у том случају боље да се тај тенковски батаљон задржи у тенковској резерви, стим да се у току развоја борбе и послје разјашњења ситуације употреби на оном правцу гдје ће највише допринијети за постизање успјеха.

Садејство тактичке и извиђачке авијације са нападним колонама има велики значај. Иако се сувоземне снаге дијеле према нападним правцима, ипак то тактичкој авијацији ништа не смета да садејствује централизовано и да подржава нападне колоне на ма ком нападном правцу. Зато командант дивизије треба да према расположивим авио-полетима у свакој ситуацији процјењује гдје му је дејство авијације најпотребније. При томе извиђачка авијација игра важну улогу како у припремном периоду за напад, тако и у току самог напада.

Организацију и одржавање веза у нападним колонама треба остваривати претежно радијем, куририма, официрима за везу и сигнализацијом, пошто је жична веза — уколико не постоје сталне ТТ линије — отежана. Дивизија, са својим формациским средствима, може остварити жичну везу углавном са колоном на главном правцу напада. Примјена радиовезе је особито важна за везу са нападном колоном на одвојеном и удаљеном правцу, као и за садејство између нападних колона и јединица у самим нападним колонама. Због тога је и природно да се ове колоне ојачавају неопходно потребним радио-средствима.

У погледу снабдијевања, нападне колоне требало би што више осамосталити. Да би се то постигло, долази у обзир цијепање позадинских јединица и установа, тј. формирање одељака, ојачавање нападних колона стручним екипама и потребним транспортом. Унутар нападних колона снабдијевањем треба да руководи највећа јединица. Кад год је могуће, помоћну нападну колону, у позадинском смислу, корисно је ослонити непосредно на позадинске јединице и установе другог претпостављеног позадинског органа. Ово ће често оправдати сама ширина фронта, раздвојеност појединих праваца, одсуство потребних комуникација, итд.

Раније је речено да је при употреби борбеног поретка у нападним колонама командовање децентрализовано и да свака нападна колона има свог команданта који њоме руководи у духу одлуке претпостављеног, и од чије способности, снажљивости и иницијативе зависи успјех на његовом нападном правцу, а самим тим и успјех читаве дивизије која дејствује у нападним колонама. Зато питању избора команданта нападне колоне треба посветити озбиљну пажњу. Ако дивизија врши напад у двије нападне колоне и у колони на главном правцу, рецимо, има пјешадиски пук и још један пјешадиски батаљон са потребним ојачањима, а на помоћном правцу пјешадиски пук или пук без једног батаљона, онда је лако ријешити питање команданта. Нормално је да за команданте нападних колона буду одређени команданти пјешадиских пукова који претстављају главне

јединице тих колона. Но, може бити случај да дивизија такође напада у двије нападне колоне, али да се у колони на правцу главног напада налазе два пјешадиска пука, тј. двије формациски једнаке јединице — са једнаким и равноправним командама и штабовима, на помоћном правцу један пјешадиски пук, а у дивизиској резерви само један пјешадиски батаљон. Јасно је да ће командант нападне колоне на помоћном правцу напада бити командант пјешадиског пука који је у тој колони, али за одређивање команданта нападне колоне на правцу главног напада ствар је компликованија. Ако би се за команданта нападне колоне одредио један од команданата дотичних пукова, могла би се изазвати суревњивост код команданта другог пука, што не искључује штетне посљедице за извршење задатка нападне колоне, а пошто је она у овом случају и главна, онда и за извршење задатка саме дивизије. Ако се један од команданата пукова нарочито истиче својим командантским способностима и ако га као таквог признају командант дивизије и остали команданти пукова, он би се могао одредити за команданта поменуте нападне колоне, али и ту се опет поставља питање и ствара извесна компликација око тога ко ће сада командовати његовим пуком и да ли у његовом штабу има некога који га може ваљано и са потребним ауторитетом замијенити. Зато је у сваком оваквом случају, по моме мишљењу, за команданта главне нападне колоне најбоље одредити некога из штаба дивизије, коме, такође из штаба, треба додијелити потребан број особља и средстава везе.

У Народноослободилачком рату смо по формацији имали замјеника команданта, тако да се то питање могло ријешавати без тешкоће на тај начин што се замјеник команданта одређивао за команданта главне нападне колоне. У Италији, у једном конкретном случају на маневру 1951 године (види „Војно дело“, бр. 4/52, стр. 109) за команданта главне нападне колоне код једне дивизије употребили су команданта пјешадије у дивизији, који у њиховој армији постоји по формацији. Сада се намеће питање ко би најбоље одговарао за команданта главне нападне колоне, с обзиром на формациски састав штабова дивизија и општевојну способност појединих руководилаца у њима. Начелник штаба дивизије најближи је сарадник команданта и послје њега је најбоље упознат са командантовом идејом претстојећег боја, те би могао најбоље одговорити дужности команданта главне нападне колоне и имао би потребан ауторитет код команданата јединица којима би у том случају командовао. Но, имајући у виду његову функционалну дужност у штабу дивизије, која је веома важна, било би незгодно удаљавати га из штаба, јер би било тешко на брзину наћи некога ко би могао ваљано обављати његову дужност. Због тога сматрам да би било најцјелисходније да се за команданта главне нападне колоне одређује начелник пјешадије, коме би се придао потребан број људи и средстава везе за успјешно командовање. У овом случају, његова отсутност у штабу дивизије не би се осјећала у толикој мјери као што би то било са начелником штаба. Зато сам мишљења да треба усмјерити тежњу ка оспособљавању начелника

пјешадских отсјека и за овакве командне дужности, иако се може сматрати да они, као општевојни руководиоци, могу у сваком моменту преузети команду над јединицом и ваљано њоме командовати.

Напријед је речено да се гро артиљерије придаје на главном правцу напада, па када је већ ријеч о командовању, некако се само намеће и питање гдје је у овом случају мјесто начелника артиљерије у дивизији. Узмимо за примјер да дивизија има важан задатак и да је због тога ојачана још и са два артиљериска пука, да је командант дивизије придао два артиљериска пука главној нападној колони, један артиљериски пук (без дивизиона) помоћној, а од једног артиљериског дивизиона образовао ДАГ или га задржао у резерви. У овом случају одмах се види гдје је право мјесто начелника артиљерије и гдје он најбоље може изразити свој утицај на њено дејство, наиме код нападне колоне на правцу главног напада, и то са цијелокупним својим особљем и формациским средствима везе. Њему је тамо мјесто, па било то у својству начелника артиљерије нападне колоне или команданта колонске артиљериске групе, што ће се одлучити у конкретној ситуацији, али, у интересу јединства команде, свакако треба да буде под командом команданта нападне колоне. Дивизиском артиљериском групом од једног артиљериског дивизиона може лако и успјешно командовати сам командант тога дивизиона уз помоћ команданта дивизије који ће се налазити у његовој близини. На тај начин, отсућност начелника артиљерије и његовог особља неће се осјећати и негативно одразити, док ће његова присутност имати позитиван утицај на успјешно извршење задатака главне нападне колоне, а тиме и задатка дивизије.

Оваквим распоредом дивизије, гдје се нападне колоне осамостаљују и гдје се на команданте нападних колона — од чије способности, иницијативе, одлучности и снажљивости зависи успјех — преноси велика одговорност, на први поглед изгледа да се умањује улога самог команданта дивизије. Међутим, ако се мало боље удубимо у суштину његовог рада, видећемо да се његова улога не умањује. Он доноси одлуку од чије правилности зависи груписање снага и средстава на појединим правцима, одређује команданте нападних колона, контролише њихове одлуке за напад и, за све вријеме напада, издајући потребна допунска наређења, настоји да се његова одлука у потпуности изврши. Овдје командант дивизије заиста не може да руководи као код ешелонског борбеног поретка. У овом случају његова се одговорност повећава, о чему он мора итекако озбиљно да води рачуна. Могло би се рећи да он, пошто изврши распоред снага и средстава, у току развоја боја нема шта да ради, сем да у позадини региструје догађаје. Овакво гледање, по моме мишљењу, било би сасвим погрешно. Напротив, он са својим окрњеним штабом — пошто је људством и средствима везе свога штаба ојачао команданта главне нападне колоне — мора непрекидно да прати рад нападних колона и да стално буде у ситуацији, да допунским наређењима и потхрањивањем нападних колона својом резервом, као и правилном употребом додијелих му авиополетања настоји да се његова одлука спроведе у дјело.

О УТВРЂЕНИМ РЕЈОНИМА

Према нашим Пешадиским борбеним правилима утврђени рејон се састоји (слично као што се и непосредно пред Други светски рат састојао) од појасева са утврђеним чворовима одбране сталног типа — као његовим основним елементима — и од међупростора, међулинија и преградних положаја утврђених у пољском типу. Отпорне тачке — као основни елементи чворова одбране — распоређене су по фронту и дубини, али се не види ни само њихова величина и њихово међусобно растојање и отстојање, већ ни међусобно отстојање и растојање чворова одбране. Исто тако, као и пре рата, у правилима се предвиђа да батаљони оперативне војске поседују велике отпорне тачке и да их бране заједно са сталним посадама. Да би ова слика била јаснија, овде ћу у тактичком смислу дати кратак опис сталних утврђења изграђених пред Други светски рат.

За Мажиновљеву линију која је имала појас дубине око 10 км било је првобитно мишљење да се изгради као непрекидна линија дуж француско-немачке границе, од Швајцарске до Белгије, с тим да се даље на северу наслања на белгиска утврђења. Међутим, изграђене су само три непрекидне зоне у укупној дужини од 360 км, док је на осталом делу фронта између њих извршено забравање и утврђивање у типу пољске фортификације.

На главном појасу ове утврђене линије (који се називао „главна борбена линија“) чворове одбране сачињавали су т. зв. „ансамбли“ или велика утврђења. Они су се састојали из већих и мањих армирано-бетонских и челичних објеката, који су у једном „ансамблу“ били међусобно повезани тунелима и имали заједничку препреку. Иако су растојања између великих утврђења по првобитном пројекту износила 5—7 км, она су уствари достигала и до 9, а понегде и до 32 км. За попуњу међупростора између великих утврђења била су предвиђена мала или међуутврђења са растојањем 2—3 км (које је у пракси износило 3—5 км) и у 2—3 реда по дубини. Непрекидност утврђене линије и ватреног система постизала се изолованим казаматима, на међусобном растојању од 500 — 1.000 м, који су попуњавали међупросторе између малих утврђења и између ових и великих утврђења. Отпорне тачке у великим утврђењима сачињавале су групе објеката распоређених на некој топографској тачки, с тим што су главни објекти обично били на доминантним

висовима. Исто тако, свако међуутврђење претстављало је отпорну тачку, која је имала међусобно повезане топовске, митраљеске и друге објекте.

Сигфридова линија, по општој концепцији и техници извођења, битно се разликовала од Мажиновљеве линије. Наместо великих објеката (чворова одбране и отпорних тачака), у којима су у једној тактичкој, топографској и грађевинској целини обједињени топовски и митраљески бункери од армираног бетона или од челика, овде је изграђен велики број ситних, добро маскираних, бетонских — ређе челичних бункера (митраљеских и топовских), који међусобно нису били повезани. Отпорне тачке и чворови одбране претстављали су тактичку целину само у погледу командовања и плана ватре. Али, слично као и Мажиновљева линија, и она је била непрекидна по фронту само са много већом дужином (од 50 и више км).

Оперативно-тактичка концепција за устројство Манерхајмове линије у Финској разликовала се и од француског и немачког система утврђивања. Ова линија се састојала од два узастопна појаса од којих је сваки имао по три положаја. Утврђивање ових појасева било је технички и тактички тако изведено да су објекти били прилагођени терену боље од свих предратних утврђења у другим земљама. У тактичком погледу појасеви су се састојали из чворова одбране на растојању од 3—4 км по фронту и на 2—3 км по дубини, с тим што су поједини бункери и остала постројења у њима били међусобно повезани по групама и размештени на једној топографској тачки. Поред чворова одбране постојале су још и посебне четне и водне отпорне тачке.

Ако се погледају ова, као и остала предратна утврђења сталног типа, видеће се јасна тежња за остваривањем непрекидности сталних утврђења по читавој ширини појаса, без обзира на то да ли се то свуда постигло и да ли је на сваком отсеку била иста густина и јачина утврђења. Осим тога, постојала је и тежња да се на сличан начин створи дубина на позадњим непрекидним појасевима, али се то тешко могло остварити због огромних трошкова. Најзад, код предратних сталних утврђења било је карактеристично да су поједине отпорне тачке биле велике по обиму, да су имале велике објекте (често пута је једна отпорна тачка претстављала један објекат) и да су их браниле сталне посаде.

У току Другог светског рата на пракси су се показале све слабе стране непрекидних баријера, нарочито код широких фронта код којих је на рачун ширине била занемарена дубина распореда фортификациских објеката. Рат је показао и то да се такве непрекидне линије могу пробити ако се концентришу довољно јаке снаге и средства (изузев неколико случајева где су операције вођене на веома неприступачном земљишту, на коме су правци дејства били каналисани на комуникације, као на пример у Финској, затим код Монте Касина и др.). Природно је да су се операције после пробоја могле брзо пренети у дубину браниоаче територије. Оне су тада

вођене углавном дуж комуникација са циљем да се изврши што дубљи продор и да се не дозволи браниоцу да се консолидује, прегрупише и изведе маневар — противудар. Овакав начин извођења пробоја и дејства у дубини браниоца захтева да се наместо система непрекидних линија, положаја, појасева и баријера врши утврђивање по правцима, и то на местима подесним за одбрану, на којима ће се нападач најлакше моћи зауставити или натерати на обилазак преко теже проходног земљишта. На тај начин утврђени рејони ће добити други облик. Тада више неће имати потребе да они буду линиског облика; развучени дуж граничних фронта на којима ће чворови одбране са отпорним тачкама бити распоређени један до другог или шахматно, већ ешелонирани по дубини појединих праваца на погодним местима за одбрану. Према томе, утврђени рејони не би више имали појас, већ само поједине утврђене ослонце, који могу да се распореде испред главног појаса, на главном појасу — на његовом предњем крају и по дубини — затим на позадњим појасевима по дубини и у њиховим међупросторима.

Пошто сам размотрио систем, тј. начин како би требало размештати чворове одбране са објектима сталног типа, или поједине ослонце, изнећу своје мишљење како би утврђени рејон требало данас да изгледа. За разлику од ранијег утврђивања у сталном типу, код кога су стални објекти били распоређени један до другог у једном или више појасева, данас сталне објекте треба распоређивати један позади другог дуж појединих праваца на више узастопних појасева по дубини. На колико појасева и положаја по дубини треба распоредити сталне ослонце зависи од стратемиско-оперативне ситуације и географске процене појединих праваца. Ако бисмо посматрали неки од тих појасева, онда би се могло десити да на њему, на појединим важним правцима, учимо сталне објекте који су изграђени само у појединим ослонцима, а на осталим правцима и у међупросторима утврђења пољског типа. А како треба да изгледа утврђени рејон у детаљу? Када кажем детаљ, ту првенствено мислим на тактички опис оног узаног дела на положају (појасу) који се утврђује у сталном типу. На којој ширини и дубини ће се утврђивати тај део појаса или положаја зависи од његове важности, ширине нападне зоне и проходности, тако да према томе може доћи у обзир земљиште које одговара четном и батаљонском одбранбеном рејону, а евантуално и пуковском одбранбеном отсеку.

Ако би ширина и дубина неке земљишне просторије одговарала величини батаљонског одбранбеног рејона, тада би распоред фортификациских објеката сталног типа могао бити исти као када би се тај рејон утврђивао у пољском типу, с том разликом, што би поред објеката сталног типа било и пољских утврђења. Разумљиво је да би се у сталном типу изграђивали најважнији објекти који би служили као средство за постизање чврстине одбране, као што су: заклони за топове, митраљење и остало наоружање, осматрачнице, склоништа за старешине, људство, муницију и др., саобраћајнице и препреке. Ови објекти би се распоређивали по свима деловима бата-

љонског рејона одбране, тј. у четним одбранбеним рејонима и у отпорним тачкама појединих водова и чета, у чвору одбране батаљона и у ПТ рејону, који залази у батаљонски одбранбени рејон. Према томе, начелно не би постојала никаква разлика у распореду сталних и пољских објеката, али би у детаљном распореду ипак било разлике о чему ћу касније говорити.

У четним одбранбеним рејонима требало би изграђивати у сталном типу митраљеске бункере и склоништа за људе, који свакако претстављају најважније објекте. При томе би се основни а евентуално и резервни ватрени положај митраљеза изграђивали у виду бункера сталног типа, док би се допунски, а скоро редовно и резервни ватрени положаји изграђивали у пољском типу. За водну отпорну тачку била би довољна два до три митраљеска бункера.

Према искуству из последњег рата, као и из рата у Кореји, склоништа за људе добијају све већи значај због страховитог дејства артиљерије и авијације. Има иностраних писаца који баш због тако велике моћи ватре савремене артиљерије предлажу да се одбрана првенствено организује на задњим падинама (што се допушта и у нашим правилима). Међутим, по моме мишљењу, поседање предње падине има веће предности, јер се са ње, поред боље прегледности, ватра може боље искористити, а и браниоци се на њој психолошки боље осећају и имају осећај веће сигурности од неког изненађења. При томе треба имати у виду да се артиљериска и авијацијска припрема напада могу издржати на предњој падини, само ако се све људство у том времену буде налазило у сигурним склоништима. Густо поседање предњег краја избегавано је делимично у Првом, а нарочито у Другом светском рату. Немци су у својим правилима предвиђали да се први и други ров поседну тек онда када нападач преноси ватру у дубину. Ако узмемо у обзир да је између преноса артиљериске ватре и избијања непријатељске пешадије и тенкова постојао извештај временски размак, онда је овакав поступак од стране браниоца био потпуно оправдан, али такав поступак, у случају даљег скраћивања овога времена више није умесан. Лака склоништа пољског типа нису више способна да издрже силу удара артиљерије и авијације. Зато су се у Кореји копала дубока и сигурна склоништа, а било је случајева да су се користила склоништа и на задњој падини. У току нашег рата за време артиљериске припреме често су се сви склањали на задњу падину, да би посели положаје на предњој падини чим би нападач кренуо на јуриш. Међутим, по моме мишљењу данас би било потребно да се пешадија и за време артиљериске припреме налази на предњем крају и да после преноса артиљериске ватре такоређи тренутно поседне стрељачке заклоне, јер ће и нападач исто тако тежити да упадне у браниочев положај непосредно после распрскавања последњих граната које падају на предњи крај.

Многобројни фортификациски објекти пољског типа (разни ровови, борбени закони, саобраћајнице и др.) биће у току припреме напада порушени и разорени. Пешадији ће можда једино преостати да

поседне левкове од распрнутих граната у моменту када нападач пође на јуриш. Сачувати живу силу до тога момента треба да буде један од основних задатака фортификације. По моме мишљењу, стални фортификациски објекти могу се исплатити и оправдати своје постојање ако испуне баш тај задатак. Зато сигурна склоништа данас треба сматрати најпотребнијим фортификациским елементима за браниочеву пешадију.

Бункери за митралезе и топове имају уствари исти задатак, само што они штите посаду од губитака и у току дејства. За пешадију се ово не може постићи, јер би се за сваког војника — пешака морао изградити бункер, а то би било и непотребно (због потребе за применом активних дејстава).

Сматрам да је боље изграђивати сигурна склоништа за водове него за одељења, јер је једно склониште за вод јевтиније од три склоништа за одељења. Свако склониште требало би да има бар по два излаза у саобраћајнице или непосредно у ровове који воде до појединих стрељачких заклона и да буде довољно отпорно а улази обезбеђени од зарушавања и непосредног убацавања артиљериских зрна.

Склониште у отпорној тачки вода треба да буде на средокраћи између ватреног положаја вода и осматрачнице командира вода. Поред тога, у склопу четне отпорне тачке могу бити и 2—3 склоништа, на пример, 1—2 за водове и једно за делове ојачања.

За командире водова и чета не би се морале изграђивати посебне осматрачнице са склоништем, већ се поједини бункери у исто време могу користити и као осматрачнице.

Од сталних објеката на батаљонском чвору одбране треба изграђивати митраљеске бункере као и у другим отпорним тачкама и потребан број склоништа, док се бункери за придате топове не морају изграђивати, пошто њихова посада може користити најближа склоништа за људство. За команданта батаљона може да се изради засебна осматрачница са склоништем.

Бункере за топове са склоништем за људе и муницију треба изграђивати у ПТ рејонима, стим да склоништа могу бити у склопу бункера. Распоред бункера за ПТ топове може се разликовати од распореда њихових ватрених положаја утврђених у пољском типу. Док се ПТ топови код пољског утврђивања обично распоређују између другог и трећег рова, дотле се бункери за њих могу подизати непосредно иза првог рова, зато што услед знатно веће отпорности могу да издрже ватру непријатељске артиљерије и авијације, а да ипак не буду уништени. Поред тога, док при пољском утврђивању растојање између појединих топова износи 200—250 м, дотле при утврђивању у сталном типу растојања могу да буду и много мања, нарочито онда ако су бункери међусобно повезани тунелима. Међутим, растојања ни тада не треба да буду мања од 40 м због растурања зрна, иако се повећавањем растојања међу бункерима повећава и дужина тунела, а тиме и објекти поскупљују.

У сталном типу треба првенствено изграђивати противтенковске препреке за затварање узаних праваца испред рејона и у његовој дубини, а од саобраћајница само оне које служе за везу између склоништа и бункера (ако бункери у своме склопу немају склоништа) и за везу склоништа за пешадију са излазима у ровове. Саобраћајнице се могу израђивати у виду тунела, стим што би улази у тунеле могли да буду у виду усека.

Да би се добила потпуна слика о утврђењима сталног типа на једном земљишном рејону, споменућу и батериске ослонце, који би се изграђивали за артиљериска оруђа даљног дејства непосредно позади батаљонског одбранбеног рејона са задатком да подржавају борбу на дотичном правцу. У батериским ослонцима оруђа би се међусобно спајала испод земље помоћу тунела, у чијем би се склопу изграђивала и склоништа за људе и муницију.

Сем наведених сталних објеката, батаљонски утврђени рејон могао би се допунити и низом објеката пољског типа. Ту би у првом реду дошли резервни и допунски ватрени положаји за топове и митраљезе, ровови за пешадију, закони за минобацаче и др. придата оруђа, ПП и ПТ препреке, саобраћајнице за везу између појединих објеката и др. Међутим, треба имати у виду да се ретко израђују тако потпуно организовани батаљонски одбранбени рејони, који би још позади себе имали и батериске ослонце. Тако се, на пример, може десити да се у склопу батаљонског одбранбеног рејона изгради само ПТ рејон или само митраљески бункери и склоништа за пешадију, или да се на најважнијем делу батаљонског рејона у сталном типу израде ПТ рејон и рејон једне чете, а остали рејони у пољском типу. Најзад, батериски ослонци могу да буду изграђени и самостално позади неке јаке природне препреке, на пример, позади реке за подршку борбе на мостобрану или на неком другом месту. На планинском земљишту могу се у склопу батаљонског или четног одбранбеног рејона изградити само митраљески бункери или бункери и склоништа за пешадију. То би уствари били рејони утврђени у пољском типу, стим што су ојачани сталним објектима, слично као што и утврђени појасеви и положаји пољског типа на појединим важним правцима могу имати и стална утврђења која им служе као ојачања.

Према томе, савремени утврђени рејон уствари би имао само поједине ослонце ешелониране по дубини неког правца, стим да то на неким местима могу бити ПТ ослонци, негде митраљески бункери и склоништа за пешадију, негде и једно и друго, негде се може налазити само батериски ослонац, итд.

За све ослонце који су изграђени по дубини не би биле потребне сталне посаде. Оне би се могле налазити само у сталним објектима у близини државне границе, са циљем да у свако доба врше заштиту државне територије, а нарочито у току мобилизације, концентрације и стратегиског развоја. Уствари, посаде у таквим ослонцима служиле би за дочекивање нападача и примање његових првих удараца до извршења наведених стратегиских радњи. Они ослонци сталног типа

који су на већој дубини, могу се благовремено посетити, тј. тек онда када запрети опасност да могу бити нападнути. Док су ранија стална утврђења морала имати своје специјално извежбане сталне посаде због тога што су се у таквим утврђењима обично налазили разни уређаји и машине (за дотур муниције, вентилацију, електричне центре и др.), које је требало послуживати, дотле данас треба решити питање упрошћавања сталних објеката тако да у њима, по потреби могу да живе и воде борбу и друге јединице. Ово чисто техничко питање може се решити ако у сталним ослонцима и објектима не буде много оруђа и много људи или, другим речима ако се наместо великих изграђују мали објекти, јер су за веће објекте потребна не само сложенија техничка решења, већ и специјалне техничке мере за омогућавање живота и борбе у њима.

У фортификацији сталног типа у прошлости је решавано и питање да ли артиљериска оруђа за блиску и даљну борбу треба да буду прикупљена у једном фору заједно са пешадиским наоружањем, или да се оруђа за блиску борбу издвоје у посебне форове од оруђа за даљње дејство. У великим утврђењима Мажиновљеве линије, која су заменила раније форове била је обједињена артиљерија даљног дејства са артиљеријом за блиску борбу и митраљезима. Пошто се стални тип утврђивања, у погледу начела за постављање појединих објеката по моме мишљењу, може изједначити са пољским, онда ово питање више не би имало смисла постављати јер је правилима предвиђен распоред артиљерије у нападу или у одбрани и одговарајући начин организације њених ватрених положаја у типу пољске фортификације, тако да треба само одлучити које од тих објеката треба изградити у сталном типу. Истина, објекти сталног типа за оруђа за блиску борбу, у првом реду за ПТ топове, могу се и ближе постављати јер су много јача од објеката пољског типа, па могу да издрже и најјаче бомбардовање са земље и из ваздуха. Према томе, нема више потребе да се на једном месту, као на пример на ратном броду, концентрише различита артиљерија, већ је много боље да се поставља раздвојено.

Начин напада или одбране сталних утврђења зависи од тога да ли она служи само као ојачање појединих рејона утврђених у типу пољске фортификације или као ПТ и батериски ослонци. Доц се код рејона који су ојачани сталним објектима и ПТ ослонцима могу применити одредбе о нападу и одбрани утврђених рејона, дотле одбрану батериских ослонаца од напада пешадије треба поверити јединицама (пешадији) које се налазе испред њих, од дејства непријатељске авијације ПА јединицама, од напада непријатељских тенкова ПТ јединицама у ПТ рејону који се налази испред њих или треба користити јаке ПТ препреке и предузети мере за њихово обезбеђење од диверзија и ваздушног десанта. Када нападач стигне до батериских ослонаца, треба сматрати да су ти ослонци извршили свој задатак тако да се и не предвиђа да се и они сами бране од напада пешадије и тенкова.

Према томе, савремени утврђени рејони треба да изгледају потпуно друкчије него раније. Они не треба да претстављају непрекидне појасеве, већ само поједине земљишне рејоне и отсеке — у којима су утврђени поједини ослонци или поједине рејоне утврђене у пољском типу, који су по потреби ојачани фортификациским објектима сталног типа. Због тога ни термин „утврђени рејон“ уствари не означава да се ту ради о рејону који је утврђен у сталном типу. По правилу, рејон је ограничен простор земљишта који поседа вод, чета или батаљон, а његова величина зависи од величине наведених јединица које треба да га поседну. А пошто се сваки положај начелно почиње да утврђује чим се поседне за одбрану, то се може сматрати да тај положај практично претставља и утврђен рејон, без обзира да ли је утврђивање извршено у типу пољске (на брзу руку или благовремено) или сталне фортификације. Због тога сматрам да под досадашњим термином „утврђени рејон“ убудуће треба подразумевати све рејоне који су утврђени и у типу сталне и у типу пољске фортификације, стим да стални објекти добију назив „утврђења сталног типа“ или „стална утврђења“.

VOJNA BIBLIOTEKA

OBAVEŠTAVA SVOJE ČITAOCE DA IZ SERIJE SAVREMENIKA
USKORO IZLAZI IZ ŠTAMPE SLEDEĆA KNJIGA

Maršal Panagos: **GRČKA U RATU 1940/41**

Predgovor našem izdanju napisao general-potpukovnik

PAVLE JAKŠIĆ

Pisac je bio načelnik grčkog Generalštaba pre Drugog svetskog rata, a u ratu protiv Italije i Nemačke vrhovni komandant oružanih snaga. Prvi deo knjige sadrži dokumentovanu građu o međusobnim odnosima balkanskih zemalja, naročito Jugoslavije i Grčke, dok je drugi deo posvećen operacijama protiv fašističkih zavojevača. Grčki narod je u ovom ratu svojim junačkim otporom protiv tehnički i brojno jače italijanske vojske stekao velike simpatije svih slobodoljubivih naroda. Izučavanjem grčko-italijanskih i grčko-nemačkih operacija, na zemljištu susednom i sličnom našem, mogu se izvući mnogobrojne taktičko-operativne i strategiske pouke. Knjiga pruža naročito poučne primere o angažovanju većih vojnih formacija na srednjem i visokoplaninskom zemljištu sa svima teškoćama s kojima treba računati pri ovakvim operacijama.

ЈЕДНО МИШЉЕЊЕ О ПУКОВСКОЈ АРТИЉЕРИСКОЈ ГРУПИ

У целисходном решавању груписања артиљерије (које претставља једно од основних питања тактике артиљерије) у оквиру свих здружених јединица пресудну улогу имају њена покретљивост и ватрене могућности. Због тога су се у војној науци оформиле „доктрина маневра“ и „доктрина ватре“. С обзиром на то којој од наведених доктрина треба дати предност у конкретној тактичкој ситуацији постоје разна мишљења о питању груписања артиљерије на бојишту, у зони дејства здружених јединица, почев од тежње за пуним груписањем артиљерије до жеље за њеном релативном децентрализацијом. На ово утичу још и масовност (процент) артиљерије у армији, вид борбе и њене фазе, јачина непријатеља и степен његових фортификациских радова, опште могућности везе, командовање, снабдевање, итд.

Присталице апсолутне централизације артиљерије и њене ватре мишљења су да у свим случајевима треба изводити методичан бој, тј. „судар по плану“, и да се и најмањи догађај треба да развија *по вољи команданта здружене јединице*. Ово се постиже мерама које осигуравају непосредан утицај најстаријег команданта у свим фазама боја, узимајући у обзир известан број могућих варијаната развоја артиљерије. Као последица таквог схватања настала су опширна наређења (са плановима, шемама, цртежима итд.), затим одређене линије на које се „мора доћи“ и правци којима са тих линија треба даље продужити, ред кретања од објекта до објекта по тачно одређеном времену (са застанцима „по сату“) итд. Кроз овакво гледање на питање централизације артиљерије дошло се и до оног крутог и апсолутног руковођења при њеној употреби, примењујући такво руковођење чак и на пук у здруженој јединици. Оваква претерана тежња за централизацијом изазива крутост у командовању, кочи иницијативу потчињених и, што је најважније, занемарује „вољу непријатеља“ и све околности под којима и непријатељ планира судар. Због тога су сва, па и најмања, изненађења у току боја била кобна и изазивала озбиљне поремећаје целог плана самога боја. Споро одлучивање и „чекање наређења“, који су карактеристични за ово схватање, имали су доста тешке последице, јер потчињени у оваквим случајевима судара нису могли да искористе повољне моменте.

Присталице маневра иду опет у другу крајност, јер се залажу за примену неограничене иницијативе и широке децентрализације,

што је врло често имало за последицу да претпостављене старешине у отсудним моментима немају услова да концентришу ватру на она места и у оно време где би и кад би непријатељу били нанети осетни губици. Таква децентрализација доводи до тога да потчињени „троше ватру“ не схватајући целину опште ситуације и држећи се чврсто задатка који су примили од претпостављеног. Појединачним одлучивањем и усмеравањем снага према непријатељу код овакве концепције нису се могла (или су се могла само у изузетним случајевима) парирати озбиљнија и непредвиђена дејства непријатеља, већ је то остављано да решавају претпостављене старешине и штабови.

Према томе, ове „две супротности“, уствари претстављају крајности којих се не треба круто придржавати, већ тежити „њиховом измирењу“. Њихова примена треба да омогући командовању да буде еластично, што у пракси значи да према захтевима ситуације треба давати превагу једној или другој концепцији. У сваком случају, иницијативу треба најбрижљивије неговати и развијати до што вишег степена, водећи притом рачуна да она буде увек усклађена са основним задатком и замисли команданта здружене јединице. Разматрањем ових двеју концепција долазимо до основних начела о централизованом и децентрализованом командовању, а тиме и о груписању снага и средстава за остварење постављеног циља.

*

При разматрању груписања артиљерије у оквиру здружене јединице намеће се питање: код које се групе или, боље рећи, на коме се месту најјаче осећају „судари“ наведених схватања. Ти сукоби се најјаче испољавају „доле“. Другим речима, ако се жели сигуран успех, онда њихово пуно измирење треба тражити тамо где се пешак и артиљерац најближе налазе један уз другог. Ово нарочито захтева близина циљева, блискост артиљерца и пешака у борбеном поретку и брзина промена ситуације, које не трпе одлагања, већ траже брзо одлучивање. На први поглед јасно је да је то случај са пуковском артиљерском групом (ПАГ). Но, ја ћу покушати да једном дубљом анализом дођем до још одређенијих закључака. Код „старијих“ група (ДАГ, КАГ и ААГ), упоређивањем околности под којима се добијају задаци и на којој су они дубини у односу на прву линију судара, с обзиром на апарате који откривају циљеве за те групе, могућности коришћења инструменталног извиђања, итд., може се видети да је код њих јаче изражен утицај ватре, тј. маневар путањама и централизовано руковођење, а све то зависи од домета расподоживих оруђа. Значи, „прекид“ се дешава ту негде код ПАГ-а, тамо где се искључују централизована артиљериска линија командовања и онај „процент могућности“ са којим ће појављује командант ПАГ-а пред командантом пешадиског пука. Колико је неминован тај „прекид“ артиљериске линије командовања и каква се све питања при томе појављују видећемо из даљег излагања.

ПАГ се формира од артиљерије дивизије којој тај пук припада или од ојачања. Он добија задатке са две стране: од начелника артиљерије дивизије (око 50%, па и више) и од команданта пешадиског пука.

То је све у правилима прописано, али, ипак, постоје извесне околности у руковођењу ПАГ-ом, које треба боље осветлити и прецизирати, пошто ми изгледа да би извесна пракса могла изазвати многе поремећаје у руковођењу овом групом у току боја. Оне се, по моме мишљењу, могу најбоље осветлити ако се целисходно одговори на следећа питања.

— Да ли је ПАГ елеменат дивизиског или пуковског борбеног поретка (чије име — број носи)?

— Може ли штаб дивизије за прву фазу артиљериског напада (артиљериска припрема) дати појединим ПАГ-овима задатке, на основу којих ће команде ових група направити неку врсту „пројекта плана гађања“, укључујући у њега и све остале артиљериске ватре запланираних по задацима примљеним од команданта пешадиског пука и да ли је довољно да тај „пројекат плана гађања“ овери начелник артиљерије дивизије па да се по њему дејствује у овој фази?

— Да ли је могуће и да ли ће бити практично (ако би било могуће) да се неким централизованим руковођењем обухвати ПАГ кроз другу фазу артиљериског напада (арт. подршке), с обзиром да је то најкритичнија и најозбиљнија фаза боја за пешадију и да би свако „мешање са стране“ (из дивизиског штаба) могло само довести до слабења успеха пешадиског пука у конкретној ситуацији, коју најбоље познаје и цени баш командант тога пешадиског пука?

— Који разлози и које објективне околности потврђују поставку да се „пуковске артиљериске групе по завршеној подршци придају стрељачким пуковима“, зашто је та „граница“ постављена тек овде и зашто она уопште постоји?

— Да ли би било једноставније и практичније да се за пешадиски пук у I ешелону изнесе у борбеној заповести са колико се и каквим снагама и средствима ојачава и подржава (укључујући ту и артиљерију) и које циљеве треба да постигне? (За II ешелон уопште не долази у обзир формирање ПАГ-а, јер тај ешелон ни у борбеној заповести дивизије нема конкретан задатак, осим места где ће бити и правца којим ће се кретати). Најзад, да ли је потребно да се у тој заповести нагласи шта ће и како командант пешадиског пука организовати од тих средстава или је довољно да се њему препусти да о свему томе сам одлучује?

— Да ли има и које су то тешкоће које онемогућавају да се придати делови пешадиског пука (а тиме и придата артиљерија) у сваком моменту могу „одузети“ од њега или да се пук током боја ојача ако то стварна ситуација буде налагала или ако би на бојишту наступиле неке промене које се нису могле раније предвидети? Има ли и каквих нарочитих тешкоћа да се и тај пешадиски пук може „скинути“ са свога правца дејства?

— Да ли стварањем ПАГ-а (по досадашњим гледиштима) обухватамо сигурно и чврсто формациску артиљерију пешадиског пука и како измирујемо две артиљериске линије које се појављују унутар пешадиског пука: линију начелника артиљерије пешадиског пука и линију „новог“ артиљериског старешине — команданта ПАГ-а?

А сада ево мојих одговора на постављена питања.

Прво. ПАГ је, свакако, *елемент борбеног поретка пука*, јер се он увек и по фронту и по дубини поставља у зони дејства пешадиског пука. Он је то без обзира што би се код централизованог командовања могао сматрати и елементом борбеног поретка дивизије. Ово тим пре што једино допунски сектор дејства ПАГ-а (односно његових перифериских дивизиона) за извесну меру излази из зоне дејства пука, и то у циљу садејства са суседним ватреним групама, као што се и сама зона дејства пешадиског пука за нешто „проширује“ ради садејства са суседним јединицама.

Елементи борбеног поретка дивизије наводе се у дивизијској заповести, а ПАГ се ставља на оно место у заповести којим се појединим пешадиским пуковима одређују ојачања и задаци.

Друго. У планирању артиљериске припреме свакако ће бити обухваћени сви циљеви, које ће командант пешадиске дивизије показати на своје командантском извиђању, и који ће произаћи из артиљериских задатака наведених у дивизијској заповести. Подаци о циљевима биће *допуњени* (до момента сукоба) из разних извора извиђања и осматрања и, што је најглавније, из извиђачког апарата самог пешадиског пука и артиљерије која је придата томе пуку. Свакако, најлогичније ће бити да команда групе (уколико одлучи командант пешадиског пука да је формира), на основу свих тих података и задатака примљених од команданта пешадиске дивизије и пешадиског пука, изради „*пројекат плана гађања*“ и да га пошаље штабу дивизије на укључивање у *општи план артиљериског напада* артиљерије целе дивизије. Сматрам да неће бити никаквих тешкоћа да артиљериски штаб у дивизији корегира слабо планиране ватре и предложи команданту дивизије њихову измену. Уосталом, такав је поступак и са осталим документима (у припреми и организацији боја) у односима између потчињених и претпостављених штабова. И сам командант пешадиског пука доставља своју одлуку и заповест команданту дивизије и овај је може исправити, допунити или у крајњој линији и не сагласити се са њом.

Дакле, планирање ватре било би у *команди групе* на основу наведених података, те стога не видим никакву тешкоћу у овом планирању за прву фазу арт. напада.

Треће. Познато је да у фази артиљериске подршке треба до детаља осигурати везу пешадије и артиљерије, да се ова фаза развија брзо и енергично и да на тражење артиљериске ватре од стране пешадије треба хитно реагирати. У овој фази, чији успех или неуспех може наступити за релативно кратко време, заједничко одлучивање и садејство између команданата пешадиских пукова и ПАГ-ова, а тако

исто и између команданата батаљона и дивизиона (командира батерија) који те батаљоне подржавају, не трпи никакве „трансмисије“. Оно захтева сталну повезаност, коју би нарушило и најмање „интервенисање и ангажовање“ од стране команданта дивизије (за пешадију) или начелника артиљерије дивизије (за артиљерију). Ово, наравно, под условом да се ствари развијају онако како смо их предвидели и да се непријатељске акције нормално парирају снагама које смо дали пешадиском пуку. Иначе, ако би наша предвиђања била погрешна, онда би се морао мењати и план употребе дотичног пука и свих ојачања која смо му дали и наступити нешто сасвим друго, а не редовно руковођење по разрађеном плану боја дивизије. Значи, у овој осетљивој фази боја треба препустити сва планирања (тражења и стварне ватре) командантима пешадиских пукова и ПАГ-ова.

Довољно је само узети у разматрање неколико логичних ситуација у којима се могу наћи у овој фази пешадиски пук и његови батаљони, па да се у убедљиво дође до закључка: *да би свако мешање у овим краткотрајним ситуацијама у рад штаба пешадиског пука створило само пометњу и да би могло довести у питање не само постигнуће циља овога пука, већ и дивизије.* Зар ће ико моћи боље да осети и процени ситуацију јединица у њиховој зони дејства од њиховог команданта пука (батаљона) и његовог артиљерца који се налази уз њега? Свакако, нико, поготово не онај који је удаљенији од те зоне. Сигурно је да ће командант пешадиског пука, у случају да му тешко иде у боју, тражити интервенцију артиљериске дивизије (ДАГ-а, ПТР-а, итд.), као што ће увек и сам ставити на расположење своје снаге и средства ако се дејства буду развијала лакше него што су предвиђали и он и командант дивизије. Уосталом, то не треба оставити само његовој вољи, тим пре што ће ту моћи у сваком моменту интервенисати и сам командант дивизије и његов начелник артиљерије (по артиљериским питањима).

Све ватре које остварује артиљерија изводе се на тражење пешадије која је у непосредном контакту са непријатељем. То, као и чињеница да се у овој фази догађаји развијају магновеном брзином и да је неопходно осигурати што краће време за гађање, брзе и тачне преносе, концентрације или уништење појединих важних ватрених тачака (које коче напад пука и његових батаљона), итд., још више потврђује моје уверење да у овој другој фази треба потпуно ставити на расположење команданту пешадиског пука његову артиљериску групу. У случају централизовано планираног ВВ у оквиру дивизије потребно је и посебно разматрање поступка ПАГ-а.

Четврто. У вези досад изложеног сматрам да нема никаквих објективних разлога и околности, због којих би требало поставити оштру „границу“ у коме моменту треба препотчинити ПАГ. Не може се схватити, по мом мишљењу, зашто је она постављена баш овде. У крајњој линији, зар није све оно „борба у дубини“ када пешадија и са предњег краја продужи јуриш? Зар и ово није подршка јуриша пешадије иако се она креће „у дубини“? Уосталом, ово је једно одвојено питање, чијом се анализом може доћи до закључка да шаблон-

ски план „артиљериског напада“ треба заменити нечим еластичнијим. Зато ћу овде разматрати само питање ПАГ-а, уколико оно задира у ту општу структуру и шему „артиљериског напада“.

По мом мишљењу, ова граница није уопште потребна и право „претпотчињавање“ је тамо негде где се ствара основни план о употреби артиљерије и доноси одлука о додељивању извесног броја артиљериских јединица пешадиским пуковима за извршење постављених задатака.

Пето. Изгледа да би било најубедљивије ако би се за пешадиске пукове у борбеној заповести изнело са колико ће се они снага и средстава *ојачати и подржавати*. У тој заповести могло би се (у извесним случајевима) нагласити, и то само у општим цртама, шта би се, на пример, могло формирати од додељене артиљерије, и томе слично. Поред тога, у заповести би се могло назначити и време до кад се од стране команде ПАГ-а мора доставити „пројекат плана гађања“, као и то шта ће ПАГ решавати за рачун пешадиске дивизије и када.

Формирање ПАГ-а за пук у другом ешелону дивизије нема никаквог смисла, јер се не може дати конкретан задатак чак ни самом пешадиском пуку у другом ешелону. По мом мишљењу, било би практично када би се у дивизиској артиљериској групи (ДАГ) унапред предвиделе потребне артиљериске јединице (дивизиони) које би у току боја могле формирати ПАГ пешадиског пука из другог ешелона. Зато би ове јединице требале да поседну своје ватрене положаје у захвату правца на коме се предвиђа покрет другог ешелона. Чак би у том случају било препоручљиво да се обезбеди извесна јача веза (официр за везу) између пешадиског пука и тих јединица. Но, све ово треба предузети само у најнужнијој мери, јер може наступити такав случај да се ПАГ за овај пук уопште не формира. Ово тим пре, што увођење у бој треба да обезбеди целокупна артиљерија дивизије, а у том моменту могу наступити разне промене у распореду артиљериских јединица, и то баш код оних које смо већ унапред предвидели за тај будући ПАГ. Овако би се могло поступити једино ако се располаже *доволним* средствима.

Шесто. Ако постоје објективни услови или ако због непредвиђених (или само донекле предвиђених) догађаја наступи прека потреба, командант здружене јединице, по мом мишљењу, може одузети део или сва ојачања која су дата неком пешадиском пуку. Исто тако, може наступити чак и таква ситуација (истина ређа) да командант буде принуђен да потпуно измени задатак дотичног пешадиског пука, нарочито услед слабо планираног боја и оскудних или чак погрешних података о непријатељу, о његовом груписању и намерама. Јасно је да ово нису једини разлози за држање артиљериских јединица „у руци“ (централизацију командовања артиљеријом) у пешадиском пуку. Груписање артиљерије и централизовано руковођење у боју почива на познатим принципима по којима формирањем ПАГ-а треба омогућити употребу већег дела артиљерије на ширем делу и осетљивијим местима фронта, и то применом брзог маневра путањама, а остатак артиљерије поделити батаљонима и четама. Ширина зоне дејства

пешадиског пука релативно је мала и већином довољно прегледна тако да се непријатељске снаге на њој могу детаљније одредити. Оне се са доста сигурности већ унапред ради дејства могу „расподелити“ на јединице ПАГ-а ангажовањем око 90% њихових ватрених могућности, чувајући преосталих 10% за тучење непредвиђених и новопоявљених циљева. Оно пак што буде „наишло“ на пук из дубине (јаче непријатељске тенковске и остале резерве), то ће својом ватром свакако обухватити ДАГ, па чак и „старије групе“, КАГ и ААГ.

Седмо. Пешадиски пук има у свом органском саставу довољно артиљерије за извршење оних *нормалних задатака* за које му није потребно појачање у артиљерији и другим средствима. (То су задаци које пешадиски пук извршава у својој зони дејства својим формационим средствима). Та артиљерија претставља заиста ону типичну *пратећу артиљерију*, за коју такође треба предвидети план употребе и план ватре. Она има посебан значај у питању противтенковске одбране и борбе са циљевима који непосредно и изблиза ометају покрет њене пешадије.

Ако бисмо ПАГ посматрали као елеменат дивизиског поретка, не бисмо могли наћи решење како би се обухватила органска пуковска артиљерија и уклопила у *општи план артиљериског обезбеђења* дотичног пешадиског пука. У теорији и пракси руковођења артиљеријом појављује се питање: како „измирити“ надлежности командовања команданта артиљерије пешадиског пука и команданта новоформиране (и то привремено) групе који у суштини прима на себе основни артиљериски задатак обезбеђења пешадије тога пука. Ма како се спровела подела те органске артиљерије, на батаљоне или чак и чете, и без обзира на то да ли ће се нижим јединицама кроз ову поделу додати још артиљерије, ипак остаје као чињеница да се тада код команданта пешадиског пука налазе два артиљериска команданта, у суштини са истим задатком.

При оваквој концепцији, по моме мишљењу, може се закључити да се негде „кида“ та надлежност и да уједно престаје и брига о артиљериској помоћи сопственој пешадији у боју. Зато треба одлучно спровести тежњу за укључивањем пуковске артиљерије у план команданта ПАГ-а, јер се тиме у *пешадиском пуку постиже јединствена надлежност* по овом питању. То тим пре што је потребно и да се реши питање односа начелника артиљерије пешадиског пука и команданта ПАГ-а на принципу старешинства.

При разматрању свих ових околности и момената, у анализи суштине пуковске групе имали смо у виду *напад и одбрану*, при чему не треба постављати никакву разлику или особености. И у нападу и у одбрани треба принципијелно решити проблем јединственог руковођења артиљеријом у пешадиском пуку, и то како формационим, тако и оном *придатом*. Јер би, сматрам, било погрешно схватити да нека артиљериска јединица на отсеку дејства пешадиског пука служи за подршку, а друга не. Све су оне за подршку и, кратко речено, сва артиљерија у суштини *подржава пешадију*, и то од њеног поласка са „предњег краја“ јуришног положаја па све до завршетка гоњења,

уништења непријатеља и победе над њим, или чак још од момента кад пешадија излази од полазног на јуришни положај и у току саме артиљериске припреме. Можда је само за извесну меру лакше руковођење артиљеријом у одбрани.

У вези са овим и питање „премештања артиљерије“ може бити регулисано наређењем команданта пешадиског пука на предлог његовог команданта артиљерије, и то исто онако као што командант пешадиског пука планира и наређује премештање својих батаљона, минобацача, митраљеза, итд. И најбоље планирано „премештање одозго“ неће моћи бити реализовано пре премештања пешадије која је непосредно *потчињена утицају команданта пешадиског пука*, без обзира како тачно биле предвиђене све околности тога премештања. Ово планирање, које, као ни планирање артиљериских ватри „одозго надоле“, није случајно шаблонско, показује се као нецелисходно. Сасвим је друго питање поделе задатака „одозго надоле“. За планирање ватре пред фронтом чете сноси одговорност свакако онај артиљерац који прати ту чету или командант дивизиона који помаже и подржава њен батаљон, као и командант ПАГ-а који подржава и помаже пук. То је потпуно јасно и сматрам да ово није потребно јаче доказивати. Могло би се једино дискутовати о томе колико би се могло упростити руковођење и смањити документација, добити у времену и како би се најсигурније и најуспешније дејствовало пред фронтом пука, батаљона и чете. Јер, ма колико се имало топова и муниције (мало или довољно), артиљериска ће подршка бити само онда ефикасна *ако се планира, изводи и контролише у сагласности са тактичком ситуацијом и тренутним захтевима предњих делова*, а ово важно садејство са пешадиским командантима мора да обезбеди команда артиљериске групе. Ова непосредна подршка треба да буде изражена у употреби артиљерије од стране команданта пешадиског пука и управи ватре од стране команданта ПАГ-а, не обраћајући се за то претпостављеним старешинама (команданту дивизије и његовом начелнику артиљерије). Међутим, при употреби ПАГ-а и управи његове ватре пред командантом дивизије и његовим начелником артиљерије појављују се општи задаци, тако да они морају узимати у обзир ширину зоне оба (или сва три) пука првог ешелона (зону дејства дивизије) и све промене на тој целој зони. То је нешто сасвим друго, и баш то доказује да је командовање артиљеријом у пешадиском пуку подложно другим захтевима употребе и руковођења.

Овде се појављује још један врло важан фактор, а то је: *међусобно поверење и разумевање између команданта пешадиског пука и његовог команданта ПАГ-а, његовог стварног команданта артиљерије*. Уколико је стање другојачије, утолико је дејство пешадиског пука, без обзира на артиљериске могућности и остало, унапред осуђено на неуспех.

*

У даљем разматрању проблема ПАГ-а изнећу своје мишљење по извесним конкретним питањима, сматрајући да ће даља дискусија, нарочито другога пешака, довести до целисходнијих закључака, узи-

мајући у обзир и специфичности поделе снаге и средстава у савременом боју. Тих неколико конкретних питања свакако не могу у потпуности исцрпсти све оно што треба обухватити у решењу овако озбиљног проблема. Вероватно је да ће у овом мом разматрању изостати извесна и важнија питања, а њих ће моћи остали дискусанти претрести у циљу што потпунијег решења овог проблема.

Формирање ПАГ-а. ПАГ се формира у нападу и у одбрани од придате артиљерије одлуком команданта пешадиског пука, на основу предлога најстаријег артиљериског старешине у пуку, узимајући у обзир карактер задатка пука, земљиште и остале околности под којима ће тај пешадиски пук учествовати у боју (место у борбеном поретку дивизије, тежиште и главни правац дејства, утицај суседа, њихових задатака, њихове снаге, итд.). Када, због извесних околности (а нарочито због ширине зоне дејства пука), не би било целисходно **формирање групе**, онда командант пешадиског пука, на предлог свог команданта артиљерије, може поделити придату артиљерију батаљонима, па и четима на одвојеним правцима.

Додељивање задатака. Команда ПАГ-а редовно добија задатке од команданта пешадиског пука, било оне које је он лично одредио артиљерији на командантском извићању, било оне које је командант пешадиског пука примио од команданта дивизије. Командант пешадиског пука треба у својој одлуци тачно да одреди све задатке и за „целокупну могућност артиљерије пука“ (узимајући у обзир и све задатке које је поставио командант пешадиске дивизије на извићању) водећи рачуна не само о предлозима потчињених команданата батаљона, већ и о мишљењу и предлозима свога команданта групе. Те задатке треба једновремено додељивати како артиљерији групе, тако и оној која се налази у органском саставу пука.

При додељивању задатака командант пп мора обухватити и сва она општа, „заједничка питања“, као што су ПАО, ПТО, ПХЗ, ПДО и томе слично.

Планирање и одговорност. Када артиљерија непосредно подржава пешадију, што је увек случај код ПАГ-а, за планирање треба да буде одговоран у првом реду командант пп и његови потчињени команданти батаљона (и командири чета на самосталним правцима), као и начелник артиљерије пп. Отуда и она битна разлика у одговорности планирања ватре, која се појављује онда када артиљериска подршка није у тесној вези са кретањем и премештањем пешадије. Тада је планирање ватре (контрабатирање, ватра за узнемиравање, даљни ватрени напади и т. сл.) обично плод детаљног планирања начелника артиљерије дивизије (на основу постављених задатака од стране општевојног команданта), за што он и сноси у првом реду пуну одговорност.

По моме мишљењу, подела одговорности при планирању ватре у пп између команданта и његовог начелника артиљерије (команданта групе) могла би се најбоље извршити ако командант пп донесе одлуку у погледу начина ватрене подршке, наводећи до детаља оно што жели да постигне артиљериском ватром у свакој фази боја, а начелник

артиљерије пука (односно командант ПАГ-а) на основу те одлуке припреми *детаљан план ватре*, користећи при његовој изради све податке о циљевима (и оним најновијим, тек откривеним после командантског извиђања), тражећи чак и за поједине циљеве мишљење команданта пп у погледу њиховог неутралисања или уништења и повезујући све то са покретима сопствене пешадије како их замишља командант пп. Отуда и проистиче начело да начелник артиљерије пп (односно командант групе) обавезно прати команданта пп на сваком његовом састанку са командантом дивизије или његовим командантима батаљона, узимајући непосредно у свој ватрени план евентуалне промене тактичке ситуације, нове намере, предвиђени метод рада пешадије за сваку етапу (са тачним прорачуном времена) итд. Ма који од њих двојице имао више или мање одговорности за планирање артиљеријске ватре, мишљења сам да *обојица морају у основи схватити дејства ватри у оквиру општег задатка свог пука, као и разне ватре и могућности њихове примене за сваки посебан задатак пука и његових делова*. Свако друго гледање на питање планирања и одговорности може само да умањи степен вероватноће успеха пука и његове артиљериске групе.

„*Одузимање*“ *јединица из групе*. У току боја може бити „одузет“ изврстан део артиљериске јединице из састава групе па чак и цела јединица. Та јединица или цела група изаћи ће из састава пп само онда ако је почетним развојем боја и поновном проценом установљено да је она погрешно (или у најмању руку непотребно) придата томе пуку и да би њена употреба на неком другом месту била потребнија и кориснија. Ово је, по мом мишљењу, ван сваке дискусије. Но, поставља се питање оног „*другог одузимања*“ а за исте циљеве. У овом случају имамо другу ситуацију. Наиме, ако се тражи да се са нешто артиљерије, за одређено време и са ВП групе дејствује ван зоне пука, и ако тај захтев долази „*одозго*“ у моменту када се тим „*одузимањем путања*“ неће укочити даљи ток дејства јединица пп, онда ће се то лако решити после брижљивог испитивања услова под којима ће даље дејствовати овај пук, у што треба да буду потпуно убеђени и командант пп и његов командант артиљериске групе. Иначе, то не треба чинити ако би се тиме спутавала даље дејство пп.

Помоћ од КАГ-а и ДАГ-а. Артиљерија у дивизији (и органска и придата), без обзира на то како ће се извршити њена тактичка подела унутар дивизије, неће бити једина која ће подржавати пешадију, нарочито ону која буде на главном правцу напада, односно тежишту одбране. Дејство „*старијих група*“ (КАГ, ААГ) биће некад планирано на простору између ближих и следећих задатака пп првог ешелона. Ове ватре, уколико су планиране, биће накнадно унете од стране начелника артиљерије пешадиске дивизије у оне „*пројекте плана гађања*“ које команда групе мора да достави на сагласност и оверу начелнику артиљерије дивизије. Уколико се током боја покаже потреба за овим ватрама и у овом простору (зони дејства пукова првог ешелона), природно је да са тиме морају бити на време упознати команданти пп

(а преко њих и њихови команданти група), који ће у том моменту ускладити дејства своје пешадије и своје артиљерије.

Пратећа артиљерија. Она артиљериска јединица која *непосредно прати пешадију* и чији старешина иде заједно са пешадиским старешином кога прати, у суштини је пратећа артиљерија. Поставља се само питање: је ли то само она артиљерија која прати чету или батаљон или се под појмом „пратеће артиљерије“ може подразумевати и артиљериска група пп, какву разматрамо у овом чланку? По мом мишљењу не може, јер се батаљони и чете у извесној мери и за извесно време „извлаче“ испод непосредног утицаја команданта пп у току динамике боја, док група и даље дејствује пред целим фронтом пука или једним његовим делом.

Садејство са пешадијом у нападу. Командант ПАГ-а учествује у извиђању које врши командант пп са командантима батаљона и осталих самосталних јединица. По моме мишљењу, начелник артиљерије пп свакако треба да уђе у штаб команде ПАГ-а и да се увек налази уз команданта групе, стим да се ово питање конкретно решава на принципу старешинства.

После извиђања треба приступити планирању употребе артиљерије по фазама. За *фазу артиљериске припреме*, чију дужину увек одређује начелник артиљерије дивизије, у команди ПАГ-а треба одредити циљеве које ће гађати артиљерија (водећи рачуна и о циљевима за које ће командант пп одредити да их туку минобацачи и остала пратећа оруђа), затим решити којом ће се снагом гађати поједини циљеви (батеријом, дивизионом, групом, трајање, понављање гађања, итд.) и, најзад, утврдити потребне временске размаке између појединих ватри, према тражењу пешадије а на основу планираног покрета (његовог темпа и теренских линија до којих треба да стигне пешадија). Све ово мора бити до детаља унето у „пројекат плана гађања“, у коме треба да буде предвиђено и по неколико сигнала за тражење и отварање ватре.

За *фазу артиљериске подршке*, чија дужина зависи од величине простора који пешадија треба да пређе од предњег краја па до линије извршења ближег задатка, у команди ПАГ-а треба одредити циљеве гађања на главном правцу напада пука као целине и правцима напада појединих батаљона (водећи такође рачуна о циљевима које је оставио командант пп да туку минобацачи), затим начин тражења ватре од стране пешадије (сигнали и средства везе), надлежност у отварању ватре (рачунајући по одређеном проценту муницију коју могу утрошити потчињене артиљериске старешине), где ће бити бочна запречавања, да ли ће, на коме простору и по којим сигнаlima, садејствовати артиљерија суседа, итд. При томе свакако треба решити и поступак на случај да је планиран ВВ у вези са једновременим дејством остале артиљерије дивизије и корпуса.

За *одржавање непрекидне везе између пешадије и артиљерије* и решење питања „надлежности“ тражења и наређивања отварања артиљериске ватре морају се подједнако ангажовати и пешаци и артиљерци. Иначе, већи део припрема може бити узалудан, а циљеви само

делом постигнути. Командант ПАГ-а мора имати везу и са општом резервом, односно другим ешеленом. Зато је корисно да се у штабу резерве налази и артиљерски официр који би се кретао са резервом и још у току њеног кретања непосредно сазнавао намере команданта резерве у погледу њеног развијања, итд., да би се омогућила сигурна подршка од стране ПАГ-а. Ово нарочито зато што баш у моменту употребе резерве, или и пре тога, део ПАГ-а може вршити нека померања: премештање по плану, пребацавање на резервне ватрене положаје, итд.

Садејство са пешадијом у одбрани. Читав поступак команданта ПАГ-а од момента организације и формирања групе, па кроз процес извиђања, садејства и планирања боја, сличан је као и у нападу. При томе је важно да се на земљишту тачно покажу и на карти обележе све запречне ватре у претпољу, а нарочито оне у дубини сопствене одбране. То на први поглед изгледа једноставно, али ако се тај проблем нешто дубље размотри, видеће се да је доста компликован, да се често притом дешавају забуне, итд. Са командантом резерве такође треба утаначити све што је потребно, слично као и у нападу. И овде би се официр за везу (артиљерац) кретао са командантом резерве и служио му за управу ватром ПАГ-а на фронту резерве при подржавању њеног дејства. Овде нарочито треба прецизирати заштиту изласка резерве на полазни положај, затим дејство на главном правцу упућивања резерве и, најзад, обезбедити сигуран прихват ако би се десило да резерва не успе у противнападу.

Овде сам изнео своје мишљење о неким проблемима из оквира пуковске артиљерске групе са циљем да даљом дискусијом нађемо најповољније и најкорисније решење за наш будући рад, пошто досадашњи начин решавања ових питања, по моме мишљењу, није био потпуно правилан.

Džan Kvesel: **RAT NA MORU 1939/45**

Predgovor našem izdanju napisao kapetan bojnog broda

KAZIMIR RENČELJ

Kapetan bojnog broda Britanske ratne mornarice, bivši načelnik Griničkog pomorskog koledža, dao je u ovom delu sažetu istoriju svih zbivanja na moru u prošlom ratu. Ono što delo čini naročito poučnim i za kadrove suvozemnih snaga jeste to što je pisac tesno povezao operacije na moru sa operacijama na kopnu i u vazduhu.

Knjiga će korisno poslužiti i kao priručnik za polaganje ispita u mornarici.

О ОРГАНИЗАЦИЈИ И СИСТЕМУ СНАБДЕВАЊА ТРУПА ВАЗДУШНИМ ДОТУРОМ

У операцијама појединих армија у Другом светском рату може се запазити да је често било лакше извести брзо маневровање, односно довести трупе у неки рејон и увести их у борбу, него том маневру обезбедити потребну ударну моћ и осигурати довољне количине материјалних средстава. Јер, треба имати у виду да су за удар потребне и снаге и средства — при чему некада више долази до изражаја снага, а понекад и средства. У сваком случају недостатак средстава слаби чак и јаку снагу.

И Други светски и Корејски рат су показали да су за обезбеђење непрекидног, снажног и брзог маневра, а нарочито за ојачање снаге његовог удара потребне велике тонаже сваковрсних борбених средстава, опреме и хране. Не буде ли довођење те тонаже на одређено место и до одређеног времена одговарало брзини којом оперативно руководство може да маневрује, онда несумњиво мора доћи до успоравања или одлагања маневра, а тиме и до слабљења његовог дејства и резултата. Недостатак средстава, поред осталог, често искључује изненађење, толико важан елеменат за успех самог маневра. Поред тога, може се десити да се борачке снаге троше и изнуравају због недостатка материјалних средстава, којих у то време можда има и сувише, само не на потребном месту и у времену које је потребно за извођење датог маневра.

Другим речима, брзина припрема и извођење маневра често се не подударају са брзином дотура и ешелонирања материјала који је неопходан да обезбеди удар, брзину и снагу маневра. Наиме, набавка, комплетирање, транспорт, концентрација и ешелонирање материјала на одређеној просторији одвија се далеко спорије, због његове разнородности и многобројности, због потребе да се дотура са разних страна, и што рад са материјалом захтева многобројне транспорте, претоваре, деобе и планове за његово остварење. Ова неподударност планова операција и материјалног обезбеђења, обично се раније отклањала на тај начин што се тежило да се максималним сасређивањем и искоришћењем транспорта што брже снабдеју одређене јединице. Због тога се план транспортовања материјала обично почињао да остварује пре плана операција, или се извођењу плана операција приступало тек пошто је био остварен основни део плана дотура. То је

свакако било могуће у оним случајевима када се имало времена и када је то оперативна ситуација дозвољавала. У противном, операције су извођене, стим што се раскорак између снага и средстава за остварење маневра често све више продубљавао. А како ће то бити убудуће? У свом делу „Ратовање и будућност“ (Warfare and the future), Фулер између осталог, каже: „Докле год брзина снабдевања не буде подједнака или већа од брзине кретања борбених јединица, ове последње не могу у потпуности искористити своју покретљивост“.

Класична средства за транспорт и дотур: железнице, бродови, камиони и кола — остају, свакако, и даље главни носиоци масовне тонаже за армије у току рата. Иако ова средства још нису изгубила своју првокласну улогу и огроман значај, ипак се показало да она понекад нису довољна, да су неспособна, а често и спора да би могла ићи у корак са брзином операција и њиховом дуготрајношћу и непрекидношћу. То су нарочито добро осетили Немци у почетку Другог светског рата, док су Савезници први покушали да организовано реше тај проблем, али ни они нису успевали да га увек савладају у потпуности.

Према досадашњим ратним искуствима и напорима који се чине у циљу усклађивања брзине дотура са брзином кретања трупа види се да се кључ за решење тога питања налази у организовању и даљем развоју транспортне авијације, која се у систему снабдевања, поред класичних транспортних средстава, појављује као брзо и моћно транспортно средство. С обзиром на даљи развој технике, као и нове погледе, може се очекивати да ће транспортна авијација имати још много већу улогу убудуће.

Немачки генералштаб је још пре Другог светског рата увидео да брзина дејстава и огромне тонаже (за велика пространства на којима ће се рат развијати) неће бити усклађена баш због недовољности и спорости транспорта. Немци су у почетку намеравали да овај проблем реше изградњом ваздушних лађа по систему Цепелина, али су убрзо одустали од тога, јер су Јункерси и Дорнијеи показали боље техничке и оперативно-снабдевачке особине. Али, иако су Немци у почетку рата брзо освајали Европу, иако су за искрцавања на Норвешку, Крит, итд. употребљавани сви расположиви транспортни и други авиони, ипак они до краја рата нису у потпуности применили неки значајнији систем ваздушног дотура у снабдевању трупа. С обзиром на њихове концепције о рату, затим на карактер њихових оперативних праваца и удаљена ратишта, несумњиво је да би им ваздушни транспорт итекако ишао у прилог, али су га они примењивали само као помоћно, другостепено средство, у мањим размерама и без нарочито одређеног система. Можда то нису могли да изведу због економских прилика, бар у другој половини рата, а можда нису схватили његов значај и могућности у оперативним и тактичким размерама. Немци су 1941 године за 24 дана рата стигли чак до Смоленска, али су ту стали, поред осталог и због тога што се њихова моторизација заглибила по јако раскалањим путевима и терену. Офанзива је настављена пред сам почетак зиме, али је то већ било касно — Москва је била спасена.

Тада нису искоришћени транспортни авиони, иако су их имали у приличном броју. А када је у току зиме 1942/43 маршал Паулус био опкољен код Стаљинграда, Немци су покушали да његову отсечену армију снабдевају ваздушним путем, али тада није било довољно авиона те је и дотур текао неуједначено, споро и недовољно.

Немачко гледиште да се ваздушни транспорт може ефикасно употребити само при ваздушним десантима и за снабдевање окружених јединица није сасвим одбачено. Поједини војни теоретичари на страни и сада подржавају ово гледиште, а и код нас се могу наћи слична схватања. По моме мишљењу, такав став се могао разумети у почетку Другог светског рата, када је транспортна авијација била тек у почетку развоја. Међутим, касније, а поготово данас, такво гледиште нема оправдања, јер систем снабдевања трупа ваздушним дотуром данас уствари претставља један нови начин снабдевања у коме је брзина транспортовања прилагођена брзини дејства савремених трупа. Можда овај вид транспорта, због своје скупоцености, осетљивости и недовољности засада још нема ону масовност (као класична транспортна средства), поготово у земљама које су индустријски слабо развијене, али је будућност свакако на његовој страни. Истина, ваздушни дотур има велики значај за снабдевање опкољених јединица, десаната и партизанских јединица, али то није његова првенствена намена, поготово код оних држава које су у стању да га развију до мере која би одговарала модерно опремљеној и механизованој армији. Међутим, организација снабдевања ваздушним путем има огроман значај и за технички слабије опремљене армије, нарочито у случајевима када се операције морају изводити на претежно тешко пролазном земљишту, где су путно-железничке комуникације неразвијене, где су сувоземни транспорти недовољни и где чешће долази до изражаја дејства по одвојеним тактичко-оперативним правцима. Због тога сматрам да овом виду снабдевања и код нас треба посветити пуну пажњу.

Американци сматрају да су први већи успех у ваздушном снабдевању тактичког значаја постигли у Buna—Campragne на Новој Гвинеји 1943 године. Али све то свакако баца у засенак организација снабдевања Патонове армије приликом њеног наступања кроз Француску до Сене (1944) и касније до Рајне и преко ње (1945). После продора код Авранша (31 јула 1944 године) његова армија је за свега 17 дана прешла велики простор Западне и Централне Француске и приближила се Сени, а тада је наступила криза у снабдевању, јер „транспорт камиона није одговарао ситуацији“ (Ајзенхауер). Да се због снабдевања не би укочило напредовање ове армије, из новообразоване Прве савезничке ваздушнодесантне армије и из стратегиско-бомбардерске групе хитно су извучени авиони и формиране ваздушно-снабдевачке јединице, које су снабдевале поједине дивизије у току гоњења Немаца. У почетку је дневно дотурано по 1.000 тона нафте и бензина, а затим и по 2.000 тона, док је у току задњих дана рата, када је Патонова армија надирала источно од Рајне, снабдевање већине његових дивизија вршено скоро искључиво ваздушним путем. У ор-

ганизацији снабдевања америчких трупа на фронту ваздушним дотуром, и то у периоду када се овај систем дотура такоређи тек рађао и када се у много којечему лутало, велику улогу су одиграли америчка Војноваздушна транспортна служба (The Military Air Transport Service) и Команда за транспортовање трупа, које су биле формиране у то време. То значи да су авиони, као транспортно средство, у ратној пракси већ проверени. Они су доказали да је у многим случајевима само и искључиво употребом система ваздушног снабдевања било омогућено извршење појединих тактичко-оперативних планова, и то обично баш онда када је ситуација била најделикатнија. Због тога сматрам да овај систем снабдевања има велики значај, да је нужан и у нашим условима, и да га не треба сматрати као узгредно, помоћно средство, већ у извесним приликама у односу на тактичко снабдевање трупа и као најважније, а можда и једино средство које ће се моћи ефикасно применити. Природно је да његов развој и капацитет морају зависити и од наших материјалних могућности.

Енглези сматрају да су први користили ваздушни транспорт у оперативно-стратегиским размерама, и то приликом преформирања и попуне својих снага 1942 године у Египту (пред Ромелов напад). После тога, Американци су, такође 1942 године, створили чувени „Hump“ (грба) мост када су ваздушним путем из Индије у Чункинг дотурали материјал кинеској војсци. Дотурањем материјала којим су при крају Народноослободилачког рата Савезници ваздушним путем делом снабдевали и нашу Армију, такође претставља један доказ више да ова врста транспорта може бити драгоцен и да ће његов значај убудуће бити још већи. После завршетка Другог светског рата ређали су се „берлински ваздушни мост“ 1950, велики и мали ваздушни тихоокеански мост (Сан Франциско — Алеути — Јапан — Кореја) 1950—1953 године, итд.

Најзад, последње искуство из рата у Кореји показује да је хитно постављање оперативних групација на неком раније недовољно припремљеном рејону, захтевало и посебну хитност у материјалном обезбеђењу те групације. У таквом случају, а обично у почетку операција, класична транспортна средства била су недовољна, а, због брзине развоја оперативне ситуације, и потпуно неефикасна и нису одговарала намени (на пример у почетку рата у Кореји 1950 године). То се показало и приликом хитних концентрација снага ради заустављања непријатељских оперативних продора, затим у току брзих заобилазних маневара, за време гоњења и приликом истурања одређених снага за претходно затварање извесних праваца. За материјално обезбеђење таквих подухвата, дотур средстава ваздушним путем доћи ће увек у први план, чим се увиди да класична транспортна средства неће моћи делом, или у потпуности, да задовоље најнужније потребе снабдевања у тактичком или оперативном смислу. Због тога се не би смело дозволити да се неопходност за добро организованом ваздушно-транспортном службом уочи тек у једном евентуалном будућем рату, јер се у томе времену догађаји могу много брже

одвијати него што би стајало времена на расположењу за интервенцију у погледу организације ове службе.

При разматрању организације ваздушног транспорта искрсава низ веома крупних и сложених проблема. Пре свега, његове техничке особине и карактеристика употребе пружају разне могућности како у погледу његове организације, тако и у погледу његовог коришћења, али свака варијанта има и по неки недостатак. Уместо лаких транспортних авиона, сразмерно малог капацитета, који су употребљавани у почетку Другог светског рата, у Корејском рату су примењивани тешки транспортери носивости 20—40 тона. У рат 1939 године се ушло са уверењем да ће просечни дневни утрошак материјала по једном војнику бити око 8 кг, док се тај утрошак већ 1945 године попео на 22 кг. У Кореји су авиони преносили до трупа не само пакове са храном и сандуке са муницијом, већ и тенкове, топове, камифоне, радиостанице итд. У октобру 1950 године, приликом дотура опреме 1 маринској америчкој дивизији (коју су код резервоара Чосин биле отекле кинеско-севернокорејске трупе) био је дотурен ваздушним путем и један расклапајући друмски гвоздени мост, чији су елементи били тешки и по 2.000 кг. Природно је да су за стратетиско снабдевање ваздушним путем били потребни авиони великог радијуса дејства, велике брзине и капацитета, да би са што мање полета могли преносити што више потребног материјала. Поред тога, за њих су били потребни добро уређени стални аеродроми. Међутим, за тактичко снабдевање ваздушним путем могли су задовољити и авиони сразмерно мањих брзина и лакши по тежини, који су због тога могли користити и привремене аеродроме у трупној позадини. Појавом хеликоптера одлично је допуњен систем ваздушног снабдевања, нарочито мањих одреда или јединица на мочварном, планинском и уопште тешко приступачном земљишту. Они су одлично послужили и за евакуацију рањеника, штабова итд., и то свуда тамо где се транспортни авиони нису могли сигурно искористити.

Да би се снабдевање ваздушним путем могло несметано вршити, поред осталог, потребно је да се на простору ваздухопловне базе или у њеној близини налазе складишта одговарајућег материјала, како се не би губило драгоцено време за његову припрему и допрему до базе или до самог места укрцавања у авионе. У току Другог светског рата дешавало се да је транспортовани материјал због спорог дотура стизао касно, тј. у време када се јединица, којој је тај материјал био намењен, није више налазила на томе месту или је била већ уништена, или се пак недостатак материјала негативно одразио на успех борбе, итд. Питање правилног паковања, утовара, истовара (спуштања падобранима) такође је важан чинилац у систему овог снабдевања. Зато је потребно да све људство које се бави овом врстом транспорта буде што искусније, увежбаније и енергичније и да испољава што већу прецизност у раду, јер се због непрецизности искрцавања може изгубити скупоцени материјал и упропастити цео труд и замисао плана снабдевања. Због тога је природно што су за

ваздушни транспорт потребне и специјализоване јединице са темељно извежбаним људством и тачним техничким прописима за рад.

Поред тактичко-техничких проблема који се испољавају при организацији снабдевања ваздушним дотуром, може се десити да поједини команданти без оправданих разлога траже да се њихове јединице снабдевају ваздушним путем, тако да се гомилају хитна требовања код претпостављене команде која руководи ваздушним снабдевањем. Због тога је потребно да руковођење ваздушним снабдевањем трупа буде више централизовано, како би се избегло растурање скупочених и малобројних снага и средстава, а дотур извршио заиста тамо где је најнужније. Међутим, због специјалних техничких особина ваздушних транспортних средстава често може доћи до двојности, па чак и тројности руковођења. Наиме, према својим техничким својствима транспортне јединице би спадале под Командом ратног ваздухопловства, које би им обезбеђивало потребне базе за стационарање, оправку, поуну горивом, итд., али, с друге стране, оно не би могло утицати на план дотура и снабдевање трупа, зато што довољно не познаје сам распоред борацких јединица и што не располаже свим материјалом који трупима треба дотурити. То значи, да Команда ваздухопловства нема елемената за руковођење овим видом транспорта, као системом у ланцу дотура, нити транспортне јединице могу да буду без помоћи Команде ваздухопловства. Ако би се ове транспортне јединице потчинице Команди позадине Врховне команде или некој њеној материјалној служби, онда би овај транспорт у погледу стационарања и техничке бригае ипак морао да остане под ваздухопловством, док би само у погледу руковођења и командовања за потребе снабдевања могао да буде под позадином. Међутим, и тада би се поставило питање: ко би се старао о формирању јединица, њиховој попуни кадровима и техником, о обуци специјалних јединица за дотур, итд.

Немци су у току Другог светског рата били доделили транспортну авијацију, у погледу руковођења и техничких питања, Команди ваздушних снага Врховне команде. По потреби, Врховна команда ју је додељивала на слободно располагање и појединим командама група армија. Ако би нека јединица депешом (или радијем) тражила дотур, онда би одељење Г-4 Врховне команде (Команде група армија) обично наредило Команди ваздушних снага (или Команди ваздушних снага додељених групи армија за сарадњу) да се тај дотур изврши. После тога би Команда ваздушних снага извршила планирање и наредила ваздухопловној бази да се дотури тражени материјал, који би база претходно изузела из разних слагалишта и путем ваздушног транспорта предала дотичној јединици. То је био дуг и спор пут, а сем тога ни људство ваздушнотранспортних јединица није било темељно обучавано за свој посао, нити су постојала прецизна правила за његов рад.

Сличну организацију имали су и Американци у почетку Другог светског рата, али су брзо увидели да не одговара потребама. Касније се код њих створило тројство у руковођењу ваздушним

транспортом. Наиме, транспортне јединице су биле у техничком и дисциплинском погледу под Командом ваздушних снага, стим што се Команда ваздухопловства потпуно бринула о транспортним авионима, док су јединице за утовар, односно искрцавање биле само делом потчињене ваздухопловству, и то само онда када су додељиване некој ваздушној бази за рад. У погледу планирања и руковођења, ваздушни транспорт је био потчињен штабу најстарије оперативне јединице на једном војишту. Формирање утоварно-искрцних јединица, њихова обука и контрола извршења планираног дотура спадало је у надлежност Војне ваздушнотранспортне службе. После рата Американци су извршили потребне измене и допуне оваквог система, тако да је сада основно руковођење дотуром и његово планирање дефинитивно остало под начелником штаба најстарије оперативне јединице на дотичном војишту, који ову дужност врши преко одељења Г-4 и посебне групе за дириговање и контролу ваздушног снабдевања. Обуку кадрова и попуњу јединица за утовар, односно искрцавање врши интендантска служба, док је Команда ваздушних снага и даље надлежна за набавку, одржавање и стационирање транспортних авиона¹⁾.

Да бисмо могли донети извесне закључке и дати предлоге за организацију снабдевања трупа ваздушним дотуром у нашим условима, морамо претходно размотрити још неколико проблема. Пре свега, систем снабдевања трупа ваздушним дотуром код нас првенствено би долазио у обзир у тактичким, а мање у оперативним размерама, због релативно мале дубине земље. При томе би се тактичке јединице на фронту (или у непријатељском обручу, позадини, итд.) снабдевале ваздушним дотуром непосредно из базе транспортне јединице. У стратегијском смислу, ово снабдевање би се евентуално одвијало у виду пријема материјала од стране савезника. Али, пошто развој транспорта и јединица за ваздушно снабдевање првенствено зависи од економске моћи и величине армије, природно је да ћемо располагати ограниченим бројем оваквих јединица. А да би се и тако ограничен број јединица могао искористити што целисходније

¹⁾ Од јединица које служе за утовар односно искрцавање и које су у Кореји одиграле велику улогу у снабдевању америчких и јужнокорејских трупа помињу се: интендантска чета Падобранске дивизије која је служила за снабдевање ове дивизије свим материјалним средствима; чета Падобранске дивизије за оправку падобрана; чете за ваздушно снабдевање, које су се по потреби додељивале одређеним ваздухопловним базама у циљу снабдевања трупа; чете за оправку и рад у депоу ваздушног снабдевања, које се такође додељују базама, које углавном служе за концентрацију материјала разних служби у циљу снабдевања трупа ваздушним дотуром, или се употребљавају за рад у посебно устројеним депоима, у које се дотура материјал ваздушним путем из метрополе (оперативно снабдевање); чета ваздушног снабдевања за евакуацију и оправку опреме; одред за ваздушно снабдевање; одред за оправку опреме за ваздушно снабдевање који служи за оправку падобрана, конопаца, разних веза, итд. потребних за искрцавање материјала при дотуру; одред за оправку падобрана и одред за паковање падобрана. Формациско бројно стање ових јединица није велико због тога што се претпоставља да оне, радећи у дубљој позадини, могу лако наћи довољно цивилне радне снаге за грубе и мање стручне послове око сређивања и превлачења материјала потребног за паковање и дотур.

било би потребно да руковођење њима буде што више централирано. Поред тога, за брзо, уредно и уједначено снабдевање било би потребно да се још у миру благовремено припреме базе ваздушнотранспортних јединица које би одговарале за потребе појединих фронтана. На тим базама или у њиховој близини требало би припремити складишта разних материјалних средстава која долазе у обзир за снабдевање ваздушним путем. Пошто не располажемо довољним бројем солидно уређених аеродрома, а да би се ипак омогућио дотур материјала јединицама и тамо где нема слетишта (спуштање материјала падобранима), било би најбоље да се израђују модерни нешто лакши и средњи типови транспортних авиона. У том циљу требало би наћи правилан однос између количине авиона и хеликоптера, тим пре што у нашим условима, због карактера земљишта великог дела наше територије, хеликоптери могу наћи широку примену. Најзад, као што је већ поменуто, било би неопходно да се и код нас формирају специјалне за време мира добро обучене јединице за извршење ваздушног дотура, јер се не сме изгубити из вида да јединице за опслуживање ваздушнодесантних и падобранских трупа имају нешто другојачију улогу него јединице одређене за снабдевање трупа армије ваздушним дотуром. Разумљиво је да би ове транспортне јединице, према приликама, служиле не само за дотур материјала него и за транспорт трупа ваздушним путем.

На основу напред изложеног, мишљења сам да би основно руковођење, планирање и употреба овог транспорта (у склопу општег система дотура) спадало у надлежност Саобраћајног одељења Управе позадине Врховне команде. У самом Саобраћајном одељењу могао би се формирати један посебан отсек од одговарајућих ваздухопловних и снабдевачких стручњака, који би вршили проверу нужности требованог дотура и израђивали план за његово извршење. А пошто брзина решавања питања дотура ове врсте игра пресудну улогу, неопходно је да се обезбеде сигурне везе не само између Саобраћајног одељења (односно Отсека за контролу ваздушног снабдевања и транспорта) и оперативних јединица на фронтанима, као и са авиобазама на којима се налазе стационарне јединице за ваздушни транспорт, већ и са Оперативним одељењем Врховне команде.

Команда ваздухопловства би се старала о формацији, попуни, обуци кадрова и материјалној опреми транспортних јединица.

У извесним ратним ситуацијама могле би се поједине јединице за снабдевање трупа ваздушним дотуром придавати једино извесним оперативним јединицама, пошто сматрам да не би била целисходна њихова даља децентрализација.

Право требовања потреба за дотур ваздушним путем требало би дати свима јединицама, па чак и најмањим али само онда ако се потребан материјал не би могао дотурити на други начин, у најнужнијем обиму и до критичног рока. Требовања би се морала достављати најбрже постојећим средствима везе, и то непосредно првопретпостављеној снабдевачкој команди, стим што би чета могла своје требовање достављати директно пуку, или јединици са којом има нај-

брже везе. У требовању би требало назначити: јединицу, врсте и количине потребног материјала, место јединице и време када би материјал требало најкасније да стигне (евентуално и да ли има услова за слетање авиона или само за спуштање терета падобранима). Команда пука била би дужна да хитно и строго испита нужност траженог дотура и количине материјала, као и да ли се дотур може извршити којим другим средствима. Ако се при томе установи да је требовање оправдано, треба га најхитније (радијем или телеграмом) доставити команди дивизије, која ће га на сличан начин, као и команда пука, оценити и спровести Команди позадине армије. Отсек за контролу ваздушног транспорта у Команди позадине такође процењује требовање, па га — ако армија не располаже транспортним јединицама за снабдевање ваздушним путем — хитно спроводи Управи позадине Врховне команде за Отсек за контролу и дириговање ваздушним транспортом. Пошто установи оправданост и важност требовања, овај би Отсек затим израдио кратак план дотура и издао наређење ваздушној бази на којој се налазе јединице за ваздушно снабдевање да се изврши дотур потребног материјала. О томе би требало (преко армије) одмах известити не само јединицу којој ће се материјал дотурити, већ и Оперативно одељење Врховне команде у циљу регистрације извршеног дотура на критичном месту.

Иако је брзина дотура материјала трупама ваздушним путем од првокласног значаја, ипак се овај прилично дугачак пут требовања од јединица до команде која регулише дотур не може лако избећи, с једне стране због нужне контроле оправданости захтева, а с друге због ограниченог транспортног капацитета. Зато би излаз требало тражити у добро уређеном систему радио и телеграфске везе између појединих органа, у благовременој попуни авиобаза потребним материјалом за дотур, а надасве у темељној обуци јединице за брз и правилан рад на паковању, утовару и искрцавању и у што бољем квалитету и капацитету транспортних средстава.

У току овога месеца изићи ће из штампе

ОСНОВИ ВОЈНЕ ГЕОГРАФИЈЕ

ОПШТИ ДЕО

од генерал-мајора **И. Божића**

РЕГУЛИСАЊЕ САОБРАЋАЈА У БОРБЕНОЈ ЗОНИ

Засићеност јединица савременим техничким средствима и већаност знатног дела ових средстава (првенствено тежих моторних возила) за комуникације довела је до тога да је регулисање саобраћаја постало проблем који се данас теже решава него раније. Зато ћу у овом чланку разматрати основна питања саобраћаја у борбеној зони првенствено зато што је саобраћај у њој релативно гушћи него у дубљој позадини, што се одвија у сфери дејства непријатељске артиљерије и што је у већој мери зависан од развоја ситуације на фронту. Због свега тога тај се саобраћај и теже регулише, али се његовим правилним решењем олакшава и саобраћај у позадини (ван сфере дејства артиљерије).

Саобраћај у борбеној зони обухвата све покрете борачких и позадинских делова који се врше комуникацијама у зони дејства непријатељске артиљерије, која је просечно дубока 10—12 км (од линије фронта до границе домета непријатељске артиљерије). Сфера дејства артиљерије узима се за дубину борбене зоне због тога што артиљерија својом ватром може у свако време да утиче на саобраћај комуникацијама у њој, услед чега се и саобраћај врши под другачијим условима него на већој дубини где, углавном, само непријатељска авијација може утицати на њега. Како се дубина од 10—12 км приближно поклапа и са отстојањем дивизиских база од фронта (10—15 км), онда се то отстојање, у погледу организације саобраћаја, може узети као дубина борбене зоне. То значи да организација саобраћаја у зони између дивизиских база и фронта спада, начелно, у надлежност дивизија, а од дивизиских база уназад у надлежност корпуса и осталих виших команди.

У наведеној борбеној зони дејствују сви делови борбеног поретка (осим оперативних резерви) и позадински делови пукова и дивизија. Према томе, регулисање саобраћаја у тој зони треба да обухвати покрете свих тих делова када се одвијају комуникацијама, као и покрете оперативних резерви када уђу у ту зону.

У циљу регулисања саобраћаја на комуникацијама у борбеној зони, по мом мишљењу, треба оспособити комуникациску мрежу за саобраћај који претстоји, затим благовремено предвидети покрете које треба извршити, одредити приоритет разних покрета, извршити планирање и евиденцију покрета, предвидети брзе интервенције у случају евентуалних промена ситуације.

Оспособљавање комуникациске мреже врши се на основу командантове одлуке о претстојећем дејству. Из ње резултирају разни покрети које треба извршити, па се на основу тога и одређује које комуникације и за какав саобраћај треба оспособити. Благовремено предвиђање покрета врши се на основу борбене заповести, наређења и планова за претстојеће дејство. Притом треба разликовати покрете који се могу тачно предвидети по времену и правцу (на пример, пре-групписавање у припремном периоду, дотур и евакуација у циљу свакодневног снабдевања), и покрете који се могу предвидети са довољном тачношћу у погледу правца, али само глобално у погледу времена (на пример, премештање артиљериских група у току напада). Ови последњи покрети чине посебан проблем. Зато је нарочито важно да одговарајуће старешине, чим у току извођења борбених дејстава наступи таква ситуација да се време тих покрета може прецизирати, о томе хитно извештавају претпостављени штаб како би он могао тачно да одреди време и правце тих покрета. Које ће покрете предвиђати начелник штаба и оперативни отсек, а које начелници родова, заменик за позадину и старешине извесних потчињених јединица, зависиће од ситуације. Начелно, оперативни отсек треба да предвиђа покрете борачких делова, а заменик за позадину покрете позадинских делова, стим што у току борбеног дејства и старешине потчињених јединица могу предвиђати нове покрете (које захтева ситуација) и давати тачне податке за оне покрете који су се раније могли предвидети само глобално. Ако се покрети раније предвиде, онда се они могу благовремено планирати тако да се и одговарајућа наређења могу на време доставити потчињенима како би и они, са своје стране, могли да предузму потребне мере за организацију покрета. Напротив, ако се изванредан покрет предвиди и нареди у последњем моменту, неминовно ће доћи до поремећаја у саобраћају, не само зато што јединица неће имати времена да изврши потребне припреме и што ће ретко када моћи да отпочне покрет у одређено време, већ и зато што ће се и постојећи план морати да мења; све то доводи до непотребних застоја и чекања. Према томе, благовремено предвиђање, планирање и наређивање покрета претставља један од основних услова за успешно регулисање саобраћаја.

Одређивање приоритета покрета који треба да се изврше истом комуникацијом и у исто време треба да врши начелник штаба, односно командант. Орган који регулише саобраћај у таквом случају цени ред хитности појединих покрета и реферише о томе начелнику штаба; начелник штаба решава о приоритету тих покрета и на основу тога решава покрет се регулише и јединицама саопштава време које им је одређено за његово извршење.

Планирање покрета може се вршити за краћи или дужи временски период. С обзиром на то да већину покрета изводе борачки делови у циљу груписања за претстојеће дејство и позадински делови у циљу снабдевања, као и да се ти покрети врше већином ноћу, најцелисходније је — нарочито у оквиру дивизије — да се покрети планирају за период од 24 часа, и то од пада мрака једног до пада

мрака идућег дана. Орган који регулише саобраћај треба да приступи планирању пошто утврди стање комуникациске мреже и прими од начелника штаба упутства за планирање покрета борачких делова и пријаву о покретима позадинских делова. Како ће бити случајева да и поједини борачки делови поднесу пријаве за покрет (директно или преко начелника родова војске), то овај орган за регулисање саобраћаја, пошто проучи предвиђене покрете, треба најпре да издвоји оне за које се мора решити питање приоритета (уколико већ раније није добио од начелника штаба приоритет појединих покрета). Тек када начелник штаба одреди приоритет, покрети се планирају и уносе у графиконе, па се затим потчињене јединице обавештавају о правцу и времену одређеном за покрет. При самом планирању покрета може доћи до тога да се извесним јединицама, у вези са приоритетом покрета других јединица и квалитетом појединих комуникација, одреди не само друго време, већ и други правац од онога који је за те јединице предложен. Као што се из овога види, планирањем се покрети дефинитивно одређују и на основу тако утврђеног плана издају наређења потчињеним јединицама. Међутим, планирање и издавање наређења за покрет још увек није довољно за правилно одвијање саобраћаја. Да би се то постигло, треба водити сталну евиденцију о току извршења наређених покрета; том евиденцијом постиже се не само контрола тачности у извршењу одређених покрета, већ се омогућава и праћење стања на комуникацијама. Евиденција стања и заузетости комуникација има нарочити значај у току извођења борбених дејстава, јер се без ње не могу регулисати нови покрети (изазвани променама тактичке ситуације), као ни покрети који су раније планирани само глобално. Кад се у току борбе не би водила евиденција о заузетости комуникација, могло би се десити да се извесна јединица упути правцем на коме се већ налази нека друга, што би довело до нагомилавања или укрштања јединица.

Брза интервенција у случају такве промене ситуације која би пореметила саобраћај потребна је не само због тога да се такве сметње што пре отклоне и саобраћај поново успостави, већ и због тога да се спречи нагомилавање и закрчвање комуникација, јер то може довести до тога да дотичне јединице, згомилане на комуникацији, претрпе непотребне губитке од непријатељске артиљериске и авијациске ватре.

Дејство непријатељске артиљериске, односно авијациске ватре најчешће изазива поремећај у саобраћају; том ватром могу бити порушени или оштећени објекти на комуникацијама, а могу бити и уништена или оштећена возила која се затекну на путу. И једно и друго доводи до тога да се такав део пута за краће или дуже време не може користити за саобраћај, а то све изазива неколико проблема које треба хитно решавати. Пре свега, потребно је да се саобраћај што пре успостави. У првом реду, такве делове пута треба обићи, а ако је то немогуће, онда се што пре мора извршити оправка (користећи за то благовремено припремљен материјал) или уништена односно оштећена возила склонити с пута и пут раскрчити. Ако би

комуникација била онеспособљена за саобраћај на неколико разних места, појављује се и питање приоритета оправки, односно раскрсница пута. Ово питање се мора такође хитно решавати, и то с обзиром на приоритет покрета оних јединица које треба да прођу појединим деоницама дотичне комуникације. О сметњама треба хитно обавестити јединице које су већ у покрету ка таквом делу комуникације како би се регулисало њихово даље кретање.

Непријатељска артиљериска и авијацијска ватра може изазвати и друге поремећаје у саобраћају. Тако се може десити да јединица у току покрета од свог дотадашњег рејона до раскрснице са које ће ући на извесну комуникацију буде том ватром ометана тако да у одређено време не може стићи на раскрсницу. По доласку тамо, она се може сусрести с неком другом јединицом која није била ометана и која је на ту раскрсницу стигла у одређено време. У таквом случају треба брзо интервенисати на лицу места и одредити приоритет покрета с обзиром на моментану тактичку ситуацију.

У сваком случају, кад дође до заузетости једног дела комуникације, потребно је хитно регулисати поступак јединица које наилазе из дубине или са стране ка том заузетом делу комуникације. Према томе колико ће времена трајати та заузетост, према приоритету покрета разних јединица, као и према могућности коришћења неке друге комуникације, јединице се могу упутити на другу комуникацију или се покрет јединица мора привремено прекинути и те јединице задржати у заклоњеном рејону док комуникација не буде слободна. На исти начин треба поступити и у случају када део комуникације буде онеспособљен за покрет а не постоји могућност да се тај део обиђе.

У погледу изложености појединих делова комуникациске мреже непријатељском осматрању са земље, па према томе и непријатељској артиљериској ватри, такође могу наступити промене у току извршења извесног покрета. У вези са променом ситуације на фронту поједине осматрачке тачке могу бити заузете било од стране сопствених снага, било од непријатељских, а то доводи до тога да извесни делови пута, који су до тога времена били заклоњени, постану видљиви са непријатељских осматрачница и обратно. Да би јединица у току свога покрета могла предузети потребне мере при преласку преко видљивих делова пута, потребно је да претходно о томе буде обавештена.

Ако све ове услове, од којих зависи регулисање саобраћаја у борбеној зони, обухватимо општим погледом, можемо доћи до закључка да штаб може и треба да врши благовремено предвиђање, планирање и евиденцију саобраћаја. Али, штаб не може брзо интервенисати ако у току покрета наступи опасност поремећаја у саобраћају, већ само органи који се налазе на лицу места, који на основу тренутне ситуације могу брзо предузети мере за његово регулисање. Из овога закључка резултира и подела саобраћајних органа на управне и извршне. На основу свих оних података који су раније изнети, управни органи имали би задатак да планирају саобраћај, достављају

јединицама наређења о покрету и воде о томе евиденцију. Извршни органи, на основу графикона покрета које им даје управни орган, затим на основу наређења и обавештења која у току борбе добију од управног органа, као и на основу тренутне ситуације на комуникацијама, регулисали би саобраћај непосредно и предузимали би хитне мере у случајевима када наступи опасност да овај буде поремећен.

Који орган штаба треба да буде управни орган за регулисање саобраћаја? Да би се могло одговорити на ово питање треба се потсетити на то да се у борбеној зони врше покрети и борачких и позадинских делова и да се покрети тих делова не могу раздвојити ни по простору ни по времену, иако је у извесним ситуацијама и на извесним комуникацијама јачи саобраћај позадинских делова, а слабији саобраћај борачких делова и обратно. Ако би посебан позадински орган планирао само покрете позадинских делова, а посебан штабни орган само покрете борачких делова, и ако би се саобраћај одвијао по тим плановима, несумњиво је да би дошло до поремећаја, јер се истим путевима крећу и једни и други делови. Потребно је, дакле, да само један управни орган детаљно проучи све предвиђене покрете (борачких и позадинских делова), да их усклади с обзиром на приоритет појединих покрета и тактичку ситуацију и да саобраћај регулише према јединственом плану. С обзиром на структуру општевојног штаба и функцију његових органа, најцелисходније је да тај управни орган буде оперативни отсек и да он, под непосредним руководством начелника штаба, врши планирање и евиденцију саобраћаја.

Извршни органи, за регулисање саобраћаја на самим комуникацијама, треба да буду екипе које ће бити постављене на кључним тачкама саобраћаја, које ће га контролисати и регулисати на једном делу комуникације. Ове екипе могу имати различит назив — саобраћајне станице (како ћу их даље називати), саобраћајне патроле, станице за регулисање саобраћаја, итд. Иако је већ изнета функција тих извршних органа, ипак би требало размотрити начин њиховог рада, као и њихов састав. По моме мишљењу, саобраћајна станица имала би задатак да регулише саобраћај на једном делу пута чија би дужина зависила од броја и карактеристика критичних тачака на томе путу (раскрснице, мостови, итд.) и јачине предвиђеног саобраћаја на њему, али тако да не буде већа од 4—6 км (сем у случају ако би на већој дужини пута постојао мањи број критичних тачака или ако се предвиђа слабији саобраћај). Људство станице распоређивало би се на саобраћајна места тако да код сваке раскрснице и сваког важнијег објекта буде војник-саобраћајац. Ови саобраћајци би вршили службу слично као и у стражарској служби, а потребна наређења за регулисање саобраћаја примали би од командира станице, који би се начелно налазио код најважније тачке на путу и повремено обилазио додељени му део пута. Ради брзог обиласка пута, као и ради брзе интервенције у случају опасности поремећаја у саобраћају, командиру станице је потребно моторно возило (џип), као и радиостаница да би могао одржавати сталну, сигурну и брзу везу са оперативним отсеком.

Из напред изнетог може се закључити да би просечан састав саобраћајне станице био: командир станице (официр), 1—2 помоћника (подофицира), 9—12 војника (за 3—4 саобраћајна места) и цип са радиостаницом, радистом и шофером (код најважнијих станица једно моторно возило најчешће не би било довољно, тако да би у том случају, поред ципа, био потребан и мотоцикл са приколицом). Од саобраћајних станица могу се очекивати потпуни резултати само ако имају сталан и пун састав (као што је напред наведен) и ако су добро извежбане за регулисање саобраћаја у борбеној зони.

Организација саобраћаја у борбеној зони вршила би се, у првом реду, у оквиру дивизије, јер се сви дивизиски борачки и позадински делови налазе у тој зони. На основу стања комуникациске мреже и претстојећег борбеног дејства, у дивизији би се одређивало које ће комуникације бити потребне за покрете дивизиских борачких и позадинских делова, као и на којима ће штаб дивизије регулисати саобраћај. Притом треба узимати у обзир делове за чији су покрет потребне комуникације: ДАГ, ПАГ-ови, ПТР, ПОЗ, возеће и моторизоване делове у саставу другог ешелона (опште резерве), остале моторизоване и возеће делове (рачунајући ту и позадинске делове). Дивизија би обично регулисала саобраћај у дивизиској зони на 1—2 комуникације управне на фронт и, евентуално, на једној рокадној комуникацији (ово последње првенствено у одбрани). При нападу треба узимати у обзир и комуникације на просторији коју држи бранилац и која се, према мери напредовања пешадије, рашчишћава и оспособљава за саобраћај. На осталим, слабијим комуникацијама дивизија најчешће неће имати потребе да регулише саобраћај, јер ће се таквим комуникацијама обично кретати само мањи делови који припадају борбеним порецима пукова, односно батаљона. Пошто се одреде комуникације на којима ће дивизија регулисати саобраћај, оперативни отсек може вршити планирање покрета на основу података који су већ размотрени и на начин који је раније изложен, одређујући при томе и задатке за саобраћајне станице.

Штаб корпуса, начелно, треба да регулише сав саобраћај у зони између корпусне и дивизиских база, а саобраћај за делове корпусног борбеног поретка који ће дејствовати у борбеној зони (КАГ, ПТР, ПОЗ, други ешелон, односно општа резерва, тенкови), по моме мишљењу, може се регулисати на два начина:

а) Одредити време и правце покрета тих делова и наредити дивизији у чијој ће се зони ови покрети вршити да у предвиђеном времену обезбеди слободне комуникације. Штаб дивизије ће унети ове покрете у свој план и графиконе и регулисати све што је потребно да се огарантује њихово извршење. Овај се начин може применити онда када корпус дејствује на широком фронту и када се, с обзиром на стање комуникациске мреже и карактер претстојећег дејства, предвиђа да на правцима покрета наведених корпусних делова неће бити јачег саобраћаја.

б) Комуникације којима ће се кретати корпусни делови (сви или већина њих) ставити под команду корпуса и корпусним саобра-

Њајним средствима регулисати сав саобраћај на њима (обично ће то бити случај на једној, ређе на две комуникације). У том случају, приоритет покрета на тим комуникацијама имају корпусни делови који се крећу по плану корпуса, а дивизија, у чијој је зони таква комуникација, мора покрете својих делова на тој комуникацији најпре пријавити корпусу, стим што их може извршити само ако за то добије одобрење од њега. Овај се начин може применити када корпус дејствује на ужем фронту (на пример, при пробоју солидно организоване одбране) и када се предвиђа да ће на правцу покрета корпусних делова бити јачи саобраћај.

Штаб армије, начелно, треба да регулише сав саобраћај између армиске и корпусних база, а саобраћај за делове армиског борбеног поретка који ће дејствовати у борбеној зони (ААГ, ПААГ, ПТР, ПОЗ, други ешелон, покретна група, односно тенковска резерва) слично као што је то изнето код корпуса.

Организација саобраћаја у оквиру саобраћајних станица обухватала би припрему и извршење. Припрема би обухватала рад станице од момента пријема задатка до почетка првог покрета, док би извршење обухватало рад станице од почетка првог покрета до добијања новог задатка. Пошто прими задатак и графикон покрета од оперативног отсека, командир станице треба да обиђе одређени део комуникације и да га проучи. Притом он треба да ступи у везу са командиром инжењерске јединице која одржава комуникацију, да прими од њега потребна обавештења и да у сарадњи с њим обиђе и проучи места евентуалних обилазака дуж комуникације. Пошто све ово проучи, командир станице треба да одлучи где ће поставити саобраћајна места, да обавести своје помоћнике и остало људство о свему оном што им је потребно да би могли регулисати саобраћај и да им постави задатке, укључујући ту и обезбеђење радиовезе с оперативним отсеком.

У току извршења покрета јединица, командир станице треба да регулише саобраћај према графикону и да о свима променама у покрету јединица, као и о стању на комуникацији, извештава оперативни отсек, примајући од њега наређења за даљи рад и обавештења о тактичкој ситуацији. Код покрета који се врше у припремном периду обично нема већих тешкоћа нити поремећаја у саобраћају, јер се ти покрети раније прецизно планирају и припремају, а утицај непријатељске артиљериске и авијациске ватре мање је вероватан (овакви покрети углавном се врше ноћу). Међутим, приликом регулисања саобраћаја највеће тешкоће се појављују у току извођења борбених дејстава, и то како због непријатељске ватре тако и због промена у тактичкој ситуацији, које изазивају нове покрете, односно промену времена за раније планиране покрете. Али, и у таквим условима важи основни принцип по коме се никакав покрет јединица не може извршити ако претходно није наређен или одобрен. То значи да оперативни отсек мора стално да прати тактичку ситуацију и њене промене, као и стање заузетости комуникација. Он мора благовремено да предвиђа претстојеће покрете и њихов приоритет како би, у мо-

менту када команда дивизије нареди да се изврши извештајни покрет или кад потчињена јединица затражи да јој се одобри покрет извештајном комуникацијом, могао одмах да одреди време његовог извршења и да предузме одговарајуће припремне радње. За командире саобраћајних станица примена овог принципа треба да значи да они не смеју пустити на комуникацију ниједну јединицу којој није одобрен или наређен покрет од стране оперативног отсека. Ради регулисања саобраћаја у току извођења борбених дејстава нарочито је важно да командири саобраћајних станица посебно воде рачуна да се саобраћај одвија и поред рушења и кварова који могу настати на комуникацији (првенствено обиласцима онеспособљених делова или брзом оправком пута, или ако то није могуће да оперативном отсеку предложи да јединица изврши покрет другом комуникацијом). Поред тога, они треба да спрече нагомиланање јединица на комуникацији и откривеним рејонима у њеној близини, јер тако нагомиланим јединицама може непријатељска ватра нанети осетне губитке и смањити њихову борбену способност.

У оквиру проблема регулисања саобраћаја у борбеној зони може се поставити питање односа између изнете организације опште саобраћајне службе и органа заштитно-контролне службе који постоје у појединим родовима војске. Уствари, и једни и други органи су потребни, јер се међусобно допуњавају.

Овим су чланком размотрена само извесна основна питања из проблема регулисања саобраћаја у борбеној зони. Како је овај проблем релативно нов, а за нас је актуелан у вези са јачањем наше Армије и повећањем њених техничких могућности, пожељно је да се о њему поведе дискусија и чују и друга мишљења.

U izdanju „MALE VOJNE BIBLIOTEKE“ uskoro će izići nekoliko novih knjiga među kojima:

IZNENAĐENJE U RATU

od S. Orovića, general-pukovnika u penziji

Knjiga je protkana brojnim primerima iz istorije ratova, naročito iz našeg Narodnooslobodilačkog rata.

UBACIVANJE

od pukovnika A. Vojinovića

U ovoj temeljnoj studiji pisac u nizu zgodnih primera iznosi ovaj način borbenog dejstva koji su sa tako velikim uspehom primenjivale naše jedinice u toku Narodnooslobodilačkog rata.

SRPSKA FEUDALNA VOJSKA

od majora N. Stijepovića

Ova knjiga znatno doprinosi boljem osvetljavanju i upoznavanju naše srednjovekovne vojne istorije. U njoj pisac uglavnom daje opis nekih poznatih bitaka koje je vodila srpska vojska u doba Nemanjića, zatim organizaciju, naoružanje i opremu srednjovekovne srpske vojske, prikaz ondašnjih gradova i utvrđivanja uopšte. Knjiga je ilustrovana velikim brojem fotografija, crteža i skica.

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Генерал-потпуковник **БОКО ЈОВАНИЋ**

ДРВАРСКА ОПЕРАЦИЈА

(25 маја до 5 јуна 1944 године)

Општа ситуација Њемачке у прољеће 1944 године била је неповољна на свима фронтovima. Због капитулације Италије, Њемачка је морала да преузме њен фронт непосредно на италијанском тлу, на западу Европе је очекивано отварање Другог фронта, на истоку су њемачке снаге све више узмицале пред Совјетском армијом која се приближавала западним границама Совјетског Савеза и чије је јужно крило већ било продрло у Румунију, а на Балкану, нарочито на територији Југославије, све је више јачао народноослободилачки покрет. По ријечима друга Тита, у то вријеме слободна територија у Југославији обухватала је „велики дио Македоније, Јужне и Источне Србије, Санџака, Црне Горе, претежан дио Босне и Херцеговине, скоро цијелу Лику, Кордун и Банију, велики дио Словеније“. На тај начин, постојале су реалне могућности за искрцавање снага западних Савезника и на Балкану, о чему су постојали неки планови, па и приједлози (види Черчил: „Мемоари из Другог свјетског рата“ и Спејдел: „Инвазија 1944“).

Колико је за Њемце било важно и осјетљиво балканско ратиште, нарочито територија Југославије, може се видјети и по томе што су они, и поред тешке ситуације на осталим фронтovima, према изјавама њемачког врховног команданта за Југоисток генерал-потпуковника фон Лера и пуковника Селмајера који је био на служби у Оперативном одељењу Команде за Југоисток, у јесен 1943 и у току зиме 1943/1944 године преbacили четири дивизије на територију Југославије, затим извршили реорганизацију својих снага на Балкану формирањем нове групе армија „Ф“ са задацима искључиво оперативног карактера, преbacивањем команде Друге оклопне армије са Источног фронта у Југославију и формирањем корпусних команди које дотада нису постојале. Очигледно је да су Њемци тежили да против Народноослободилачке војске Југославије предузму офанзиву знатно већих размјера од свих својих ранијих офанзива које су им пропале и последице којих је наша војска прелазила у противофанзиве и стално постајала све јача и јача. Тако је и последице њихове Шесте офанзиве, коју су изводили концем 1943 и почетком 1944 године, по ријечима друга Тита „претежан дио ослобођене територије остао у нашим рукама, и ова је офанзива доживјела судбину пређашњих офанзива, то јест — наше војне снаге прешле су поново у противофанзиву на многим мјестима“. С обзиром на стечена искуства у борби са нашим снагама, Њемци су тада тежили да изведу неку офанзиву која ће се разликовати од њихових ранијих офанзива, средствима каква дотада нијесу употребљавали против нас, тј. новим средствима која ће им загарантовати успјех. Зар им то нијесу потврђивала њихова искуства из Холандије, Норвешке и са Крита?

Њемачки план, снаге и припреме за офанзиву

У периоду април — јуни 1944 године Њемци и њихови савезници су извели такозвану Седму офанзиву, која је уствари обухватала неколико мањих или већих офанзивних дејстава у Словенији, Србији, Македонији, Црној Гори, Босни и Херцеговини и Хрватској, јер се и из њихових података види да та

дејства нијесу извођена по једном јединственом плану, већ независно једна од других и на иницијативу појединих команданата корпуса и дивизија, са циљем обезбјеђења комуникација. Изузетак чини операција „Rosselsprung“ („скок коња у шаху“), или, како смо је ми назвали, Дрварска операција.

Немамо података о томе када су Њемци дошли на идеју о овој операцији и да ли је извођена по наређењу њемачке Врховне команде. Познато нам је само толико да је њемачка Команда за Југоисток, у периоду март — април 1944 године, дала задатак команди Друге оклопне армије да разради и предложи план операције, која је и разрадила пројекат плана почетком маја 1944 године.

Операцијом је руководио командант 15 брдског армиског корпуса из рејона Бихаћа (Завоље).

Према општој идеји операције требало је *изненадном* употребом ваздушнодесантних снага уништити Врховни штаб и у исто вријеме јаким моторизованим и пјешадским снагама концентрично надирати ка Дрвару (гдје се налазио Врховни штаб) у циљу спајања са ваздушним десантом; планинским јединицама овладати партизанским базама за снабдијевање, а потом почесно окружавати и уништавати јединице око Врховног штаба. Као што се види, главни и непосредни циљ операције био је *уништење Врховног штаба*, при чему је највећа пажња поклоњена *изненађењу*. Да би се то постигло, основни задатак у операцији дат је ваздушном десанту, том новом начину дејства који партизани нијесу познавали.

Тако је, напријер, у заповијести 500 падобранског батаљона од 20 маја 1944 године у погледу чувања тајности препоручено да се чете убједе у неопходну потребу за одржавањем тајности, да се забрани изношење ма каквих података о задатку батаљона и да се све јединице за вријеме премјештања, па све до почетка ваздушног транспорта, морају одвојити од становништва. Ту се даље каже: „За вријеме транспортовања, нарочито жељезницом, по могућству не показивати падобранске — ловачке шлемове и комбинезоне, да се тиме не би открило да се у транспорту налазе падобрански ловци... одговорне вође батаљонских група морају употребити сва средства да ниједан припадник групе не дође у додир са лицем које не припада транспорту. У заповијести назначена мјеста, искрцна жељезничка станица и полазна легилишта, још се не смеју објавити људству.“

А у заповијести батаљона од 23 маја, између осталог, стоји: „Трупи треба дати упутства највише десет часова пре предвиђеног „Х“ времена. Беспрекорна тајност мора свакако бити загарантована. Од момента добијања заповијести за напад па до момента старта треба потпуно осигурати одвојеност свих подофицира и војника батаљона од подређених дјелова. Осигурање се мора тако извести да се онемогући сваки додир са другим војним лицем или цивилима. Сем тога, људство треба још једанпут поучити о држању тајне.“

У командама које су учествовале у операцији задатак су знали командант дивизије, оперативни и обавјештајни официр, док су остали официри били обавијештени непосредно пред саму операцију.

Концентрација јединица извршена је дан-два прије десанта, или тек ноћу уочи операције. У циљу обмане о намерама концентрисаних снага, непосредно пре операције изведено је „чишћење“ комуникације Врховине — Бихаћа и области Цазинске крајине.

Било је предвиђено да ће ова операција трајати око три недјеље, а вјероватно је била подијељена у двије фазе: прва — од спуштања десанта до спајања колона са десантом; друга — од спајања колона са десантом до краја. Циљ прве фазе: уништење Врховног штаба, а друге: уништење јединица око Врховног штаба, тј. „развијање шест црвених дивизија које се налазе на простору Дрвара.“

Немамо тачних података о свима њемачким снагама које су учествовале у овој операцији, као ни о њиховим задацима на појединим правцима. Према расположивим подацима, у операцији су учествовале слиједеће њемачке снаге: 500 СС падобрански ловачки батаљон; 15 брдски армиски корпус; 384 пп 373 „Тигар“ дивизије и 92 моторизовани брдски пук, 7 СС брдска дивизија: 13 СС

брдски ловачки пук и извиђачки одред и 202 оклопни гренадирски јуришни батаљон Друге оклопне армије, дјелови 118 и 369 дивизије и 4 пука „Бранденбург“

500 СС падобрански ловачки батаљон (састава: штаб, вод за везу, штабна чета, четири чете, одељење ФАК, одељење „Бенеш“ од 40 четника и комора), који је био дислоциран у Матарушкој Вањи, пребачен је од 21 — 24 маја у полазна летишта Загреб (Лучко и Церкље) и Бањалука, са задатком да се „Х“ дана¹⁾ „у раним јутарњим часовима спусти у црвени командни центар Дрвар и у муњевитом нападу ликвидира особито Врховни штаб Тита као и остале командне штабове и савезничке војне мисије. Тежиште напада свих дјелова батаљона је Врховни штаб Тита.“²⁾

Према плану дејства батаљона требало је на аеродромима Церкље и Лучко у Загребу на „Јункерсима 52“ укрцаги први талас падобранаца (вјероватно штаб, трећа чета и 40 људи из друге чете), а на 34 једрилице, које су вукли „Јункерси“, смјестити прву и четврту чету и транспортовати их правцем преко Босанске Крупе до изнад Дрвара гдје се налазила једна радиостаница за навођење. Послије снажно бомбардовања Дрвара од стране 15 до 20 „Штука“ са аеродрома у Бихаћу, требало је бацити падобрански десант и истовремено спустити једрилице, чије је људство једним дијелом имало да помаже падобранцима, а другим да врши обезбјеђење, осигуравајући прилазе ка Дрвару.

(Према аерофотоснимку и студији Друге оклопне армије од 24 маја 1944 године за употребу овог батаљона падобранци и једриличари били су подијељени по групама, од којих је свака имала свој конкретни задатак, тако, напријер, борбена група „Насртљивац“ имала је задатак заузимање раскршћа путева на сјеверозападу... снажно борбено извиђање ка „Млинском мосту“ и „Млинској клисури“ као и друмом ка сјеверозападу, група „Пантер“: заузимање града — (главни штаб Тита?).

Послије извршеног задатка „Јункерси“ су имали да се врате у Бањалуку по други талас падобранаца (штабна и већи дио друге чете). Четници су требали да послуже као тумачи за саслушавање становништва и заробљеника да би се што прије открило мјесто боравка маршала Тита, чију је фотографију добио сваки учесник у операцији. Да би успјех био загарантован, батаљон је добио упутство да се „безобзирно“ и „беспоштедно“ односи према непријатељу и да одржи тајност до максимума.

Према подацима из заповијести 7 СС дивизије „Принц Еуген“ од 23 маја 1944 године, истовремено са спуштањем десанта, снаге 15 брдског армиског корпуса и дијелови 7 СС брдске дивизије имали су задатак да са више борбених група концентрично продиру у област Петровац — Дрвар, са циљем да разбију црвене снаге и посједну центар црвеног руководства. У складу са тим, 384 *нјешадиски пук 373 „Тигар“ дивизије* (од три батаљона, са извиђачким одредом дивизије³⁾ и једним дивизионом 373 артиљериског пука), који је вршио обезбјеђење комуникације Книн — Бихаћ, концентрисао се у рејону с. Срба 22 и 23 маја и добио задатак да са сва три батаљона и извиђачким одредом (у једном ешелону) уз подршку двије батерије из рејона Срба и једном батеријом у стрелачком строју напада правцем Срб, Осредци, Трубар, Дрвар, с тим да најприје први батаљон овлада доминантним положајем Богутовац (кота 1006), а затим да остане два батаљона заузму с. Осредци. Послије тога, први батаљон је имао да остане у рејону с. Осредци — Богутовац, а остале снаге да продуже ка Дрвару, гдје пук треба да стигне 25 маја.

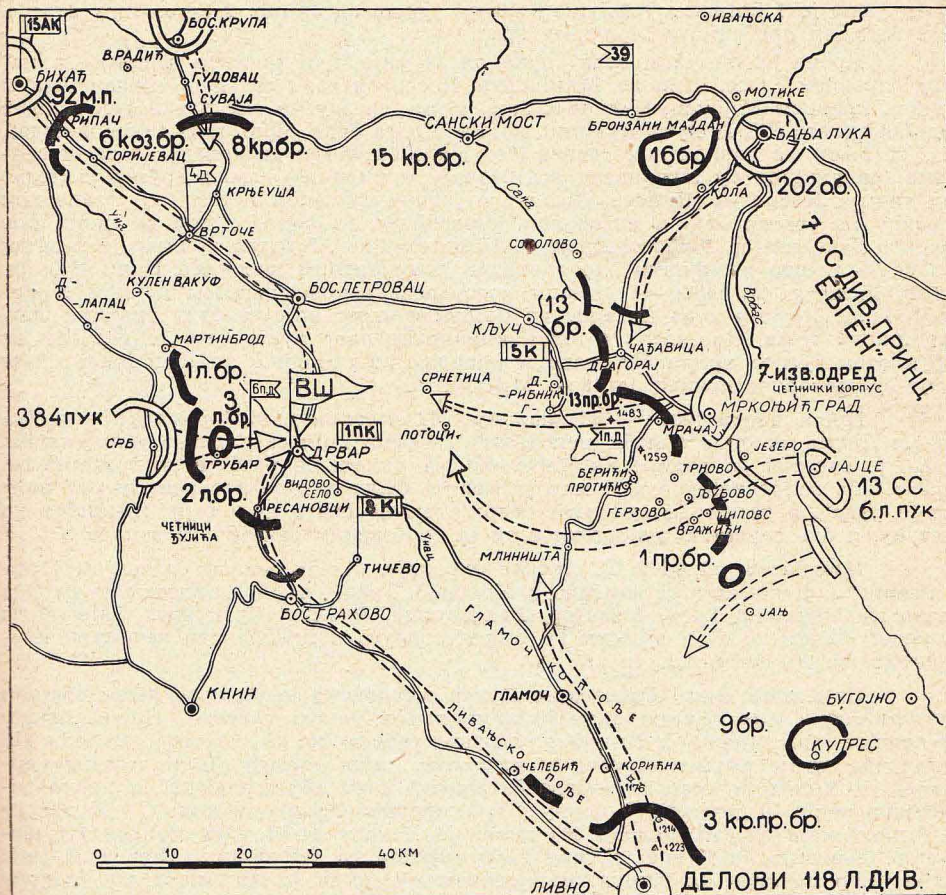
Лијево од пука, од Суваје ка Цвјетнићу и од Мартинброда ка Бобољу-скама, имали су да нападају дјелови I горског здруга³⁾ и четници попа Ђујића са задатком да везују наше снаге на том правцу, а десно, од Тишковца ка Дугопољу, четничка колона јачине 200 до 300 четника.⁴⁾

¹⁾ 25 маја

²⁾ Из заповијести 500 падобрански батаљона од 23-V-1944 године.

³⁾ По неким подацима са II горским здругом.

⁴⁾ По подацима нашег VIII корпуса 500 до 600 Ђујићевих четника на неколико дана пред офанзиву било је концентрисано у с. Стрмици.

Скица 1. — Груписање снага пред операцију и задаци непријатељских снага у првој фази.

92 моторизовани брдски пук (непознатог састава), који је дан-два прије напада био концентрисан у Бихаћу, добио је задатак да уз подршку једног дивизиона артиљерије, десетак тенкова и једне ескадриле бомбардера (из рејона Бихаћа) напада правцем Бихаћ, Петровац, Дрвар, с циљем да се што прије пробије у Дрвар и spoји са падобранским батаљоном.

Према заповијести 7 СС добровољачке брдске дивизије „Принц Еуген“ од 23 маја 1944 године, ова дивизија састава: 13 пук, извиђачки одред и 202 оклопни гренадирски јуришни батаљон Друге оклопне армије имала је задатак „да са просторије Мркоњић Град, Јајце продире углавном у западном правцу, да разбије црвене снаге и заузме непријатељска складишта, која се налазе у области Срнетица, Страганица.“

13 СС брдски ловачки пук (састава: 3 батаљона, један дивизион 7 артиљерског пука без једне батерије и 16 пионирска чета) који је био дислоциран у Јајцу, послје смјене од стране њемачког пука „Бранденбург“, на дан 24 маја

размјестио је 1 батаљон у Вијенац (10 км јужно од Јајца), 2 батаљон у Језеро, а 3 батаљон пребацио у Мркоњић Град.

Према заповијести овога пука од 24 маја, пук је имао задатак да напада правцем Јајце, Шипово, Млиништа, Потоци и то: 1 батаљон, ојачан једним топом, правцем Вијенац, Надпоље, Јањ, стим „да заузме висораван југозападно од Јања (кота 675, Попузе, Дукићи), која треба да буде „први циљ самог напада“, а 2 батаљон, са дивизионом топова (без једне батерије) да напада главним снагама (рачунајући ту потчињену артиљерију и пиониере) самим друмом западно од линије Језеро — Шипово, Долови, а једном ојачаном четом у југозападном правцу на сектор Јањ и висораван југозападно од њега, с тим да први циљ напада буде сектор Љубово, Вражић, Шипово, Јањ“. 3 батаљон имао је задатак да се — пошто извиђачки одред овлада доминантним висовима Црни Врх (к. 1259), Димитор (к. 1483) — пребаци моторизованим транспортом друмом Мркоњић Град, Берићи и да нападне из позадине снаге које се буду браниле пред главнином пука. Као што се види, командант овог пука имао је намјеру да обухватом десног крила браниоца и нападом из позадине уништи наше снаге које су затварале правац Јајце — Млиништа.

Према заповијести 7 СС дивизије, 202 оклопни гренадирски јуришни батаљон Друге оклопне армије (непознатог састава) који се налазио у Вањалуци, имао је задатак да надире ка Чајевици, са циљем да разбије „непријатељске снаге које запречавају пут и што је могуће брже заузме раскрсницу путева у своје руке“, а затим да „уништи непријатељске снаге које буду измицале ка истоку, и благовремено успостави везу са сопственим снагама са напада“.

Извиђачки одред 7 СС брдске дивизије, ојачан једном батеријом 7 артиљерског пука, који се налазио у Мркоњић Граду, имао је задатак да напада правцем Мркоњић Град, Димитор, Вељашница, Рибник, Срнетица. (Заједно са одредом нападали су и дјелови IV горског здруга и Дреновићев четнички корпус од око 900 четника).

Из Ливна преко Грахова за Дрвар вјероватно је надирео један ојачани моторизовани пук, јачине око 300 камиона са нешто тенкова. Према изјави пуковника Селмајера, од Книна на Дрвар требали су да нападају дјелови 118 дивизије, према другим њемачким подацима (види студију Друге оклопне армије), од Книна је имао да напада батаљон 4 пука „Бранденбург“, а према депешама наше 10 дивизије V корпусу и V корпуса Врховном штабу, у Ливно су почетком маја стигли дјелови 369 дивизије, а ноћу 24/25 маја дјелови 118 њемачке дивизије из Дувна, тј. око 2.500 војника са тенковима. Пошто 25 маја није нико нападао од Книна, највјероватније је да је из Ливна ка Грахову нападала моторизована колона 118 њемачке дивизије, која је имала задатак да се са југа што прије пробије у Дрвар.

Од Ливна ка Гламочу нападала је слабија колона Њемаца и усташа (вјероватно из Шимићевог усташког пука) са одредом велосипедиста, која је припадала 369 дивизији, а још вјероватније 2 батаљону 4 пука „Бранденбург“, са задатком да разбије наше снаге на друму између Ливањског и Гламочког Поља, да се спусти у Гламочко Поље и пресијече отступницу нашим снагама од Дрвара на исток.

Од Босанске Крупе ка Врточама нападала је слабија непријатељска колона (вјероватно дјелови 1 усташког пука) са циљем да везује наше снаге које су затварале правац ка Врточама и да им не дозволи да се пребаце на правац Бихаћ — Петровац.

Њемци су борбом прикупили податке о нашим снагама које су биле у сталној активности, тако да се по њиховим подацима на овој територији налазило шест наших дивизија. У прикупљању података Њемци су помагали четници и усташе. Поред тога, десетак дана прије десанта Њемци су извршили и аерофотоснимање Дрвара.

О материјалним и другим припремама њемачких трупа имамо мало података. Јединице су биле снабђевене за један до три дана сухом храном. Било

је предвиђено да се падобрански батаљон до пристизања колона снабдијева ваздушним путем из Бањалуке и да се најприје шаље муниција за минобацаче. Из заповијести батаљона од 24 маја види се да је трупно превијалиште батаљона и мјесто за прикупљање рањеника у првој фази било код коте 520 (гробље у Дрвару).

У почетку операције командно мјесто 15 АК било је у с. Завоље, 7 СС дивизије — у Мркоњић Граду, 373 дивизије — у Србу, 13 пука — у Јајцу и 500 батаљона на коти 520.

Вега између корпуса и дивизија, односно команди нападних колона одржавана је радијем и телефонима (гдје је то било могуће), а између пука и батаљона и батаљона и чета — радијем (у 13 ловачком пуку су и чете имале радиостанице). За садејство са ваздухопловством падобрански батаљон је употребљавао светлећа и сигнална средства: платна — „авионска“ и „жута за обележавање предње линије“, „шест кукастих застава на чету“, димне знаке итд. За вођење авиона од Загреба ка Дрвару у Босанској Крупи је образована посебна радиостаница.

Бројно стање њемачких јединица није познато. По извјештајима неких заробљеника, сваки батаљон 373 дивизије бројао је око 350 људи. Батаљони „Принц Еуген“ дивизије били су знатно бројнији. Падобрански батаљон могао је имати од 600 до 700 људи. Према томе, свака њемачка нападна колона имала је по две до три хиљаде људи, колона од Јајца и Мркоњића могла је имати око пет хиљада, а колона на правцу Ливно — Гламоч једну до две хиљаде људи.

Наше снаге и њихови задаци

Почетком 1944 године, за вријеме Шесте офанзиве, Врховни штаб се пребацио из Јајца у Дрвар и смјестио се у пећини око 200 м сјевероисточно од моста на р. Унац (Њемци су ово мјесто називали „Млинска клисура“), где се налазио и за вријеме њемачког десанта.

У Дрварској операцији учествовао је I пролетерски корпус (штаб корпуса у Видовом Селу) са 1 и 6 пролетерском дивизијом, дјелови V ударног корпуса (штаб корпуса у с. Рибнику) са 4 и 39 дивизијом од по двије бригаде и једном бригадом 10 дивизије и 9 ударна дивизија VIII корпуса, као и Пратећи батаљон Врховног штаба.

I пролетерска дивизија састава три пролетерске бригаде и једна брдска батерија, тј. 17 батаљона, сваки са око 250 људи и два брдска топа, имала је задатак да затвара правце: Ливно — Гламоч; Јајце — Шипово — Млиништа; Мркоњић Град — Мрачај — Млиништа и заједно са 13 крајишком бригадом 39 дивизије правац Мркоњић Град — Кључ. Пошто је имала да брани тако широк фронт, своју основну идеју одбране изразила је тиме што је у резерви држала четири батаљона на главном правцу који води ка Млиништима. Било је предвиђено да се резерва употребли офанзивно или дефанзивно према ситуацији, тј. кад се буде испољио правац непријатељског главног удара. Дивизија је у току маја активно дејствовала на комуникацијама: Ливно — Шујица; Јајце — Мркоњић Град и Мркоњић Град — Бањалука, а непријатељ је неколико пута вршио испаде из Мркоњић Града и Ливна са циљем да одбаци наше јединице од комуникација. Дивизија није имала никаквих података о припреми офанзиве.

3 крајишка пролетерска бригада (6 батаљона) самостално и без везе са осталим снагама дивизије затварала је правац Ливно — Гламоч, на тај начин што је посела положај у облику потковице и то: једним батаљоном на самој комуникацији Ливно — Гламоч на Корични (к. 1176), лијево од њега са два батаљона од коте 1214 до коте 1223, а једним батаљоном десно у рејону коте 1406. Два батаљона налазила су се у резерви у рејону Гламоча. Према идеји одбране бригаде, батаљони десно и лијево од комуникације имали су, у случају напада јачих непријатељских снага, да пружају слабији отпор и да се задрже на својим положајима (пошто се вјеровало да ће главне непријатељске снаге ићи комуникацијом), да се батаљон на Корични брани што упорније и створи вријеме за придодатак резерви у циљу извршења општег противнапада свим снагама, стим да батаљони на крацима потковице настоје да отсијеку непријатеља од његове

позадине. Коричну, која је била добро утврђена, бранио је италијански батаљон „Матеоти“.

Прва пролетерска бригада затварала је правац Јајце — Језеро — Шипово — Млиништа тако да је имала два батаљона на положајима Шипово — Градина, а три у резерви у рејону Трново — Герзово — Милетићи. Југоисточно од ове бригаде, у рејону Јања, налазио се Јањски партизански одред.

13 пролетерска бригада „Раде Кончар“ (5 батаљона), ојачана једним батаљоном 1 пролетерске бригаде, затварала је правце Мркоњић Град — Мрачај — Млиништа и Мркоњић Град — Кључ (овај последњи заједно са два батаљона 13 крајишке бригаде), на тај начин што је један батаљон истурила на Градину (к. 992), а са два батаљона држала доминантне висове Црни Врх (к. 1269) и Циганско Брдо (к. 1018). Један њен батаљон дејствовао је на цести Бањалука — Чађевица (нешто сјеверније од Чађевице), један батаљон (са два батаљона 13 крајишке бригаде) налазио се на комуникацији Чађевица — Кључ, на положајима Јаворак (к. 1332), Кук, док се један батаљон налазио у резерви у рејону с. Царевац.

Брдска батерија налазила се у рејону Берићи, а штаб 1 пролетерске дивизије у с. Протићи.

6 пролетерска дивизија „Никола Тесла“, састава три пролетерске бригаде и једна брдска батерија, тј. свега 12 батаљона, сваки са око 200 људи, и два брдска топа, имала је задатак да затвори правац Срб — Дрвар, а са једним батаљоном правац Грахово — Дрвар. У том циљу дивизија је распоредила двије бригаде у првом борбеном реду, а једну бригаду задржала у резерви.

1 личка пролетерска бригада држала је положаје од с. Мартинброд до с. Цвјетнић, са два батаљона у првом борбеном реду, а два батаљона у резерви у рејону с. Боболуске, док је само слабијим снагама контролисала р. Уну од Мартинброда до Кулен Вакуфа.

2 личка пролетерска бригада са три батаљона држала је положаје с. Осредци, к. 1006, везујући се десно са 1 бригадом, док је један батаљон држала у резерви у рејону Трубар.

3 личка пролетерска бригада била је са три батаљона у резерви у Трубару (један њен батаљон у с. Ресановци затварао је правац Грахово — Дрвар).

Брдска батерија у рејону Вучјака (к. 793) имала је задатак да подржава борбу 2 бригаде.

Према идеји одбране 1 дивизије, 2 бригада је имала да пружа узастопни отпор и наноси непријатељу губитке, повлачећи се ка лијевом крилу 3 бригаде, са циљем да у рејону Трубара, заједно са 3 бригадом, заустави непријатеља и онемогући му даљи продор. 1 бригада, из рејона Цвјетнића, имала је да изврши снажан противнапад у непријатељски бок и позадину у правцу к. 1006, стим да у исто вријеме пређу у општи противнапад све снаге дивизије и разбију непријатеља.⁵⁾

⁵⁾ Пошто је Врховни штаб, преко наших и савезничких обавештајних служби био добио податке да Њемци припремају ваздушни десант за напад на Врховни штаб, још почетком априла је било наређено да дивизија остави у Дрвару једну своју бригаду ради одбране од евентуалног десанта, тако да је најприје била остављена 2, а затим и 3 бригада. Средином маја, када су добијени подаци да је савезничко ваздухопловство уништило њемачке једрилице у Загребу, било је одобрено штабу дивизије да 3 бригаду повуче из Дрвара у Трубар. У то вријеме једна непријатељска колона од око 1.000 војника пробила се од Срба до Трубара, али је са губицима враћена у полазни гарнизон.

У току маја дивизија је постављала засједе и нападала непријатељске колоне на комуникацији Книн — Бихаћ, а почетком маја са две своје бригаде и једном бригадом 19 дивизије вршила безуспјешне нападе и на јако утврђена непријатељска упоришта на истој комуникацији, с циљем да их ликвидира.

Пошто је добила податке о концентрацији непријатељских снага у Србу и Бихаћу, дивизија је наредила 3 бригади, која се без једног батаљона налазила у засједама на комуникацији Лапац — Бихаћ, да се одмах врати у Трубар, што је ова и учинила ноћу 24/25 маја.

Од дјелова V корпуса чији је штаб био у с. Рибнику, у операцији су учествовале 4 и 39 дивизија са по двије бригаде и 9 крајишка бригада 10 дивизије.

4 ударна дивизија, чији се штаб налазио у с. Врточе, имала је задатак да са 6 козарачком и 8 крајишком бригадом, тј. са 8 батаљона, сваки од 300 људи, затвара правце: Бихаћ — Врточе — Петровац и Босанска Крупа — Крњаџа — Петровац.

6 козарачка бригада (4 батаљона и 3 пт топа), која је затварала правац Бихаћ — Врточе — Петровац, држала је два батаљона на положајима Рипачки Кланац, а један батаљон у резерви у с. Горјевац, док је један њен батаљон дејствовао на комуникацији Бихаћ — Босанска Крупа (с. Радић). Према идеји одбране, главни отпор требало је пружити на Рипачком Кланцу. Иако је имала податке о непријатељској концентрацији у Бихаћу, бригада ипак није знала када ће отпочети напад, тако да није благовремено привукла батаљон из Радића.

Лијево од бригаде до М. Љуточа (к. 941) држао је положаје Дрварско-петровачки партизански одред, који је истовремено контролисао долину р. Уне до Кулен Вакуфа, везујући се са 1 личком бригадом.

8 крајишка бригада (4 батаљона), која је затварала правац Босанска Крупа — Петровац, држала је главне снаге на положајима Горињски Врх (к. 876), Вршак (к. 696), са једним батаљоном на претстражи на положају Г. Суваја — Гудовац. Према идеји одбране, батаљон на претстражи имао је да пружа узастопни отпор и створи време за посиједање главних положаја на којима је требало задржати непријатељско надирање.

39 крајишка дивизија, састава: 13 и 16 крајишка бригада (15 крајишка бригада била је оријентисана према Приједору и Санском Мосту те није узела учешћа у самој операцији), тј. свега 8 батаљона, сваки од око 300 људи, имала је задатак да затвара правце Бањалука — Ивањска; Бањалука — Бронзани Мајдан и Бањалука — Кључ и да активно дејствује на комуникацији Нова Градишка — Бањалука — Мркоњић Град. Штаб дивизије налазио се у Бронзаном Мајдану.

13 крајишка бригада (4 батаљона), која је била распоређена на просторији Драгорај — Ваганац — Соколово, држала је два батаљона на комуникацији Чајевица — Кључ (са батаљоном 13 пролетерске бригаде), а два батаљона сјеверно од те комуникације.

16 крајишка бригада (4 батаљона) била је распоређена на простору Мотике — Бронзани Мајдан — Кола.

39 дивизија држала је дио слободне територије између Бањалуке — Козарца — Санског Моста и Кључа, оријентисана главним снагама ка Бањалуци, а једном бригадом ка Приједору.

9 крајишка бригада 10 дивизије (4 батаљона) у почетку операције налазила се у рејону Купреса, а касније се пребацила у позадину 13 ловачког пука.

9 ударна дивизија VIII корпуса, састава: 1, 2 и 3 далматинска бригада, тј. свега 8 батаљона, сваки од око 200 људи, није заузимала положај за одбрану од непријатељске офанзиве, већ су њене јединице вршиле друге задатке, и то:

3 далматинска бригада (4 батаљона) пред операцију налазила се на комуникацији Ливно — Сињ. Уочи саме операције бригада се, према наређењу команде дивизије, ноћу 24/25 маја пребацила преко Ливањског Поља и посјела положаје Челебић — Струпнић на комуникацији Ливно — Грахово, везујући се са 3 крајишком бригадом.

У почетку офанзиве, 2 далматинска бригада налазила се на планини Динари оријентисана према Врлици, а 1 далматинска бригада (без 1 батаљона) на простору Буковице, тако да су обе бригаде у току офанзиве пребачене ка Тичеву.

1 батаљон 1 далматинске бригаде и Граховско-пеуљски партизански одред држали су положаје сјеверно од Грахова, затварајући правац Книн — Грахово — Дрвар.

Штаб VIII корпуса налазио се у Тичеву.

Пратећи батаљон Врховног штаба налазио се са једном четом у рејону Крушковац (сјеверно од Дрвара), другом у рејону гробља у Дрвару, трећом у с. Бастаси (западно од Дрвара) и четвртом код страних војних мисија (енглеска и америчка у заселку Прњавор, а руска сјеверозападно од моста на р. Унац). ПА вод (два ПА митраљеза) пратећег батаљона у Дрвару, а тенковски вод (два тенка) у с. Бастаси.

У Дрвару се налазила ненаоружана инжењерска бригада Врховног штаба, тако да није претстављала борбену, већ радну јединицу. Официрска школа Врховног штаба (око 100 официра) налазила се у с. Шиповљани, а у самом Дрвару налазили су се срески комитети КПЈ и СКОЈ-а.

Услови за снабдијевање наших јединица у току ове операције били су веома тешки. Нарочито је било врло мало муниције, тако да је неким батаљонима већ првог дана борбе остао само по који метак на борца. Пред сам почетак офанзиве маршал Тито је наредио да Пратећи батаљон Врховног штаба преда своје последње резерве муниције 6 дивизији. На топове је долазило свега по неколико граната, а на бацаче десет до петнаест мина.

Територија на којој су се налазиле наше јединице је ионако веома пасивна, а сем тога је била исцрпљена још у првим месецима рата, јер је Дрвар био жариште устанка у Босанској Крајини. Због тога је и исхрана нашег људства била веома слаба.

Због недостатка средстава, служба везе је у току Дрварске операције, као и у току читавог рата, претстављала тежак проблем за наше јединице. Радиостанице су имали само штабови дивизија и виши штабови, док је веза унутар дивизије код већине јединица била курирска, а ређе је постојала и жична веза.

Прва фаза операције од 25 до 27 маја 1944

Борба са ваздушнодесантним батаљоном у Дрвару

25 маја, нешто после 5 часова, око 20 њемачких бомбардера, који су полетјели са аеродрома у Бихаћу, бомбардовало је Дрвар и долину Унца између Дрвара и с. Врточе, гдје су се касније спустиле њемачке једрилице. Већих жртава није било, само су прекинуте све телефонске везе Врховног штаба (сем са V корпусом) и уништена је радиостаница Врховног штаба. Људство које се махом без оружја налазило у Дрвару, склонило се у склоништа.

Око 6 часова, транспортни авиони, који су вукли једрилице, најприје су бацили први талас падобранаца у ширем рејону Дрвара, а затим и 34 једрилице које су се спустиле у долину р. Унац, а падобранци у ширем рејону Дрвара. Једна једрилица из Групе „Насртљивац“ погрешно је спуштена у с. Бастаси, гдје се налазила интендантура 6 дивизије, тако да је њена посада уништена или заробљена. Одмах по спуштању и сређивању, свака група падобранског батаљона приступала је извршењу одређеног задатка. Посаде наших ПА митраљеза тукле су њемачке бомбардере, а касније и њихове транспортне авионе и једрилице.⁶⁾

Њемци су брзо заузели већи део Дрвара, у коме је даван само појединачан отпор, пошто тамо није било наших регуларних јединица. Само су Срески комитет КПЈ и СКОЈ-а пружали организовани отпор који је скршен тек негдје око 11 часова.

Чета пратећег батаљона заузела је положај изнад Крушковца и бранила је прилаз пећини у којој се налазио Врховни штаб. Њемци су вршили неколико покушаја да се пробију ка пећини, али без успјеха. Чланови Врховног штаба и сам врховни командант учествовали су у борби. Њемци су из непо-средне близине напали тенковски вод који је одмах из с. Бастаси кренуо ка

⁶⁾ Посада митраљеза код к. 520 била је брзо уништена, док се нишан-пија друге посаде, код раскршћа путева у Дрвару, са пребијеним рукама и десетком рана, борио све док није разнесен од ручних бомби падобранаца.

Врховни штаб је преко курира наредио 6 дивизији и Официрској школи да што прије нападну њемачки десант, а V корпусу и 1 дивизији да чврсто затварају правце од Бихаћа и Јајца. Нешто прије 10 часова 2 батаљон 3 личке бригаде (који се налазио у с. Ресановци) напао је непријатеља правцем Омар — с. Дрвар — Дрвар, а нешто последије 10 часова ступио је у борбу и 1 батаљон 3 бригаде на линији к. 745 — к. 601, надирући правцем Трњак — Дрвар. Чим су се појавиле наше регуларне јединице, Њемци су похитали да посједну доминантне тачке за заштиту прилаза граду, око којих су почеле борбе.

Нешто прије 11 часова у долину р. Унац спуштен је други талас падобранаца, који се прикључио падобранском батаљону. Око 11 часова стигао је курир из Врховног штаба са наређењем да се главне снаге Официрске школе оријентишу ка Крушковцу. Један дио официра пребацио се преко Подова ка Крушковцу и око 14 часова у рејону Подова срео Врховног команданта (који је већ око 11 часова био напустио пећину у Дрвару и кретао се ка с. Потоци), док је други дио око 12 часова овладао косом између Трнинић Бријега и Дрвара. За то вријеме 1 и 2 батаљон 3 бригаде заузели су Трнинић Бријег и Трњак и напредовали ка граду.

Нешто прије 12 часова уведен је у борбу и 3 батаљон 3 бригаде. Нападајући од с. Врточе долином Унца ка Дрвару, он је још у првом налету, не наилазећи на озбиљнији отпор, овладао тереном на коме су се налазиле непријатељске једрилице, а око 14 часова заузео мост на р. Унац и раскрсницу путева у Дрвару. 4 батаљон 3 бригаде, који је стигао око 13 часова, задржан је у с. Врточе, да би послужио као бригадна резерва за случај да непријатељ спусти нове десантне снаге.

Пошто су овладале свима тачкама на прилазима граду, наше јединице су заузиле кућу по кућу, ломећи ручним бомбама или „дон-булом“ и јуришем огорчени отпор Њемаца, тако да је око 17 часова сав град био у нашим рукама. Њемци су се држали само у гробљу, у рејону к. 520, гдје им је било командно мјесто и батаљонско превијалиште. Послије 17 часова убачен је у борбу и 4 батаљон 3 бригаде правцем Трњак — Дрвар. Око 19 часова стигао је и батаљон 9 дивизије, који је напао на Дрвар долином Унца правцем Шиповљани — Дрвар. Због недостатка муниције за бацаче и због тога што би уништење десанта по дану захтијевало велике жртве, Штаб 6 дивизије, који је руководио борбом против њемачког десанта, одлучио је да се општи напад на к. 520 изведе у току ноћи. У том циљу вршене су припреме за напад и доведен још један батаљон 1 бригаде 6 дивизије, али је Врховни штаб око 21 час наредио да се тај напад не врши, зато што падобранци више нијесу претстављали никакву опасност за Врховни штаб и што су Њемци извршили продор од Бихаћа ка Петровцу, чији се долазак у рејон Дрвара очекивао већ ујутру 26 маја. Зато је и наређено 3 бригади да се пребаци ка Каменици и Врточама.

Као што се види, Падобрански батаљон није извршио свој задатак, иако је постигао изненађење. Он није успио да уништи Врховни штаб, тј. главни циљ операције, а изгубио је $\frac{1}{2}$ свог састава (по неким подацима у животу је остало само око 150 људи).

На правцу Срб — Дрвар 1 батаљон 384 пука већ око 5 часова напао је батаљон 2 личке бригаде на Богutowцу (к. 1006), тако да су се наше снаге — угрожене од четника са правца Тишковац — Дугопоље — око 9 часова морале повући ка ж.ст. Трубар. Средња непријатељска колона (извиђачки одред и један батаљон) уз подршку артиљеријске ватре напала је око 6.30 часова претстражне дјелове бригаде на Међебаку (к. 649) и последије краће борбе принудила их да се повуку на главни положај к. 604, к. 681, а око 12 часова заузела с. Осредци.

Око 7.30 часова лијева непријатељска колона, јачине једног батаљона, напала је Градину (к. 680) коју је батаљон 2 бригаде, због недостатка муниције, морао напустити (иако ју је три пута враћао противнападом) и повући се ка Вучјаку, тако да су је Њемци око 11 часова коначно заузели.

Око 13 часова бригада је са Горице у правцу с. Осредци убацила у противнапад батаљон из резерве са задатком да заустави непријатеља и консолидује своје положаје. Тиме је раздвојена непријатељска средња колона, чији се један

дио — извиђачки одред и четници са правца Тишковца — пробио ка Доловима и Вагњу, док је главнина задржана у с. Осредцима. Пошто су одбили наш противнапад, Њемци су до ноћи избили главним снагама у с. Трубар, док је извиђачки одред занеоћи у пл. Бобара. Због противнапада једног батаљона бригаде са линије к. 630, к. 720 у правцу с. Долова, настала је пометња код непријатеља, тако да је напад могао продужити тек сутрадан, иако је по плану још истог дана требало да стигне у Дрвар. У току ноћи бригада је са три батаљона посјела Обљај (к. 1031), Бобару (к. 1061) и Метлу (к. 1261), док се 4 батаљон, који се повукао са Богутова и био отјечен од бригаде југоисточно од ж.ст. Трубар, пребацио преко Вучјака за Хрњаде.

1 личка бригада водила је борбу са око 300 четника, који су из Суваје нападали ка Цвјетнићу и са снагама I горског здруга, које су из Мартинброда нападали ка Очигријама. По наређењу штаба дивизије батаљони бригадне резерве у с. Бобољускама имали су да послуже као дивизиска резерва, спремни да се пребаце за Дрвар (ако буде потребно), као што је један батаљон из те резерве око 20 часова био стварно и пребачен у Дрвар. Због тога ови батаљони нијесу ни употребљени на фронту своје бригаде.

Успјех непријатеља на овом правцу може се објаснити тиме што је 6 пролетерска дивизија ангажовала половину својих снага у борби против десанта (четири батаљона у борби и два у резерви).

На правцу Билаћ — Петровац — Дрвар, око 5 часова, Њемци су артиљеријом почели да туку положаје 6 бригаде на Рипачком Кланцу, а око 6 часова, уз подршку артиљерије и ескадриле бомбардера, напали су наше положаје. Пошто је био одбијен њихов први напад, Њемци су снагама јачине до батаљона, које су упутили на своје десно крило, пробили положаје Дрварско-петровачког партизанског одреда и око 9 часова избили у с. Горјевац, у позадину 6 бригаде, а одатле продужили према Врточама и Петровцу. Бригада је увела у борбу своју резерву и око 12 часова напала зачеље колоне у Дубовском Пољу, али су Њемци послје краће борбе ипак продужили ка Врточама. За то вријеме главнина 6 бригаде водила је борбу са главнином 92 моторизованог пука на Рипачком Кланцу, који је пао око 16 часова, тако да је непријатељ без отпора (само је око 19 часова бригада напала зачеље његове колоне у Дубовском Пољу) наставио покрет ка Петровцу и у њега ушао још у току истог дана, док се бригада повукла на пл. Јадовик.

8 крајишка бригада водила је борбе са усташама из Босанске Крупе и одржала своје главне положаје све док Њемци нијесу продрли у Врточе, када се повукла према Трврху.

На правцу Мркоњић Град — Рибник и Бањалука — Чађевица 202 оклопни гренадирски батаљон надирало је самом комуникацијом. Док су слабији дјелови 16 крајишке бригаде нападали колону у покрету, дотле ју је батаљон 13 пролетерске бригаде задржао извјесно вријеме на раније припремљеним положајима код Ситнице. Пошто није имао противтенковских средстава, овај батаљон се повукао на комуникацију Чађевица — Кључ (гдје су држали положаје 13 крајишка и батаљон 13 пролетерске бригаде), тако да се 202 батаљон пробио до Чађевице и заузео раскршће комуникација.

Око 8 часова Извиђачки одред 7 СС дивизије напао је батаљон 13 бригаде на Градини, који се послје краће борбе повукао ка Циганском Врду у састав главних снага бригаде. Око 10 часова Одред је дијелом снага напао на Црни Врх (к. 1259) и Димитор (к. 1483) да би потом могао продужити преко Подрашничког Поља ка Рибнику. Док је једна његова колона од око 300 војника три пута безуспјешно покушавала да овлада Црним Врхом, дотле је друга колона заузела Димитор (на коме није било наших снага), а затим и Циганско Врдо. Бригада је привукла своју резерву на Црни Врх и са два батаљона са линије Штрбина — Локве око 13 часова извршила противнапад у правцу Циганског Врда, које је било заузето тек у шестом нападу. Батаљон са Црног Врха такође је пошао у противнапад, потиснуо непријатељске снаге, избио до с. Мрачаја и око 16 часова дејствовао према главној колони Извиђачког одреда, која се кретала од с. Рогоље ка Ченића Коси. На тај начин, бригада је у току дана задржала положај Мрачај — Циганско Врдо. Тако су се у току овога дана на

правцу Мркоњић Град — Рибник спојиле снаге 202 оклопног батаљона и Извиђачког одреда 7 СС дивизије. Поред тога што се главнина 13 пролетерске бригаде рокирала према Млиништима, пред непријатељем се сада налазила 13 крајишка и два батаљона 13 пролетерске бригаде.

На правцу Јајце — Млиништа 13 ловачки пук кренуо је у наступање у 5 часова и убрзо ушао у Јањ, гдје се налазио само Јањски партизански одред, који се, послје пружања слабијег отпора, повукао према Виторогу. Око 12 часова непријатељска колона се сукобила са батаљоном 1 пролетерске бригаде на организованом положају изнад Шипова. Пошто је непријатељ успио да заузме Шипово, а ускоро и Соколац, бригада је увела у борбу још један батаљон, извршила противнапад и повратила већи дио с. Соколца, тако да се непријатељ задржао у источном дијелу села, тежећи да преко Подова обухвати десно крило бригаде. Бригада је убацила у борбу све своје резерве према Драгнићу, сматрајући да се тамо налазе главне непријатељске снаге.

Штаб 1 пролетерске дивизије одлучио је да повуче снаге са комуникације Мркоњић Град — Млиништа и да у току ноћи 25/26 маја свим снагама изврши противнапад са линије Берићи — Грабеж ка Драгнићу. Међутим, због заморености људства противнапад је изведен само мањим снагама, тако да није донио озбиљних резултата.

Овога дана 13 ловачки пук се сукобио само са слабијим снагама 1 пролетерске бригаде, стим што је на овај правац била рокирана и главнина 13 пролетерске бригаде.

На правцу Ливно — Гламоч Њемци су у 5 часова отпочели напад на положаје 3 крајишке бригаде и, пошто су потисли њене снаге недалеко лијево и десно од комуникације, око 8 часова избили су до Коричне (к. 1176), гдје су се и задржали (само је једна мања колона од око 100 велосипедиста и 10 мотоциклиста продужила покрет друмом ка Гламочу, потискујући једну чету из батаљона са Велике Главице). Пошто је сат и по пружао отпор на Корични, батаљон „Матеоти“ се повукао ка Црном Врху (к. 1638), створивши вријеме да се један батаљон из резерве пребаци и посједне Велику Главицу (к. 1165). Тада је бригада извршила општи противнапад: 2 батаљон из бригадне резерве напао је из Јакира дуж комуникације ка Корични, батаљон са Велике Главице фронтом ка друму, тако да је збацио непријатеља у Гламоч Поље, а батаљони прве линије напали су непријатељску главнину на комуникацији с тежњом да је отсјеку од Ливна. Тако је комуникација Ливно — Гламоч у 19 часова била слободна, а снаге 3 бригаде на својим старим положајима, док се непријатељ уз велике губитке (око 150 мртвих) пробио ка Ливну.

На правцу Ливно — Грахово — Дрвар. Пошто су снаге које су нападале ка Гламочу овладале Прилуком, њемачка моторизована колона је кренула из Ливна и, послје борбе коју је од 8 до 13 часова водила са 3 бригадом 9 дивизије у рејону Ступнића, успјела је да се пробије ка Грахову (заноћивши у Црном Лугу), док су се снаге 3 бригаде повукле сјеверно од комуникације.

Команда VIII корпуса наредила је 9 дивизији да концентрише све своје снаге у рејону Грахова. Штаб дивизије издао је наређење 3 бригади да се пребаци ка Грахову и посједне положаје изнад Пеуља, а 2 и 1 бригади да се одмах пребаце ка Грахову. Пошто 3 бригада није успјела да се пребаци на одређене положаје, Штаб дивизије је био принуђен да ноћу 25/26 маја посједне положај изнад Пеуља врло малим снагама које су му се налазиле при руци (заштитна чела, курсеви, итд.). Исто тако, у току те ноћи нијесу се успјеле пребацити ка Грахову ни 1 и 2 бригада.

У току дана 26 маја око 13 часова Врховни штаб је стигао у ж.ст. Потоци и наредио I корпусу да затвори правце од Дрвара (6 дивизија) и од Млиништа (1 дивизија) ка Потоцима и да пребаци 3 крајишку бригаду у рејон Пољице, а V корпусу да затвори правце од Петровца и Мркоњић Града. Сем тога, наређено је да један батаљон из 1 пролетерске бригаде дође у Потоке ради непосредне заштите Врховног штаба.

Штаб V корпуса наредио је 10 дивизија да пребаци 9 бригаду из рејона Купреса преко Благаја и Јања за Драгнић и да дејствује у позадини 13 ловачког пука, а 4 дивизији да пребаци једну своју бригаду источно од Петровца и да затвара правац Петровац — Срнегица. 39 дивизији дат је задатак да затвара правце од Мркоњић Града и Кључа ка Рибнику.

Овога дана на правцу Срб — Трубар — Дрвар Извиђачки одред 373 дивизије и четничка група, који су зановили у Бобари, пребацили су се без отпора кроз шуму јужно од Мегле (к. 1264) и око 8 часова избили у рејон Каменице. Пошто је водила мање борбе са дјеловима 3 личке бригаде, ова колона је око 10 часова стигла у Дрвар и тамо се спојила са остацима десантног батаљона

Главнина 384 пука, уз подршку дивизиона артиљерије и ескадриле бомбардера, око 12 часова напала је на Метлу, заузела је око 14, а стигла у Дрвар око 17 часова, док се 2 личка бригада повукла у западни дио с. Каменице.

Док је на правцу Бишаћ — Петровац — Дрвар колона 92 моторизованог пука — пошто је у рејону Петровца оставила дио снага — без отпора продужила покрет ка Дрвару, гдје је челом стигла око 12 часова, дотле су Извиђачки одред 7 СС дивизије и 202 оклопни батаљон, на правцу Мркоњић Град — Рибник напали положаје 13 крајишке и дјелова 13 пролетерске бригаде (Јаворак, Клокотовац, Раtkово). Тако се 202 оклопни батаљон пробио дуж комуникације и око 12 часова ушао у Кључ, а наше снаге су се повукле на линију реке Сане, затварајући правце ка Рибнику.

На правцу Јајце — Млиништа — Потоци 1 пролетерска (без батаљона) и 13 пролетерска бригада (без два батаљона) држале су положаје Луња Глава, Поткрај, Градина (к. 918), Убавићи, стим што су мање снаге истурене на Боровницу (к. 876).

13 ловачки пук увео је у борбу 3 батаљон комуникацијом Мркоњић Град — Млиништа, док су остала два батаљона тежила да преко Смиљевца обиђу десно крило 1 бригаде. Око 8 часова непријатељ је заузео Боровницу. Упорне борбе вођене су на линији Луња Глава — Градина, гдје су непријатељу нанесени велики губици. Угрожене са десног бока, наше снаге су се под борбом повлачиле ка Млиништима. Пошто је овладао Градином, непријатељ је око 16 часова напао Небојну (к. 883) и уклонио се у положаје 13 бригаде, која је један час касније увела у борбу батаљон из резерве и збацила непријатеља са Небојне. У 17.30 батаљону је наређено да се повуче ка Бабиној Греди, пошто је био угрожен са оба бока. Крајем овога дана, 1 бригада држала је положај Чардак — Млиништа — Липовац, а 13 бригада положај Бабина Грета — Пецка — Убавић.

Док су Немци на правцу Ливно — Гламоч испољавали само извиђачку активност, дотле су на правцу Ливно — Босанско Грахово — Дрвар лако одбацили наше снаге код Пеуља и око 12 часова ушли у Грахово. Пошто су ту оставили мање снаге, главнина колоне кренула је ка Дрвару, гдје је стигла око 16 часова.

Ноћу 26/27 маја у рејон Тичева су пребачене 1, 2 и 3 далматинска бригада, тако да је читава 9 дивизија била концентрисана у том рејону.

Као што се види, у току 26 маја непријатељске снаге из Срба, Бишаћа и Ливна спојиле су се са остацима ваздушнодесантног батаљона у Дрвару. Овога дана није успио маневар 13 ловачког пука који је вршен у циљу обухвата главнине 1 дивизије, а наше јединице су успјеле да задрже јаке положаје и чврсто затворе правац ка Рибнику, иако је 202 оклопни батаљон успио да продре у Кључ.

*

На дан 27 маја Штаб V корпуса поново је наредио 39 дивизији да хитно крене за Црквено.

На правцу Јајце — Млиништа — Потоци 13 ловачки пук, који је имао задатак да у току овога дана избије на линију Овчара, Рокића До, Брдо Рушња. Врановина, Јарчиште, отпочео је напад у 6 часова, заузео с. Липовац у 10 часова и продужио ка Јасеновим Потоцима. Између 14 и 15 часова два батаљона 13 бригаде извршила су противнапад, не сачекавши напад на своје положаје, и

пробили се до с. Липовац, гдје се налазио Штаб 2 батаљона 13 пука, комора и артиљерија пука. Иако су непријатељу нанесени озбиљни губици, батаљони су се морали повући због ситуације код других снага. Око 16 часова Њемци су заузели Млиништа, тако да је линија фронта крајем дана пролазила Тубино Брдо (к. 1226), Самоград (к. 1243), Липови Кик (к. 985), Липа (к. 1087), Оштра Глава (к. 771), Оџина Глава (к. 529).

9 бригада 10 дивизије, која је још 26 маја кренула из рејона Купреса у позадину 13 пука, слабијим снагама напала је и уништила један дио коморе 13 пука.

На правцу *Мркоњић Град — Рибник* Извиђачки одред 7 СС дивизије вршио је узалудне покушаје да форсира реку Сану.

Иако је 9 дивизија ноћу 27/28 маја вршила припреме за напад на *Грахово*, до напада није дошло пошто је у току дана из Книна у *Грахово* стигла непријатељска колона јачине до батаљона (вјероватно 1 батаљон 384 пука) и дио снага који се повукао из *Дрвара*.

8 крајишка бригада, која се пребацила источно од Петровца, послје борбе у с. Смољани, натјерала је једну чету и три тенка 92 пука да се са знатним губицима врате у Петровац.

16 крајишка бригада пребацила се у току ноћи преко комуникације *Кључ — Мркоњић Град* и затворила правац *Кључ — Рибник*.

6 пролетерска дивизија затворила је правац од *Дрвара* ка *Прекаји* (3 бригада) и од комуникације *Оштрељ — Дрвар* ка *Потоцима* (1 и 2 бригада). Главнина 3 крајишке бригаде стигла је у *Пољице*, а батаљон 1 пролетерске у *Потоке*.

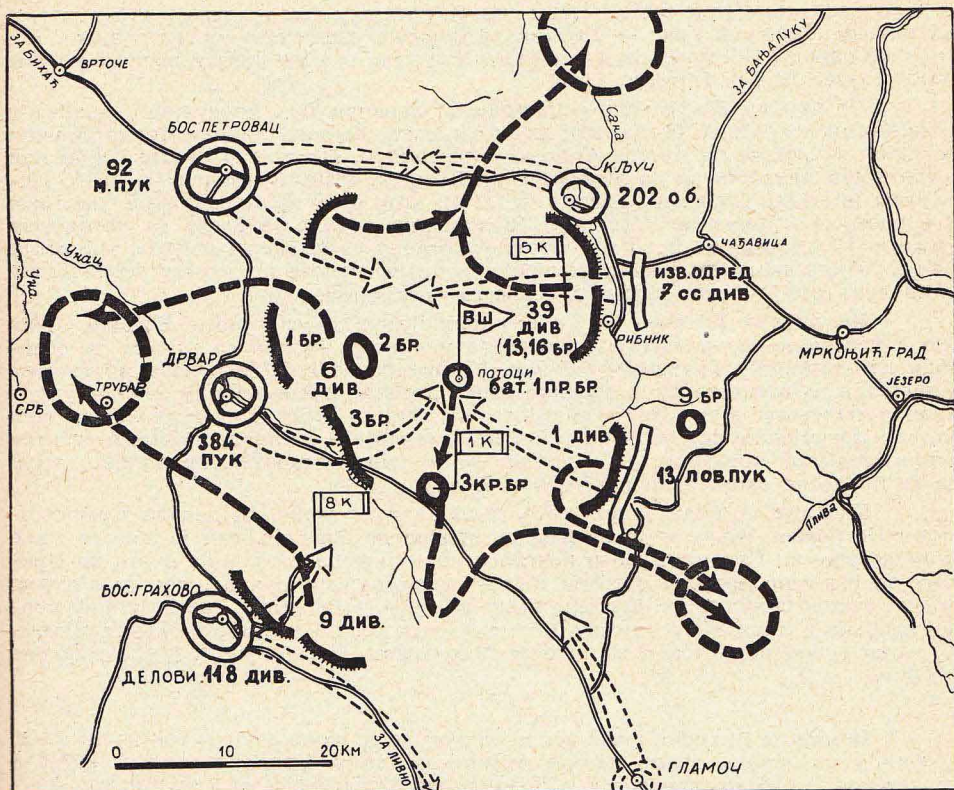
Овога дана непријатељ је почео прегрупацију својих снага и створио план за другу фазу офанзиве. 13 пук је споро напредовао благодаречи упорном отпору наших снага и дејству 9 бригаде у његовој позадини. Наше снаге су углавном заузеле распоред по плану *Врховног штаба*. Оне су на правцу *Мркоњић Град — Рибник* задржале своје положаје упркос непријатељских покушаја да форсира реку Сану.

Друга фаза операције од 28 маја до 12 јуна 1944⁸⁾

Пошто су оцијенили да се наше главне снаге налазе на просторији *Дрвар — Рибник — Млиништа* и да се на тој просторији вјероватно налази и *Врховни штаб*, Њемци су за ову фазу, како изгледа, имали план да 202 оклопним батаљоном и дјеловима 92 моторизованог пука најприје овладају комуникацијом *Петровац — Кључ* и да на тај начин не дозволе нашим снагама да се пребаце ка сјеверу, а затим да својим главним снагама концентрично надиру ка *Поточима*. Главнина 384 пука имала је задатак да из *Дрвара* преко *Прекаје* надире ка *Поточима*, док су 13 ловачки пук и *Извиђачки одред 7 СС дивизије* имали да дејствују по раније постављеном задатку. Главнина 92 моторизованог пука имала је задатак да надире из рејона *Петровца* преко *Дринића* ка *Срнетици*. Поред тога, требало је дјеловима 118 дивизије (односно колоном која је надирала од *Ливна* преко *Босанског Грахова*), ојачаним једним батаљоном из *Книна*, вјероватно 1 батаљоном 384 пука,⁹⁾ очисти масив *Вијенац — Шатор Планина*.

⁸⁾ О догађајима у овој фази не постоје готово никакви писмени подаци, а изјаве учесника су непотпуне и недовољно провјерене.

⁹⁾ Постоји вјероватноћа да се 384 пук пребацио ка *Грахову*, јер је из *Книна* у *Грахово* доведена колона која највјероватније претставља 1 батаљон 384 пука, који је 25 маја задржан у с. *Осредцима*. У извјештају 6 дивизије 1 корпусу наводи се да су у *Дрвару* остале снаге које су дошле из *Ливна*. Међутим, по изјавама заробљеника 384 пука нигдје се не наводи да је пук пребациван ка *Грахову*. Линија снабдевања 384 пука ишла је од *Бихаћа* преко *Петровца* за *Дрвар*. Сем тога, колона из *Ливна* остала је извјесне снаге у *Грахову*, а њена база снабдијевања могла је бити *Ливно*. Ова колона је била моторизована за разлику од 384 пука. Због тога је горе изнесена варијанта и највјероватнија.

Скица 3. — Распоред снага крајем 27 маја и обострани планови за другу фазу операције.

План Врховног штаба био је да извуче снаге из „обруча“ пробојем у разним правцима: Врховни штаб, Штаб I корпуса и 1 дивизију ка Купресу; Штаб и снаге V корпуса ка Санском Мосту; Штаб VIII корпуса и 9 дивизију ка Лици и 6 дивизију на просторију Срб — Ресановци — Каменица, на којој се налазила и прије офанзиве, стим да се касније пребаци у састав I корпуса.

*

28 маја око 9 часова, на правцу Дрвар — Прекаја — Потоци, непријатељска колона, јачине око једног батаљона, напала је из Дрвара претстражне дјелове 3 личке бригаде на Руњевици (к. 671), који су се после краће борбе повукли ка Чулиновачи (к. 1083), тако да је непријатељ око 11 часова ушао у Прекају. Његов покушај да се одавде пробије ка Потоцима није успио због отпора два батаљона 3 личке и једног батаљона 1 пролетерске бригаде (из Потока) који су држали положаје Чулиновача — Марчете и једног батаљона 3 крајишке бригаде који се налазио сјеверозападно од Пољице. Осим тога, ноћу 28/29 маја три наша батаљона вршила су напад на непријатеља у Прекаји, са циљем да се растроји и одгоди његов напад на Потоцима.

Док су колоне 202 оклопног батаљона 92 моторизованог пука на правцу Петровац — Потоци успјеле да се споје и овладају комуникацијом Петровац

— Кључ (на којој није било наших снага), дотле су сви покушаји непријатеља *на правцу Мркоњић Град — Рибник* да форсира Сану остали без успјеха. Извиђачки одред 7 СС дивизије напао је од Кључа према Рибнику и последије упорне борбе заузео Шиша Гору (к. 1388).

На правцу Млиништа — Потоци 13 ловачки пук продужио је напад у 5 часова, и то једним батаљоном правцем ж.ст. Лисина, другим према Лисини (к. 1375), а трећим од извора Сане ка Врљанима. Послије упорних борби пук је до краја дана стигао до линије: Гола Коса (к. 1650), Клименос (к. 1081), Црљеница (к. 1112), Сјенокос, Лисина (к. 1375), коју су и даље задржале јединице 1 пролетерске дивизије. 9 бригада 10 дивизије водила је борбе са четничким снагама у позадини 13 пука и у источном дијелу с. Врљана, напала, уништила или заробила већи дио његове коморе, а затим се поново вратила у рејон Пецка — Медна, гдје је и даље водила борбе са четницима.

На правцу Грахово — Тичево непријатељ је са линије Кукови, Лука око 8 часова напао положаје 9 дивизије у правцу Тичева са циљем да ослободи комуникацију Грахово — Ливно. У току борбе која је вођена читав дан, 9 дивизија је противнападом збацила непријатељске снаге, које су се биле укљиниле у положаје дивизије, и нанијела му велике губитке, док је савезничка авијација успјешно садејствовала снагама дивизије и нанијела озбиљне губитке непријатељској моторизацији. Изгледа да је дио непријатељске колоне успио да се предвече овога дана пробије ка Ливну.

Као што се види, непријатељ је овога дана успио да овлада комуникацијом Петровац—Кључ и да из Дрвара продре до Прекаје, али је његово даље напредовање ка Потоцима заустављено и ноћним нападом наших снага на Прекају за извјесно вријеме одгођен његов напад на том правцу, док је потпуно пропао његов покушај да форсира Сану на правцу Рибника. Благодарећи упорној одбрани 1 дивизије и дејству 9 бригаде у позадини непријатеља, непријатељ је веома споро напредовао на правцу Млиништа—Потоци и претрпио озбиљне губитке.

*

29 маја је Врховни штаб донио одлуку да се наше снаге у току ноћи 29/30 пробијају из обруча према раније изнијетом плану. Врховни штаб и Штаб I пролетерског корпуса стигли су у Пољице око 12 часова и са 3 крајишком бригадом кренули за Преодац, гдје су стигли увече истога дана.

Док је непријатељ читав дан вршио концентрацију снага у Прекаји, дотле су се дјелови 3 личке бригаде у току ноћи 29/30 маја повукли у састав дивизије, у Оташевац.

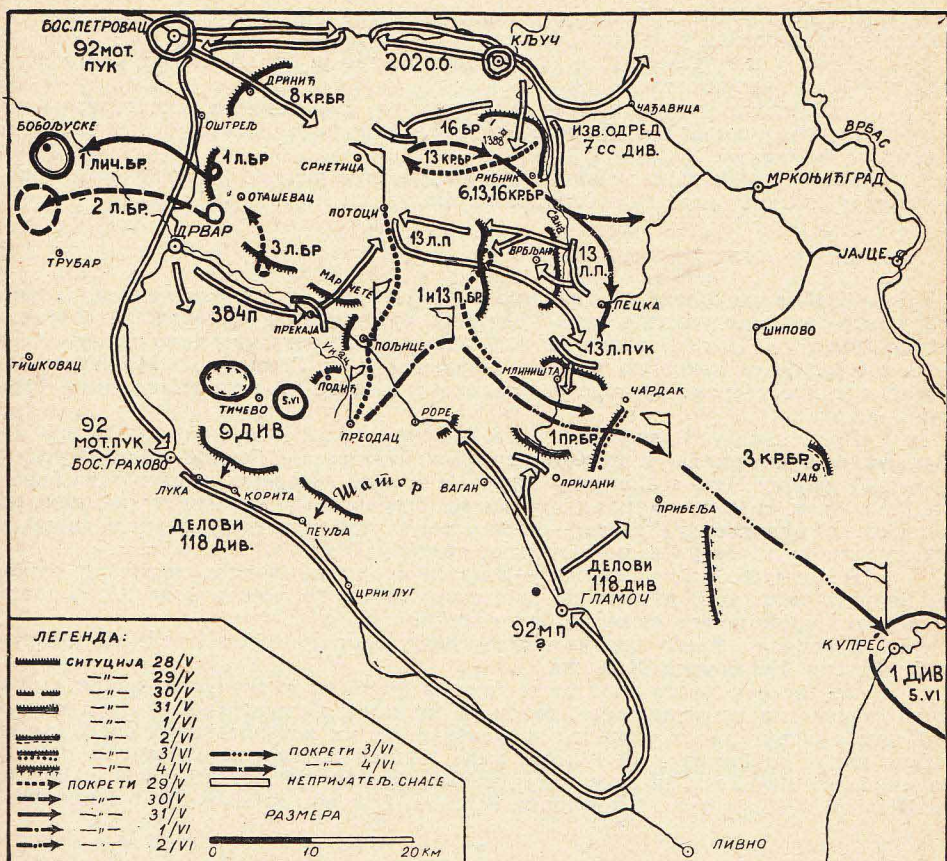
Непријатељска колона из Петровца напала је снаге 8 бригаде преко Дринића и пробила се до ж. ст. Срнетиге (али је вјероватно да се до ове станице пробио дио снага Извиђачког одреда, пошто се из депеша 4 дивизије не види да је непријатељ прошао преко положаја 8 бригаде).

Непријатељ је овладао и Рибником, али га је 16 бригада противнападом повратила. Штаб V корпуса, са 13 и 16 крајишком бригадом и једним батаљоном 13 пролетерске бригаде, кренуо је ноћу 29/30 маја из Црквеног преко Врањевца са циљем да се пребаци преко комуникације Кључ—Петровац. Пошто је последије тешке борбе код ж. ст. 104 км челна бригада успјела да одбаци непријатеља, наша колона се другим правцем опет вратила у Црквено.

Главнина 1 дивизије водила је читавог дана упорне борбе са 13 ловачким пуком *на правцу Млиништа—Потоци*, нарочито око Лисине (к. 1375) која је неколико пута прелазила из руку у руке. Наше снаге су задржале исте положаје као и претходног дана са врло малим изменама. Ноћу 29/30 маја, Штаб 1 дивизије, са 1 и 13 бригадом (без једног батаљона), извршио је маневар правцем Бјевљина—Хотковци—Чардак Ливаде и изишао из непријатељског „обруча“.

Око 19 часова једна непријатељска колона, која је вјероватно припадала 118 дивизији, а која је претходног дана водила борбе са 9 дивизијом у рејону Грахово, стигла је у Гламоч.

Скица 4. — Борбена дејства у другој фази операције од 25 маја до 6 јуна.

Значајно је да су овога дана увече главнина 1 и 39 дивизије отпочеле извлачење из непријатељског „обруча“, у чему су и успјеле (1 дивизија без борбе, док су дјелови V корпуса имали тешке борбе) и да су у Гламоц стигли дјелови 118 дивизије.

*

Тек у току дана **30 маја** непријатељ је схватио наш маневар, али су 13 пук и главнина 384 пука, који су се спојили у Потоцима, ударили у празно, пошто тамо више није било наших снага.

Врховни штаб и Штаб I корпуса налазили су се у Преодцу. 3 крајишка бригада обезбјеђивала је Врховни штаб дијелом снага на положајима на правцу Гламоц — Вагањ — Роре, а једним батаљоном у с. Подић ради обезбјеђења од Прекаје, док су се 1 и 13 бригада прикупиле у рејону Млиништа, Чардак Ливаде, Пријани.

Савезничка авијација је успјешно тукла непријатељске слабије моторизоване снаге које су се из Гламоца кретале ка Вагњу и Млиништа, и принуђила их да се врате у Гламоц.

6 пролетерска дивизија поставила је једну бригаду у засједу на комуникацији Петровац—Дрвар и уништила 15 возила. Она је у току ноћи 30/31

маја пребацила двије бригаде у рејон Бобољуске, Трубар, Заглавица, док је једна бригада остала у рејону Оташевца.

Штаб V корпуса са 13 и 16 бригадом стигао је око 11 часова у Црквено, гдје није било непријатеља.

8 крајишка бригада водила је мање борбе са дјеловима 92 моторизованог пука у рејону Дринић, а 9 крајишка бригада напала је Њемце у с. Врбљани и нанијела им губитке.

Тако су овог дана главнине 1 и 39 дивизије успјеле да изађу из непријатељског „обруча“ и да се забаце непријатељу иза леђа.

*

31 маја на фронту 1 дивизије непријатељске снаге из Гламоча, јачине до једног батаљона, напале су 3 крајишку бригаду која је задржала свој положај Обљај (к. 1143), Барбара (к. 962). Једна мања непријатељска колона (око чете пјешадије са неколико тенкова) нападала је од Гламоча ка Млиништима. Дјелови 1 пролетерске бригаде задржали су непријатеља на положајима Градина—Скокови.

Ноћу између 31 маја и 1 јуна Врховни штаб је кренуо из Преоца ка Бјељевини с циљем да се пребаци преко комуникације Гламоч—Млиништа.

У рејону Пеуља дјелови 9 дивизије водили су преко читавог дана борбу са батаљоном Њемаца који се камионима пребацио из Грахова (у намјери да ослободи комуникацију Грахово—Ливно, коју су поново посјеле наше снаге) и принудили га да се уз велике губитке врати у Грахово.

На комуникацији Петровац—Кључ 8 крајишка бригада водила је борбе са непријатељем који је активно дејствовао пошто је очекивао да ће се снаге V корпуса пребацивати сјеверно од те комуникације.

6 дивизија пребацила је и трећу своју бригаду из Оташевца на просторију Трубар, Бобољуске, Хрњаци.

Из догађаја овога дана може се закључити да је активност непријатеља била сведена на комуникације Гламоч—Млиништа; Петровац—Кључ и Грахово—Ливно с циљем да их ослободи за маневар својих моторизованих снага, да је његов напад од Гламоча ка Рорама имао за циљ да спречи извлачење наших јединица ка Истоку и да су у непријатељском „обручу“ остале још 9 дивизија са Штабом VIII корпуса, 3 крајишка бригада, Врховни штаб и Штаб I корпуса.

*

1 јуна око 8 часова Врховни штаб са 3 крајишком бригадом стигао је у Бјељевине, а око 16 часова под заштитом исте бригаде кренуо ка комуникацији Гламоч—Млиништа. У току двочасовне борбе код Обршине бригада је разбила дјелове 13 ловачког пука, који је рокирао своје снаге од Потока ка Млиништима. Тада је Врховни командант наредио да се бригада са Врховним штабом врати у Бјељевину и прикупи своје снаге.

1 пролетерска бригада сузбила је слабије непријатељске дјелове који су се од Гламоча пробили кроз наше положаје до Млиништа.

Четири батаљона 9 дивизије извршила су ноћу 1/2 јуна напад на непријатеља на комуникацији Грахово — Пеуље, овладали читавом комуникацијом сем с. Корита, гдје се непријатељ још задржао, а 6 крајишкој бригади је наређено да се пребаци у рејон Кључ — Рамићи.

Овога дана непријатељ је почео прегрупацију својих снага пребацивањем 92 моторизованог пука ка Гламочу. 13 ловачки пук рокирао је своје снаге ка 1 дивизији, док се 202 оклопни батаљон повукао са комуникације Петровац — Кључ — Чађевица.

9 дивизија и 3 крајишка бригада са Врховним штабом остали су и даље у непријатељском „обручу“.

*

2 јуна је 1 дивизија водила упорне борбе са непријатељским снагама које су од Гламоча и са сјевера покушавале да се споје и да овладају комуникацијом Гламоч — Млиништа. Око 17 часова Врховни штаб са 3 крајишком бригадом, почео се пребацивати овом комуникацијом, те је у току ноћи стигао у Ковачевића Поље. 1 дивизија је поставила 1 бригаду на линију Преседло — Паљевине, фронтом ка сјеверу према 13 ловачком пуку, 13 бригаду на линију Паљевине — Матраг (к. 1413), фронтом ка југозападу ка непријатељу из Гламоча, док је 3 бригада пребачена у рејон Јања.

Слаби дјелови 9 дивизије водили су борбе са непријатељем јачине једног батаљона, који је из Гламоча преко Рора надирало ка Преодцу, у који је и ушао увече истога дана. У исто вријеме су и дјелови 384 пука са комуникације Прекаја — Дрвар нападали слабе снаге 9 дивизије које су се повукле ка Јадовику, гдје је дивизија у току ноћи 2/3 јуна концентрисала главнину својих снага, са циљем да двије бригаде пребаци преко комуникације Дрвар — Грахово за Трубар и одатле за Лику, а једну бригаду са болницом преко Шатора за Динару.

Једна бригада 39 дивизије напала је дјелове 7 извиђачког одреда у Рибнику, разбила их и протјерала ка Мркоњић Граду, у који је једва умакао и сам командант 7 СС дивизије.

Овога дана Врховни штаб је успио да са Штабом I корпуса и 3 крајишком бригадом изађе из непријатељског „обруча“, док је 9 дивизија концентрисала своје снаге и припремала се за излазак из „обруча“. С друге стране, непријатељ је 92 моторизованим пуком ојачао своје снаге у Гламочу. Он је сада управо своје тежиште напада на 1 дивизију, а вршио је припреме и за напад на 9 дивизију.

*

3 јуна је 1 дивизија водила борбе са 13 ловачким пуком, који је до краја дана заузео ж.ст. Чардак и Преседло, док су непријатељске снаге у Гламочу вршиле припреме за напад на 1 дивизију.

Према одлуци команде V корпуса да концентрише снаге 13 и 15 бригаде 39 дивизије и главнину 6 бригаде 4 дивизије и да изврши напад на 13 ловачки пук, који се био оријентисао ка 1 дивизији, бригаде су концентрисане на линији Врбљани — Рибник, гдје су вршене припреме за напад.

9 дивизија је вршила извиђање за прелаз преко комуникације Грахово — Дрвар, али није успјела да се у току ноћи 3/4 јуна пребаци преко ње, пошто је непријатељ био довукао извјесне снаге из Грахова и Дрвара.

Овога дана Врховни штаб се најприје пребацио у Купрес, а одатле ноћу 3/4 јуна авионом на острво Вис.

*

4 јуна су 13, 16 и 6 бригада са линије Врбљани — Рибник отпочеле напад у правцу комуникације Млиништа — Рогоље. Бригада која је нападала ка Штрбљини разбила је слабе њемачке и четничке снаге и избила на комуникацију, а главнина снага нападала је ка Млиништима. Послије оштре четворочасовне борбе са дјеловима 13 пука наше снаге су заузеле Пецку.

9 дивизија је водила тешке борбе у планини Јадовику. 1 далматинска бригада осујетила је све покушаје непријатељске колоне која је надирала од Тичева да заузме линију к. 1539, к. 1536, к. 1519. Слабије непријатељске снаге, које су нападале са сјевера заузеле су Тисову Косу, док је њихова колона са линије Исјек — Зебе безуспјешно нападала ка Јадовику. Дивизија је са два батаљона и Граховско-пеуљским партизанским одредом извршила противнапад и повратила Тисову Косу и падом мрака извршила покрет ка сјеверу са циљем да се пребаци преко комуникације Дрвар — Прекаја, али у томе није успјела због лошег пута, те је зановила у рејону Маркова Камена.

На фронту 1 дивизије непријатељске снаге из Гламоча напале су рано јутру 13 пролетерску бригаду надирући ка Прибељи, док је 13 ловачки пук

наставио своје надирање са сјевера и сјеверозапада. Дивизија се повукла на линију В. Виторог (к. 1907), Хајдучка Глава (к. 1359), дајући узастопан отпор, и затворила правац ка Купрешком Пољу.

Према томе, овога дана су снаге V корпуса отпочеле напад на дјелове 7 СС дивизије, избиле на комуникацију Рогоље — Млиништа и надирале даље ка Млиништима, а 9 дивизија је у току ноћи изашла из „обруча“, док се 1 дивизија под борбом повлачила ка Купресу.

*

У току дана 5 јуна, 13, 16 и 6 бригада продужиле су напад и продрле у рејон Млиништа. 13 пук био је присиљен да остави знатне снаге за одбрану, те је ослабио напад према 1 дивизији.

Пошто је Штаб I пролетерског корпуса одлучио да се са 1 дивизијом „откачи“ од непријатеља, дивизија се повукла ка Купресу и смјестила се у рејон Купрес — Равно — Вуковско.

9 дивизија се поново пребацила у рејон Тичева, разбила четничке снаге и поново очистила територију на којој се налазила првих дана офанзиве.

Овога дана практично се завршава Дрварска операција.¹⁰⁾ Непријатељ је почео повлачити своје снаге у полазне гарнизоне. Дјелови „Тигар“ дивизије повукли су се ка Бихаћу. Дејства су продужили само дјелови нашег V корпуса, а касније и 1 дивизија, али на другој територији. Тако су се 13 ловачки пук и Извиђачки одред 7 СС дивизије од 6 до 11 јуна окренули фронтом ка снагама V корпуса које су водиле одбранбене борбе на просторији Млиништа — Српница — Рибник и 7 или 8 јуна пребациле се преко комуникације Мркоњић Град — Петровац, 11 јуна непријатељ се коначно вратио у полазне гарнизоне, а наше јединице су поново овладале слободном територијом, сем комуникације Бихаћ — Петровац — Дрвар, коју је непријатељ још неко вријеме држао.

Резултати операције. Због чега није успјела њемачка офанзива?

У овој њемачкој офанзиви није уништен ни Врховни штаб нити јединице које су се налазиле око Врховног штаба, па чак није настрадао ниједан његов члан. Из тога се јасно види да Њемци нијесу постигли главни циљ операције, тим прије што су претрпјели далеко веће губитке него наше јединице, иако се то не слаже са извјештајем њемачке Врховне команде од 6 јуна 1944 године.¹¹⁾

Карактеристично је да су Њемци објавили овај извјештај на сам дан искрцавања Савезника у Нормандији. И из тога се види како су придавали

¹⁰⁾ По њемачким подацима овога дана завршава се операција „Rossel-sprung“.

¹¹⁾ У том извјештају се каже: „СС јединице, уз подршку јачих снага борбене авијације, нападе су центар Титових јединица... и разбиле га након вишедневних тешких борби. Према досадашњем извјештају непријатељ је изгубио 6.240 људи, заплијењено је бројно разноврсно оружје и извори снабдијевања...“

Међутим, у извјештају Штаба 15 брдског армиског корпуса стоји: „Сопствени губици: 213 мртвих (од тога 7 официра), 881 рањених (од тога 6 официра), 57 несталих. Губици непријатеља: 1.916 избројано, а 1.402 оцијењено мртвих, 161 заробљеник, 35 ухапшених, 35 пребеглица“. На крају извјештаја стоји: „Командант моли за извјештај одакле потичу непријатељски губици од 6.240 људи, наведених у извјештају Врховне команде оружане силе“.

Уствари, према непотпуним извјештајима наших јединица, непријатељски губици у Дрварској операцији износили су око 1.000 мртвих, око 2.000 рањених и 97 заробљених. Поред осталог, заплијењена су 4 топа, срушен један авион и оштећено 20 тенкова, док су наши губици износили око 200 мртвих, око 400 рањених, око 70 несталих.

велики значај Дрварској операцији. А како је њен неуспјех свакако био познат њемачкој команди, поставља се питање због чега јој је било потребно да даје лажан извјештај? Он је био потребан самим Њемцима, јер је искрцавање Савезника имало огроман утицај на морал трупа и народа, које је нечим требало охрабрити износећи им неке „успјехе“ њемачких оружаних снага. Отуда се у извјештају наводи да је Титов штаб „разбијен“ и износе измишљени подаци о губицима наших снага, који су чудни чак и команданту 15 армиског корпуса, који је руководио операцијом.

О неуспјеху њемачке офанзиве маршал Тито каже:

„Разумије се Хитлер више негоа постићи никакав нарочити резултат, јер је тада имао много мање изгледа но икада прије“... „То су били последњи покушаји Хитлера, али само покушаји, а ваздушни десант на Дрвар био је уствари само очајнички акт освете и покушај ликвидације главних вођа устанка. Брзом интервенцијом 6 личке дивизије и Официрске школе Врховног штаба тај очајнички акт је јадно пропао“.¹²⁾

Према томе, офанзива није успјела поглавито зато што је ситуација у свијету, а посебно у Југославији, за Њемачку била далеко неповољнија него икада раније, тако да уопште није ни долазило у питање уништење наших јединица. Иако су употребом ваздушног десанта постигли изненађење, које су сматрали једним од основних услова за успјех, они ипак нијесу успјели, поред осталог, и због тога што нијесу имали тачне податке о мјесту боравка Врховног штаба, јер се из цитираног дијела заповијести 500 СС падобранског батаљона, а нарочито из студије Штаба 2 оклопне армије, види да су Њемци претпостављали да се Врховни штаб налази у центру Дрвара. Али недостатак података није био главни разлог за неуспјех ваздушног десанта. Баш због тога што нијесу имали тачне податке, падобранци су одмах послѣ спуштања свакако свим силама настојали да открију мјесто Врховног штаба, па је вјероватно да су то послѣ кратког времена и сазнали пошто су тамо и усмјерили свој напад. (Интересантно је да је из вода Пратећег батаљона Врховног штаба, који се налазио у центру Дрвара, погинула само болничарка, док су снаге Пратећег батаљона, које су непосредно браниле Врховни штаб, имале знатно веће губитке).

Постоји мишљење да је ваздушни десант требало спустити сјеверно од Дрвара, изнад саме пећине у којој се налазио Врховни штаб. Али за такву употребу десанта били су потребни тачни подаци о боравку Врховног штаба, које Њемци нијесу имали. Осим тога, њемачки план зависио је и од могућности транспорта ваздушнодесантног батаљона (чија је половина транспортована једрилицама), а терен сјеверно од Дрвара није био подесан за спуштање једрилица. Али, чак и у случају да је десант спуштен сјеверно од Дрвара, опет би остао слободан Дрвар преко кога би се Врховни штаб могао несметано повући. Према томе, десант је морао бити далеко јачи и бројнији, да би се могло рачунати макар и на дјелимичан успјех.

Уствари, главни разлог неуспјеха ваздушног десанта била је „брза интервенција 6 личке дивизије и Официрске школе Врховног штаба“, као и снажан отпор ионако наших слабих снага у Дрвару — дјелова Пратећег батаљона и мјесних партиских и скојевских организација Дрвара. Да није било брзе и ефикасне интервенције наших јединица, вјероватно је да би, без обзира на остале недостатке у њемачком плану за десант, Врховни штаб претрпио извјесне губитке.

¹²⁾ Тито: Стварање и развој Југословенске армије.

ISKUSTVA IZ RATA U KOREJI

POUKE IZ RADA VAZDUHOPLOVSTVA U KOREJI

Jedan od poznatih švajcarskih vojnih časopisa doneo je nedavno članak Georga Fojhtera¹⁾ o poukama iz rada vazduhoplovstva u Koreji, koji zbog njegove interesantnosti prikazujemo — u skraćenom obimu:

U predgovoru članka pisac navodi da zbog ograničenog prostora nije u mogućnosti da uđe u sve pojedinosti, a pre svega, zbog tehničke prirode rada vazduhoplovstva, te će se zadržati samo na onim iskustvima i poukama koji su od opštevojnog značaja za sve rodove vojske.

U uvodnom delu članka naglašeno je da su se često iz borbenih dejstava u Koreji, a naročito iz rada strategiskog i taktičkog vazduhoplovstva, izvlačili pogrešni zaključci. Izgubilo se iz vida da rat u Koreji ima svoje specijalno obeležje i da se tamo stečena iskustva ne mogu dosledno preneti — u slučaju rata — i na velike vojne i vazduhoplovne sile.

Što se tiče rata u vazduhu, za njegovu ocenu su naročito karakteristična dva momenta, i to:

a) »Pravog« strategiskog rata u vazduhu u Koreji nije uopšte bilo. Ovde pisac misli na rat koji bi se sastojao u tome da se unište izvori protivničkog ratnog potencijala. Kao što je poznato, ovi izvori nisu bili u Severnoj Koreji, već u Mandžuriji i SSSR-u, te se nisu smeli ni napadati. Postrojenja od vojnog značaja u Severnoj Koreji su odmah posle početka sukoba, sa nekoliko većih napada srednjih bombardera B-29, likvidirana. Tek u junu 1952, pri napadu na postrojenja na reci Jalu, napadi vazduhoplovstva snaga Ujedinjene komande opet su poprimili strategijski karakter.

b) Sva ostala borbena dejstva vazduhoplovstva nosila su isključivo taktički karakter. Pri tome je vazduhoplovstvo snaga Ujedinjene komande postiglo izvanredne uspehe. Pri svim većim borbenim dejstvima na zemlji, vazduhoplovstvo je imalo odlučujući značaj. Mora se uzeti u obzir i činjenica da je vazduhoplovstvo snaga Ujedinjene komande, posle kraćeg vremena, izborilo i zadržalo apsolutnu prevlast u vazduhu nad korejskim vojištem. Stoga je ono i moglo svoje zadatke izvršavati, a da pri tome nije bilo uznemiravano od protivnika. U daljem toku rata je pojačana protivnička delatnost u vazduhu dolazila uvek sa baza u Mandžuriji i protezala se na vazdušno područje mlaznih lovaca MIG-15 duž mandžurske granice, takozvane »aleje MIG-ova«²⁾.

Dalje članak razmatra sledeća pitanja:

Strategijska vazduhoplovna dejstva. — Sukob u Koreji je otpočeo 25 juna 1950, a već 29 juna su usledili prvi strategijski napadi Amerikana, sa srednjim bombarderima B-29, sa baza u Južnom Japanu i na Okinavi. Napadi su izvođeni na industrijska postrojenja glavnog grada Fenjanga i na važnije industrijske gradove i luke Severne Koreje. Ovi napadi su izvođeni bez prestanta i proširili su se na sva važnija industrijska postrojenja Severne Koreje. Pri ovom dejstvu bombardere B-29 potpomagali su i bombarderi sa nosača aviona. 3 oktobra 1950 izjavio je tadašnji komandant američkog vazduhoplovstva na Dalekom Istoku da su obustavljena dalja bombardovanja severnokorejskih industri-

¹⁾ Erfahrungen und Lehren für den Einsatz der Flugwaffe aus dem Krieg in Korea — von Georg Feuchter, *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, januar 1954.

²⁾ Vidi »Vojno delo«, br. 2/53, str. 75.

skih gradova, pošto je cilj paralizovanje produkcije ratnog materijala postignut. Strategijski vazdušni napadi nisu izvođeni sve do 23 juna 1952. Ovog dana su počeli napadi na postrojenja na reci Jalu. Javljeno je da je do večeri, 26 juna, 7 velikih hidrocenrala potpuno razrušeno, a da su 2 za duže vreme stavljene van dejstva. Da bi razaranja bila trajnija, vazdušni napadi su ponovljeni 27 juna i 3, 9 i 16 jula. Izgleda da je poslednjih dana cilj potpuno postignut, jer se delatnost vazduhoplovstva snaga Ujedinjene komande ograničila samo na ciljeve u taktičkoj dubini. Ovi napadi imaju naročiti značaj, jer su ovde, prvi put u istoriji, za strategiska dejstva upotrebljeni lovci-bombarderi i laki bombarderi sa nosača aviona. Napadi su izvedeni bez značajnijih gubitaka i potpuno su iznenadili protivnika, iako su ciljevi bili neznatno udaljeni od baza mlaznih lovaca MIG-15. Same baze nisu mogle biti ranije neutralisane, jer su se nalazile u Mandžuriji.

Pri strategiskim dejstvima B-29, nema novih iskustava sem onih iz Drugog svetskog rata. Utvrdilo se da ovi, za moderno shvatanje, svakako, spori avioni mogu da vrše svoje zadatke, u slučaju da neprijatelj raspolaže sposobnim lovcima, samo uz jaku sopstvenu lovačku zaštitu. Novo je iskustvo i to da se i lovci-bombarderi, pre svega mlazni, mogu upotrebiti za strategiske svrhe.

Taktička borbena dejstva. — Ratni događaji u Koreji ponovo su dokazali značaj lovaca-bombardera. Kao i u Drugom svetskom ratu, lovci-bombarderi su bili stalno najvažnije oružje protiv tenkova, saobraćaja i pokreta trupa i za neposrednu podršku kopnene vojske. Lovci-bombarderi bili su opet kičma taktičkog vazduhoplovstva. Poznato je da su severnokorejski tenkovi u početku imali odlučujuću ulogu. Slika se naglo izmenila od momenta kada su trupe snaga Ujedinjene komande podržane sa dovoljno lovaca-bombardera. Za kratko vreme je gro severnokorejskih tenkova likvidiran, i oni se nisu nikad više pojavili u značajnijem broju.

Stručnjaci su pred rat u Koreji posumnjali da su mlazni lovci podesni za dejstvo kao lovci-bombarderi. Strahovalo se da, zbog velike brzine, piloti mlaznih aviona neće moći uočiti male zemaljske ciljeve i uspešno ih napadati. Drugi nedostatak predstavljala je velika potrošnja goriva na malim visinama. Verovalo se da je trajanje napada suviše kratko da bi dalo dobre rezultate.

Stoga su u početku rata u Koreji upotrebljavani samo klipni lovci-bombarderi. Pokušaj sa mlaznim lovcima-bombarderima *Shooting Star (F-80)* otklonio je raniju bojazan. Piloti su ubrzo pronašli specijalnu taktiku napada, koja je nedostatke mlaznih lovaca-bombardera otklonila, a njihove prednosti iskoristila. Pri napadu na ciljeve na zemlji — na koje je pilote mlaznog lovca-bombardera navodio oficir za navođenje — pilot je leteo na visini od preko 5.000 m (na ovoj visini potrošnja goriva je znatno manja) sve dok mu se cilj ne bi pokazao. Pilot mlaznog lovca-bombardera je u mogućnosti da pri obrušavanju na cilj podesi svoju brzinu, upotrebom vazdušnih kočnica, prema taktičkim zahtevima, isto kao i pilot klipnog lovca-bombardera. Pri odletu od cilja on koristi prednost svoje znatno veće brzine i moći penjanja.

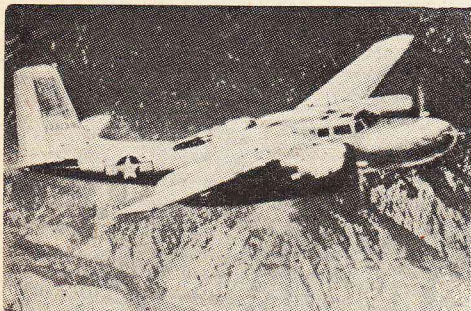
Potpuno je slična taktika pri napadu na drumski i železnički saobraćaj. U povećanju trajanja leta mlaznog lovca-bombardera odlično su se pokazali dopunski rezervoari.

Angažovanje bombardera za taktičke svrhe, u odnosu na lovce-bombardere, znatno je manje po svom broju i značaju, no to još ne znači da oni nemaju svog vojničkog značaja.

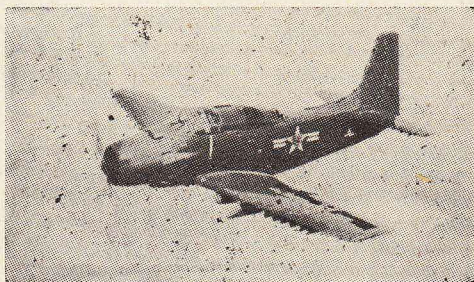
Vazduhoplovstvo SAD upotrebljavalo je za taktičke svrhe u prvom redu dvomotorne bombardere *Mitchell (B-25)*, *Marauder (B-26)* i *Invader (A-26)*. Sem toga, za taktičke napade u Koreji upotrebljavani su sa vrlo dobrim uspehom, po red lovaca sa nosača aviona, i torpedni avioni. Najviše je upotrebljavan *Skyraider (AD-4)* koji je mogao da nosi bilo torpedo, ili bombe, ili veliki broj raketnih zrna.

Najvažnije iskustvo iz upotrebe vazduhoplovstva u Koreji prestavlja činjenica da se za zadatke lakih i srednjih bombardera upotrebljavaju sada lovci-bombarderi. Vrlo je značajno njihovo učešće i u taktičkim noćnim dejstvima. U početku su Severnokorejci i Kinezi zanemarili maskiranje svojih trupa, zbog čega

su trpeli znatne gubitke. To se, takoreći, odjednom promenilo i maskiranje je postalo vrlo dobro. Svi veći pokreti i snabdevanje vršeni su noću. Za dejstvo na ove noćne ciljeve, Amerikanci su svoje avione snabdeli sa novim radarskim spravama, pomoću kojih su posade ne samo prepoznavale železničke vozove i kolone trupa, već ih i precizno tukle. Posle stečenog iskustva dejstvo je bilo kao i danju pri najbo-

Sl. 1 — Douglas B-26 »Invader«

Sl. 2 — Douglas AD-5 »Skyraider«

ljoj vidljivosti. Značajno je da su za ova noćna dejstva dovedeni i najnoviji noćni lovci i lovci za dejstvo po svakom vremenu (F-89 i F-94), koji su se odlično pokazali.

Značaj taktičkog noćnog dejstva povećan je i zbog jače PAO danju, te su Amerikanci, zahvaljujući pomenutim radarskim spravama, bili u stanju da taktička dejstva, praktično sa istim izgledima na uspeh, prebace na noć.

Iskustva helikoptera. — Korejski rat je dao vrlo važna iskustva o upotrebi helikoptera, jer su oni ovde prvi put upotrebljeni u ratnim uslovima. Helikopter je najpre dokazao svoje osobine kao novo sredstvo u službi spasavanja. Prvo je bio upotrebljen za spasavanje letaća koji su prinudno sleteli, ili iskočili padobranom, iza fronta ili u more. Kasnije se upotrebljavao za prenošenje ranjenika direktno iz prvih borbenih linija u najbližu poljsku bolnicu ili aerodrom, odakle su teški ranjenici odmah prebacivani u Japan. Značajnu pomoć pružio je helikopter trupi pri prebacivanju najprečeg materijala kao: krvne plazme, namirnica, municije, najvažnijih rezervnih delova i slično.

Iako su u početku rata jedinice raspolagale samo sa malim helikopterima, koji su sem pilota primali i 3—5 ljudi, ipak su se njima mogli vazдушnim putem evakuisati manji odredi iz okruženja. Tako je 27 oktobra 1950 veliki deo opkoljene 1-ve američke konjičke divizije izvučen iz okruženja, a isto tako (od 1—3 decembra 1950) i više stotina mornaričkih pešaka.

Kad je kasnije helikopter sa većom nosivošću, kao *Sykorsky H-19A*, pored dva pilota, mogao poneti i 10 ljudi sa punom ratnom opremom, on je bio uspešno upotrebljen kao transportno sredstvo za pojačanja koja su trebala biti najhitnije upućena na front. Sa samo 12 helikoptera ovog tipa prebačen je na front, 11 oktobra 1951, bataljon američke mornaričke pešadije (oko 1.000 ljudi) sa svojim naoružanjem. U vremenu od 6 sati i 15 minuta izvršeno je ukupno 160 aviopoletanja. Za prebacivanje ovog bataljona kamionima bilo bi potrebno dva dana.

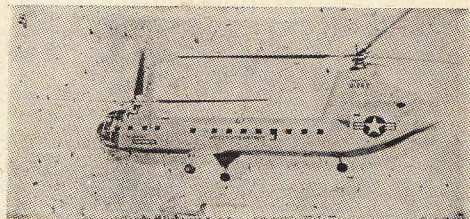
19 septembra 1951 upotrebljeni su, prvi put u ratnoj istoriji, helikopteri za taktička dejstva. Trebalo je osvojiti jedan dominirajući planinski greben, visok 900 m, severozapadno od Kansonga. Komandant 1-ve američke mornaričke divizije odlučio je da jurišnu grupu prebaci helikopterima. U ovom zadatku učestvovalo je 12 helikoptera tipa *Sykorsky H-19A*, koji su sa razmakom od jednog minuta prebacili 228 ljudi i 8 tona municije i materijala. Pritom su se mornarički

pešaci iskrcavali pomoću lestvica od konopca, koje su puštali iz helikoptera dok je on lebdeo u vazduhu.

Iskustva u Koreji su pokazala da helikopter ne pretstavlja samo novo sredstvo u službi spasavanja, koje može biti upotrebljeno na onim mestima gde sve druge mere za spasavanje otkazu, već da on ima veliki značaj i kao novo sredstvo za taktički vazdušni transport, za jurišne grupe i desant.

Već sada postoje helikopteri koji, pored 2 člana posade, mogu da nose još 20 ljudi sa ratnom opremom. Razne firme ispituju helikoptere sa još većom nosivošću. Novi veliki helikopter *Piasecki YH-16*, koji je pre kratkog vremena poleteo, ima nosivost 4,5 tone i može da ponesu, osim posade, 40 ljudi sa ratnom opremom. Stoga se u SAD nose mišlju da ubuduće, na osnovu iskustava u Koreji, prilikom dejstva komandosa, treba zameniti padobrane i jedrilice helikopterima, i da kod desantnih operacija, prve jurišne grupe ne treba prebacivati desantnim čamcima, već helikopterima.

Sl. 3 — Helikopter *Piasecki H-16*

Vojni transport. — I u Koreji se avion pokazao kao važno transportno sredstvo. Velike količine važnog materijala prebačene su iz Japana u Koreju vazdušnim putem.

Isto tako su i pojačanja dovođena u znatnoj meri vazdušnim putem, naročito u prvo vreme sukoba kada se radilo o tome da se što više trupa, i što je moguće brže, dovede u pomoć potučenim Južnokorejcima. Ovaj vazdušni transport je taktičkog karaktera i ne razlikuje se od onog u Drugom svetskom ratu, sem što su prvi put za ovo uspešno upotrebljeni i helikopteri.

No, ovde je avion upotrebljen i kao transportno sredstvo i za zadatke strategiskog karaktera. Vazdušni transport svih australiskih trupa angažovanih u Koreji ima, zbog dužine vazdušnog puta, besumnje, strategiski karakter.

Još izrazitiji strategiski karakter ima »vazdušni most« od SAD do Koreje. Pošto u Japanu nije bilo dovoljno ratnog materijala — morskim putem je od SAD do Japana trebalo, pri lepom vremenu, 16—18 dana, a pri nepovoljnom skoro dva puta više — otpočelo se sa organizovanjem ovog »vazdušnog mosta«, kome se, pored vazduhoplovstva SAD, priključilo 27 juna 1950 i kanadsko vazduhoplovstvo. Prvo su prenošeni oficiri i tehnički personal, lekovi, hirurški instrumenti i važan tehnički materijal, a kasnije i municija za specijalna oružja, bazuke, rezervni delovi za tenkove, avione i artiljeriju i vojna pošta.

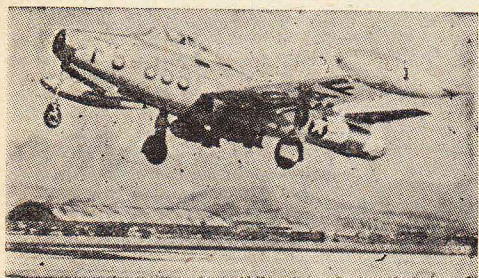
Letelo se po dve maršrute. Prva je počinjala sa aerodroma na zapadnoj američkoj obali, između San Franciska i kanadske granice, sa sletanjem na Aljasku i Aleutska Ostrva, a zatim na aerodrom kod Tokija. Ova maršruta iznosi 9.000 km. Zbog česte magle na Aljasci i Aleutskim Ostrvima korišćena je i druga, južna maršruta, koja je išla od San Franciska sa sletanjem u Honolulu (Havaji) i na ostrva Midvej, Vejk i Ivo Šimu, ili Guam, i opet u Japan. Ova je bila duža za 2.000 km od severne.

Usavršeni su najnoviji metodi za utovar i istovar materijala, tako da je istovar trajao oko 2 sata. Za severnu maršrutu, sa 2—3 sletanja, trebalo je avionima samo 22—28 časova, a za južnu, sa 4 sletanja, 27—33 časa.

Iskustva u borbama u vazduhu. — Ponovo se potvrdilo iskustvo iz poslednjeg svetskog rata da jako odbranbeno naoružanje lakih i srednjih bombardera ne pruža dovoljnu zaštitu protivu znatno brzih lovaca i da, relativno spori, bombarderi mogu vršiti svoje zadatke samo sa jakom lovačkom zaštitom. Moderni mlazni bombarderi, čija se brzina bliži onoj kod mlaznih lovaca, nisu učestvovali u Koreji. Pokazalo se da su mlazni lovci i bombarderi, sa manjom brzinom u odnosu na *MIG-15*, vrlo teško bili obarani od strane ovih poslednjih. Čak je i nekim

lovcima bombarderima tipa *Thunderjet* (F-84), koji raspolaže manjom brzinom, uspelo da obore MIG-15.

Vrlo interesantna iskustva dala je borba u vazduhu mlazni lovac protiv mlaznog lovca. Iako je na visini preko 9.000 m MIG-15 nadmoćniji u pogledu brzine i pokretljivosti od američkog lovca *Sabre* (F-86) — naročito tipova ranijih serija — ipak je prosečno obaranje u borbi između *Sabre*-a i MIG-15 iznosilo 8 : 1 do 10 : 1 u korist *Sabre*-a. Ovi uspesi se ne mogu pripisati samo boljoj obuci američkih pilota

Sl. 4 — *Sabre*, lovac-bombarder

i boljem radarskom automatskom nišanju, već, pre svega, boljem naoružanju *Sabre*-a za vazдушnu borbu lovac protiv lovca. Mig-15 je naoružan prosečno sa 2 topa 23 mm i jednim topom 37 mm, koji ukupno u jednom minutu ispale oko 1.000 metaka. *Sabre* je naoružan sa 6 mitraljeza 12,7 mm i svaki ispali po 800 metaka u minutu, što ukupno čini 4.800 metaka u minutu. Iako pojedini pogodak kalibra 23 ili 37 mm daje veće dejstvo nego pogodak 12,7 mm, pokazalo se da je masovna vatra više oruđa malog kalibra, sa manjim dejstvom pojednog pogotka, uspešnija nego vatra manjeg broja oružja većeg kalibra. Stari spor oko toga da li pri borbi u vazduhu

lovac protiv lovca treba primeniti princip gađanja sačmom ili tačnog gađanja puškom, rešen je u Koreji u korist principa gađanja sačmom, tj. što više oruđa sa što većom brzinom gađanja. Pri velikim brzinama mlaznih lovaca, vreme bavljenja jednog lovca u polju dejstva drugog lovca je tako kratko da se protivnički avion može oboriti samo masovnom vatrom.

Ovo iskustvo ne važi u pogledu borbe u vazduhu lovac protiv bombardera. Ovde je potrebno da lovac ima oruđa većih kalibara kako bi svaki pojedini pogodak imao što veće dejstvo. Ranije pomenuto naoružanje MIG-15, koje se u borbi lovac protiv lovca pokazalo slabim, mora se uzeti u obzir za borbu protiv bombardera. U poslednjem svetskom ratu pokazalo se da moderni bombarder, ako nije pogođen u vitalne delove, može da izdrži i pogotke topova kalibra 20—30 mm. Stoga razvoj naoružanja nesumnjivo pokazuje tendenciju da lovci koji su namenjeni za borbu protiv bombardera budu snabdeveni raketnim zrnima. Američki lovci *Starfire* (F-94C) i *Sabre* (F-86D) već su naoružani za borbu u vazduhu samo sa raketnim zrnima (na osnovu američkih izvora), a drugi lovci, pored mitraljeza ili topova, imaju kao dopunsko naoružanje za borbu u vazduhu i raketna zrna.

Kao rezultat iskustva iz Koreje smatra se da mlazne lovce treba naoružati prema njihovoj nameni, tj. da lovce koji su namenjeni za borbu u vazduhu sa neprijateljskim lovcima (naprimer lovci za zaštitu bombardera) treba naoružati sa što je moguće većim brojem oruđa velike brzine gađanja, dok one koji su namenjeni za borbu protiv neprijateljskih bombardera — sa što više raketnih zrna.

Bombardersko naoružanje i nišani. — Ne postoji saglasnost o tome da li raketna zrna treba računati u streljačko ili bombardersko naoružanje. Ako se radi o raketnim zrnima koja se upotrebljavaju za borbu i protiv ciljeva u vazduhu, onda ih treba uračunati u streljačko naoružanje, a ako se, pak, upotrebljavaju protiv ciljeva na zemlji, onda u bombardersko naoružanje. Pošto su u Koreji upotrebljena za dejstvo na ciljeve na zemlji, treba ih ubrojiti u kategoriju bombarderskog naoružanja.

U najviše slučajeva su raketna zrna upotrebljena protiv tenkova. Nosilac ovih raketnih zrna je bio, u prvom redu, mlazni lovac-bombarder *Thunderjet* (F-84), pored *Shooting Star*-a (F-80) i lovca sa nosača aviona. Zahvaljujući upotrebi raketnih zrna, u vremenu pre pojave napalm-bombe, mogao je biti zaustavljen napad velikog broja severnokorejskih teških tenkova (T-34), i to za iznenađujuće

kratko vreme. Borba protiv tenkova vršila se raketnim zrnima kalibra 75, 127 i 155 mm. Poslednje je imalo šuplju glavu i uspešno je probijalo ploče tenkova do 28 sm. I u Koreji se potvrdilo iskustvo Drugog svetskog rata da je lovac-bombarder sa raketnim zrnima najopasniji protivnik tenka.

Potpun preokret u borbi protiv tenkova izazvala je napalm-bomba. Da bi se tenk, kao naprimer T-34, izbacio iz stroja, ili ozbiljnije oštetio, trebalo je da dobije ili pun pogodak ili pogodak koji ne bi bio udaljen više od 5 m od tenka. Pri upotrebi napalm-bombe, da bi se tenk izbacio iz stroja, dovoljan je pogodak koji ne bi bio udaljen više od 24 m. Pun pogodak sa napalm-bombom mogao je da istopi tenk do polovine.

Napalm-bomba se pokazala kao uništavajuće oruđe ne samo protiv tenkova, već i protiv bunkera, zgrada i živih ciljeva. Pri napadu lovaca-bombardera na hidrocentrale na reci Jalu napalm-bomba se pokazala kao veoma efikasna.

Što se tiče razornih, rasprskavajućih i zapaljivih bombi, nije bilo nikakvih novih konstrukcija, niti nekih novih iskustava.

Vrlo dobri uspesi postignuti su i kod mlaznih lovaca sa radarskim nišanim. Poznato je da ovaj nišan radi na elektronskoj bazi, naime, sve elemente uzima i izračunava automatski, tako da pilot treba samo da drži cilj u nišanu. Ovaj nišan je univerzalan i služi za gađanje mitraljezima, topovima, raketnim zrnima i za bombardovanje. Kao što je već opisano u odeljku »Taktička borbena dejstva«, Amerikanci upotrebljavaju i nove radarske nišane koji omogućavaju lovcima-bombarderima i lakim bombarderima čak i neposrednu podršku kopnene vojske na bojištu, pa i noću, odnosno kad se zemlja nimalo ne vidi. Ovaj radarski nišan tako odlično radi da noćni napadi ni u čemu ne zaostaju u svojoj preciznosti iza dnevnih napada pri najboljoj vidljivosti.

U zaključku pisac navodi da je rat u Koreji dao vrlo bogata iskustva iz oblasti vazduhoplovstva, no, svakako, pri oceni ovih iskustava moraju se imati u vidu naročite okolnosti Korejskog rata, kako se ne bi iz tih iskustava izvukli pogrešni zaključci.

Pri razmatranju ovog članka moraju se imati u vidu, kako je to i sam pisac naveo, specifični uslovi pod kojima je ovaj rat vođen i da je članak, kao i većina sličnih članaka, pisan na osnovu podataka snaga Ujedinjene komande. Samim tim, članak se ograničava samo na razmatranja iskustava vazduhoplovstva snaga Ujedinjene komande i kao takav je prilično jednostran.

D. D.

Vojnoizdavački zavod »VOJNO DELO« raspolaže
izvesnim brojem udžbenika za matematiku —

TRIGONOMETRIJA

ALGEBRA

GEOMETRIJA

koji mogu veoma korisno poslužiti ne samo polaznicima kurseva za opšte obrazovanje, već i svim ostalim oficirima i podoficirima JNA.

SEVEROATLANTSKI PAKT I ODBRANA EVROPE

FELDMARŠAL MONTGOMERI O RAZNIM PROBLEMIMA ODBRANE ZAPADNE EVROPE

U jednom od poznatih francuskih vojnih časopisa izašao je nedavno intervju britanskog feldmaršala Montgomerija sa Robertom Klejmanom, evropskim direktorom jednog od najvažnijih američkih informativnih časopisa *US News and World Report*. S obzirom na sadašnji položaj i ulogu feldmaršala Montgomerija u organizaciji NATO-a, razgovor se, u vidu pitanja i odgovora, uglavnom kretao oko najvažnijih aktuelnih problema odbrane Zapadne Evrope, vođenja rata uopšte, atomskog naoružanja i njegove primene itd. Dajemo u izvodu prikaz ovog intervjua:

Problem atomskog naoružanja. — Na postavljena pitanja kakvog su odjeka imala na opšte probleme odbrane nedavna otkrića učinjena na polju atomskog taktičkog naoružanja, da li bi bilo korisno imati danas atomska oružja u Evropi i kakvo je njegovo mišljenje po pitanju stavljanja ovog oružja van zakona, feldmaršal Montgomeri je odgovorio:

»Teško je dati pravilnu ocenu dejstva atomskog oružja. Niko ne može da dokaže da bi se korišćenjem ovog oružja moglo pristupiti smanjenju ljudskih efektivita. Osim toga, poznato je da dosada nijedno od atomskih oružja nije bilo upotrebjeno ni u Koreji, ni u Indokini, niti u Malaji.

Bilo bi, svakako, korisno da i snage u Evropi imaju atomsko oružje. Ja ne bih nikada odbio jedno takvo oružje, i kada bih bio angažovan u borbi na život i smrt u Evropi, voleo bih da budem potpomognut atomskim dejstvima.

Što se tiče stavljanja atomskog oružja van zakona, to je čisto politički problem. Međutim, verujem da treba poći sa stanovišta da u slučaju rata, ako dve strane već poseduju ovakvu vrstu oružja, da će ga one i upotrebiti. Ovo je moje lično mišljenje.«

Problem rezervi. — Zatim je Robert Klejman postavio pitanje feldmaršalu Montgomeriju kakvo je njegovo mišljenje, s obzirom na činjenicu da je u organizaciji NATO-a, počev od 1948 naovamo, ostvaren napredak po pitanju odbrane Zapadne Evrope, da li je postignuta ravnoteža snaga sada takva da bi ishod eventualne bitke uglavnom zavisio od akcije komandovanja? Uzgred ga je zapitao šta bi bilo potrebno preduzeti da bi se sadašnji sistem mobilizacije rezervnih snaga poboljšao. Feldmaršal Montgomeri je na prvo pitanje odgovorio negativno, rekavši doslovno:

»Besumnje da ishod borbi zavisi uvek od rada komandovanja, ali on zavisi naročito i od načina na koji će pojedine zemlje znati da mobilišu i dovedu svoje rezervne snage na front«.

U pogledu poboljšanja sadašnjeg sistema mobilizacije rezervnih snaga, feldmaršal Montgomeri je dao sledeće mišljenje:

»U toku poslednjih pet godina, države — članice NATO-a su stavile pod oružje minimalan broj aktivnih jedinica koji je bio potreban da bi se sprečio eventualan napad agresora. Međutim, starajući se da ispune ovaj zadatak, neke od tih država — članica nisu uspele da se jednovremeno i unutar same zemlje, svake od njih ponaosob, organizuju kako bi mogle da vode pravi rat. Pritom ne mislim da se njihova industrija i radna snaga moraju odmah prilagoditi sa mirnodopske na ratnu proizvodnju. Smatram da treba stvoriti takvu organizaciju koja bi nam pružala bezbednost za duže vreme. Pri predviđanju jednog sistema ne treba da raču-

namo mnogo sa fiksiranim datumima, do 1954, 1957 ili 1960 godine, jer se pri određivanju takvih datuma možemo lako prevariti u proračunu.

Uloga Francuske. — Sledeće pitanje odnosilo se na ulogu Francuske u odbrani Zapadne Evrope. Naime, da li se Zapadna Evropa, s obzirom na postojeća mišljenja nekih vojnih stručnjaka (naročito bivših nemačkih generala), može braniti bez učešća Francuske? Zatim, da li bi se Francuzi borili i kakvo je stanje njihovih jedinica u okviru organizacije NATO-a? Feldmaršal Montgomery je odgovorio:

»Svakako da se Francuzi ne mogu ignorisati, niti se možemo lišiti njihovog učešća u ovoj odbrani. Pogledajte kartu Evrope! Ne može se ni zamisliti odbrana Zapadne Evrope bez Francuske — tako velike zemlje koja broji 43 miliona stanovnika. I šta bi nam ostalo u tom slučaju? 10 miliona Holanđana, 9 miliona Belgijanaca, 300.000 Luksemburžana? Nemoguće je odreći se učešća Francuza.

Da li bi se Francuzi borili? Zacelo da će se oni boriti. Francuzi su borbena nacija. Oni su imali niz neugodnosti i vi Amerikanci, kao i mi Britanci sa ostrva, i ne znamo šta znači jedna dugotrajna okupacija. Vi živite na hiljade kilometara daleko odavde. Da li stanovnici *Middle West*-a mogu znati šta znači neprijateljska okupacija? Sve što se govori u tom pogledu o Francuzima je bez osnova. To sve potiče od sloma Francuske 1940, ali mi se nalazimo u 1954 i stvari sada drukčije stoje.«

Tehničke novine u vođenju rata. — Robert Klejman je zatim prešao na pitanje uticaja tehničkih novina na budući rat i upitao je Montgomerija šta misli o načinu vođenja jednog rata danas, s obzirom na činjenicu da su se posle bitke kod El Alamejna naovamo dogodile mnoge izmene u načinu vođenja borbe. Feldmaršal je dao sledeći odgovor:

»Učinili ste aluziju na bitku kod El Alamejna. Pa lepo, kada sam u to doba stvarao plan operacija, imao sam potrebu za noćima obasjanim mesečinom, i to sa poslednjom četvrti, a ne sa mladim mesecom. Nisam bio još pripremljen za akciju prilikom mesečine u septembru i zbog toga sam morao da sačekam onu u oktobru. Međutim, danas bi to odlaganje bilo nepotrebno, pošto ste u mogućnosti da stvorite sami »mesečinu«, postavljajući jednostavno pozadi linija snažne reflektore okrenute ka oblacima, odakle bi se svetlost odbijala ka zemlji. Na taj način može se osvetliti celo bojište.

Mi smo u Normandiji 1944 imali ogromnu armiju — 2 miliona ljudi koje smo morali prebaciti preko Lamanša. Danas, u doba atomskog naoružanja, ne bi se više moglo izvesti slično iskrcavanje. Samo jedna A bomba bila bi dovoljna da nas potpuno spreči. Postavlja se pitanje da li bi jedna A bomba uništila i svu snagu namenjenu za invaziju? Svakako da ne, ali bi ona uništila pristanišna postrojenja i ostale uređaje i objekte prilikom invazije. Kao što vidite, potrebno je da usled progressa nauke i tehnike izmenimo i naš način rada. Ovaj naučni progres nam je donekle olakšao rešavanje izvesnih problema, ali nam je, s druge strane, povećao i teškoće. Nas vojnike često optužuju da smo u zadocnjenju za čitav jedan rat. To je skroz pogrešno. Ustvari, mi smo napredniji od mnogih političara...

U atomsko doba veliku opasnost (rizik) pretstavlja ukopavanje i pasivno očekivanje neprijateljskih projektila pod zemljom. Iskustvo iz Koreje nema mnogo značaja u tom pogledu. Tu se radilo više o jednom statičkom ratu i pouke koje se izvlače iz njega imaju vrednosti za rad patrola, zaštitu od protivničke artiljerije, za poljsku fortifikaciju. Malo bi se pouka iz Korejskog rata moglo izvući za budući rat u Evropi. To je moje lično mišljenje.«

Na kraju je feldmaršalu Montgomeriju postavljeno pitanje šta misli o načinu odbrane u vidu *žeževa*. On je na ovo pitanje odgovorio:

»Ja sam pristalica tog načina odbrane. Potrebno je uvek zauzeti takav raspored da se neprijatelj primora da prođe kanalisanim pravcima gde će predstavljati pogodan cilj za atomska oruđa. Međutim, ja sam naročito veliki pristalica gipkosti, brzine i pokretljivosti« — završio je feldmaršal Montgomery.

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

BELGISKI RATNI NAPORI

Vojne obaveze koje je Belgija 1950 godine preuzela na sebe, u okviru Atlantskog pakta, ispunjene su u granicama predviđenog roka. Belgiske oružane snage koje su 1945 godine obuhvatale 1 pešadisku brigadu i 1 eskadrilu avijacije, dostigle su krajem 1953 jačinu od 3 aktivne i 2 rezervne divizije, oko 500 aviona i 15 flotnih jedinica.

3 aktivne i 1 rezervna divizija, sa pripadajućim jedinicama za podršku i službama, bile su formirane još u julu 1952 — po američkom uzoru — i obrazovale su 1-vi armiski korpus, koji je dva meseca kasnije sa 68.000 obučениh ljudi učestvovao u savezničkim manevrima u Zapadnoj Nemačkoj. Otada je formirana još jedna rezervna divizija.

Iako belgisko vazduhoplovstvo raspolaze isuviše malim brojem pilota (usled čega dolazi do odugovlačenja sa prijemom mlaznih aviona iz SAD), ipak je ono do kraja 1953 ispunilo 75% svog programa. Predviđeno je da se vazduhoplovstvo — u doglednom vremenu — pojača sa 500 novih pilota koji se već nalaze u toku obuke. Sve jedinice za zaštitu aerodroma su u međuvremenu već formirane. Najzad, 3/4 ljudstva u svakom trenutku može biti pozvano na dužnost.

Belgiska flota poseduje zasada 13 čistača mina, 1 brod za transport trupa i 1 eskadru torpednih čamaca. Osam obalskih čistača mina nalaze se u gradnji, a poručeno je i daljih 16 plovnih jedinica za borbu protiv mina. Pored toga, flota raspolaze jedinicama za zaštitu i obezbeđenje luka, a trgovačka flota će za svoju odbranu dobiti ljudstvo pomorske artiljerije.

Na Zapadu se smatra da, u odnosu na broj svoga stanovništva¹⁾, Belgija ne može sebi dopustiti veće vojne napore od ovih koji su napred izneti. Od 1950 godine broj ljudstva pod oružjem popeo se od 72.560 na 145.000. Budžet narodne odbrane za 1949 godinu iznosio je 8,1 milion belgiskih franaka i 1953 popeo se na 25,4 milijarde, ali ovaj iznos nije potpuno ostvaren.

Belgija je primila američku vojnu pomoć u teškom materijalu, u ukupnoj količini od 119.356 tona.

Belgiska industrija izvršava zamašne porudžbine ratnog materijala, kako bi se najveći deo ratnih napora izveo u samoj zemlji. Tako su dati nalozi za izradu: 7.500 džipova, 3.750 teretnih automobila, 5.000 drugih vozila kao što su artiljerijski traktori i drugo. Pored toga, u Belgiji je u toku 1952 osnovana i elektronska industrija, koja je dobila porudžbine raznog radarskog i elektronskog materijala u vrednosti od oko 1,2 miliona belgiskih franaka. Prvi radarski aparat je u međuvremenu isporučен i potpuno je ispunio postavljene zahteve. Belgiska industrija raspolaze i porudžbinama drugih zemalja — članica Atlantskog pakta. Mogućnosti belgiske industrije, međutim, još uvek daleko premašuju obim dobijenih porudžbina.

Za jednu malu zemlju kao što je Belgija, teret vojnih napora nije lak; usled toga je belgiski narod jako zainteresovan za smanjenje zategnutosti međunarodne situacije, koja bi dovela do smanjenja napora u oblasti ratnog naoružanja i efikasnog pojačanja mirnodopske izgradnje.

(*Tages-Anzeiger, Zürich, 9 mart 1954*)

PROTIVAVIONSKA ODBRANA HOLANDIJE

Sve protivavionske jedinice holandske aktivne i rezervne vojske ulaze u sastav Komande protivavionske odbrane, sa sedištem u Hagu.

Holandske PA jedinice mogu se podeliti u dve kategorije. Neke od njih, bilo aktivne ili rezervne (teritorijalne), čine sastavni deo nacionalnih odbranbenih snaga koje imaju zadatak odbrane *Nacionalnog sektora*; ostale aktivne jedinice, pak, stavljenе su pod komandu 101-ve PA grupe, koja pretstavlja deo korpusne

¹⁾ Oko 8,5 miliona

artiljerije 1-vog holandskog korpusa, koji se sada nalazi u samoj Holandiji. Pored toga, divizije 1-vog korpusa imaju po 1 organski pokretni divizion PA artiljerije kalibra 40 mm. Samohotke 40 mm ne postoje; međutim, neki divizionski imaju kanadske motorizovane topove 40 mm.

Svi aktivni PA oficiri dolaze iz Vojne akademije, koja se nalazi u Bredi (Jugozapadna Holandija). Posle trogodišnjeg školovanja ovi oficiri odlaze u Školu poljske artiljerije, na šestomesečnu obuku, a zatim, na isti takav rok, u kombinovanu Belgisko-holandsku PA školu u Lombarsideu, u Belgiji. Aktivni oficiri služe 40 godina, ili do šesdesete godine života.

Rezervni PA oficiri se dobijaju izborom među podoficirima, s tim što moraju imati srednjoškolsko obrazovanje. Oni prolaze kroz 8-mesečnu obuku u Protivavionskoj školi u Edeu. Po dobijanju čina zastavnika, odlaze na 14-mesečnu službu u aktivne PA jedinice, posle čega prelaze u rezervu. Ako ispunjavaju uslove, zastavnici se unapređuju u čin rezervnog potporučnika — godinu dana po otsluženju roka u aktivnoj vojsci. Posle toga, ovi oficiri moraju u toku svake 3 godine provesti po 60 dana u aktivnoj službi, sve do 45 godina života. Oni mogu biti unapređivani samo u periodu kada se nalaze na aktivnim dužnostima.

Ostalo ljudstvo holandske PA artiljerije prolazi prethodno kroz 4-mesečnu osnovnu PA obuku u Osendrehtu ili Larenu. Ostalih 16 meseci (rok službe traje 20 meseci) ljudstvo provodi u aktivnim PA jedinicama *Nacionalnog sektora*. U regularnoj vojsci nalaze se samo podoficiri i oficiri; ostalo ljudstvo koje želi da ostane u vojsci, podnosi molbu za prijem u Podoficirsku školu.

Po otsluženju obaveznog vojnog roka, vojnici moraju služiti u rezervnim jedinicama do 35 godina, a podoficiri do 40 godina života. Ove jedinice se aktiviraju po 60 dana u toku svake 3 godine, i to obično za vreme letnjih manevara. U slučaju rata, rezervne jedinice se mobilizuju u roku od 36 časova po datom avizu. Njihova oprema se nalazi uskladištena po celoj zemlji i održava se na visokom stepenu borbene gotovosti; sređena je tako da se može odmah tovariti za borbeno upotrebu.

Postoje i neke PA jedinice, formirane od dobrovoljaca koji žele da služe i posle predviđenih rokova za službu u rezervnim jedinicama.

Jedinice holandske PA artiljerije imaju raznovrsno američko, britansko i kanadsko naoružanje, kao i odgovarajuću opremu i radarske uređaje.

(*Antiaircraft Journal*, januar-februar 1954)

ZAPADNA NEMAČKA

BUDUĆA NEMAČKA ARMIJA

Problem remilitarizacije i uključenja Zapadne Nemačke u EOZ pretstavlja još uvek goruće pitanje i jedan od najvećih kamena spoticanja u međunarodnim odnosima. To je verovatno i potstaklo komentatora jednog od poznatih švajcarskih dnevnih listova, *Robera Monea*, da nedavno prikaže u svom listu intervju koji je šef Odranbenog ureda Zapadne Nemačke, *Teodor Blank*, dao dopisniku londonskog »Star«-a po pitanju problema ponovnog naoružanja Zapadne Nemačke i njenog učešća u EOZ-u. Zbog aktuelnosti teme prikazujemo kraj članka u skraćenom obimu:

Sa svih strana se pojačavaju naponi kako bi se Francuska ubedila u potrebu da se pridruži Evropskoj odbranbenoj zajednici. Ne uzimajući u obzir američke intervencije u Parizu — čija preterivanja u ovom pogledu, po mišljenju pisca članka, nanose više štete nego koristi stvari koju zastupaju — treba naročito istaći napore u ovom pravcu Belgije, Velike Britanije i Savezne Republike Nemačke.

Dva istaknuta lidera belgijskih socijalista, od kojih je jedan, *Spak*, bio ranije predsednik ministarskog saveta, došla su hitno u Pariz u želji da po pitanju ratifikacije Evropske odbranbene zajednice utiču na mišljenje svojih francuskih jedinstvenika. U Londonu vlada proučava mogućnosti što »tešnje saradnje« između Velike Britanije i Evropske odbranbene zajednice. Ovo je, s druge strane, izazvalo malu zabrinutost u Norveškoj, gde postoji izvesna bojazan da bi NATO mogao

da zanemari odbranu Severne Evrope na račun fronta na Odri i Rajni. Najzad je došla i pomenuta izjava Blanka, čiji ured ima zadatak da pripremi i sprovede regrutovanje radi popune 12 nemačkih divizija koje treba da se uključe u Evropsku armiju, a koja očevidno ima za cilj da doprinese smirivanju zabrinutosti u Francuskoj.

Blank je najpre napomenuo da ideja o ponovnom naoružanju Savezne Republike Nemačke nije potekla od strane Nemaca, već od strane zapadnih sila u momentu izbijanja Korejskog sukoba. Prema njegovim rečima, bilo je čak potrebno dosta truda da nemački narod, svestan opasnosti militarizma kroz iskustva iz dva uništavajuća rata, shvati potrebu da učestvuje u odbrani Zapadne Evrope. Blank je pokušao da svojom izjavom prikaže kako će buduća Nemačka armija biti nešto sasvim drugo nego što je to bio bivši Vermaht — koji je ostavio tako mučne uspomene.

Ovu armiju sačinjavace 12 divizija, od kojih 6 pešadiskih, 4 oklopne i 2 mehanizovane. Trajanje vojnog roka iznosiće 18 meseci. Vazduhoplovstvo će imati 1.400 aparata i brojno stanje od 80.000 ljudi. Mornarica, čije jedinice neće prelaziti maksimum od 1.500 tona, imaće za zadatak isključivo zaštitu obale; broj njenog ljudstva biće ograničen na 20.000 ljudi. Uračunavajući sve, buduća Nemačka armija ne bi trebala da pređe pola miliona ljudi. Aktivni kadar od 100.000 ljudi obuhvatiće 20.000 oficira i 80.000 podoficira i specijalista. Blank u svojoj izjavi podvlači da se uopšte ne postavlja pitanje da bi ovi efektivni mogli biti prekoračeni, odnosno da bi Savezna Republika Nemačka mogla povećati broj svojih divizija u Evropskoj armiji; ona za to nema ni ekonomskih, a još manje finansiskih mogućnosti.

Pogrešno bi bilo tvrditi, izjavio je dalje Teodor Blank, da će »Blankov ured« biti embrion budućeg nemačkog Glavnog generalštaba koji bi bio sličan onom prethodnom. U ovom uredu zaposleno je 150 bivših nemačkih oficira i tri puta toliko civila. Svi oficiri kojima bi se mogle poveriti važnije funkcije u budućoj Evropskoj armiji biće izabrani od strane jednog personalnog ureda, sastavljenog od civila i bivših vojnika. Pre nego što bi jedan bivši nemački general mogao ponovo da obuče uniformu, njegovo naimenovanje mora biti jednoglasno potvrđeno od strane Savezne vlade i Komiteta ministara Evropske odbranbene zajednice. Pod takvim uslovima potpuno je isključeno da bi bivši nacistički generali, kao Ramke i Remer, mogli ponovo biti pozvani u aktivnu službu. Nikada nemački narod neće pristati da poveri vojničko vaspitanje svojih sinova ovakvim oficirima koji su naneli toliko štete Nemačkoj u toku poslednjih pedeset godina. Pruski militarizam, prema mišljenju Blanka potpuno je mrtav. Nemačka omladina potpuno je očistila svoj duh od njega.

*

To je suština izjave, zaključuje pisac ovog članka, koju je dopisnik london-skog »Star«-a dobio od čoveka koji će besumnje biti budući ministar rata Savezne Republike Nemačke. Njegova izjava se verovatno podudara sa trenutnim osećanjima velike većine nemačkog naroda. Međutim, šta će se dogoditi jednoga dana kada kancelar Adenauer bude otišao? Tu leži velika nepoznata i to daje crtu neizvesnosti celom problemu buduće Nemačke armije.

(Tribune de Lausanne, 20 mart 1954)

ŠVEDSKA

ŠVEDSKA I ODBRANA SKANDINAVIJE

Odluka švedske vlade da povede pregovore sa Norveškom po pitanju proširenja lučkih uređaja i olakšica u Fjordu Trondhejma i izgradnje jednog naftovoda kroz Norvešku — do Srednje Švedske, pozdravljena je u prestonici Norveške kao prekretnica u odbrani Skandinavije.

Norvežani nisu nikada verovali da bi Švedska ikada mogla napustiti svoju istorisku politiku oružane neutralnosti, ali dok se o zamašnim problemima Trond-

hejmskog projekta u Oslu otvoreno diskutovalo, o tome se u Štokholmu vrlo malo govorilo. Cilj ovog projekta je da Švedskoj pruži ulaz »na zadnja vrata« u Severni Atlantik, tako da bi u slučaju invazije Skandinavije (bilo sa severa, bilo s juga), koja bi Švedsku otklekla od spoljnog sveta, ova još uvek mogla da se snabdeva preko Trondhejma i samog središta poluostrva.

U samoj suštini stvari, pomenuti projekt pretstavlja prvo priznanje Švedske da postoji problem kolektivne bezbednosti Skandinavije i da oružana neutralnost neće sama po sebi biti dovoljna za održanje opstanka Švedske — u slučaju eventualnog rata. Štaviše, dok će Trondhejmski projekt u početku predstavljati aranžman veoma ograničenih razmera, u budućnosti će iskrsnuti još mnogi problemi koje treba rešiti. Naprimer, ako se jedan konvoj brodova NATO-a probije kroz Severni Atlantik (u slučaju rata) i srećno stigne u Trondhejm, ko će odlučiti o tome kome će pripasti nafta? Da li je sama činjenica što je Švedska izgradila rezervoare — cisterne i naftovod — u Trondhejmu dovoljna da joj da pravo na deo pogonskog goriva u vreme kada bi ono bilo krajnje neophodno za avione NATO-a koji bi se borili negde na drugom mestu u Skandinaviji?

Izgradnja Trondhejma kao centralne skandinavske luke za snabdevanje takođe mu može podići važnost prioriteta kao potencijalnog cilja za napad. Ako se pretpostavi da će u prostoru Trondhejma iz vojnih razloga biti potrebna izgradnja novih aerodroma, postavlja se pitanje da li Švedska treba u tome da snosi odgovarajući deo troškova. Da li će Švedska pružiti ikakvu pomoć odbrani Trondhejma, kao što bi, naprimer, bila razmena radarskih informacija o avionima koji dolaze sa istoka i upućuju se pravo preko Skandinavije, verovatno u cilju napada na Trondhejm?

Dalje, postavlja se i pitanje koordinacije odbranbenog planiranja, kao i da li bi Švedska bila voljna bar da se obaveštava o takvom štabnom planiranju od strane Norvežana?

Sva pitanja pripadaju budućnosti, ali ona imaju veliku važnost za odbranu Skandinavije i Severoatlantski savez u celini. Za odbranu Skandinavskog Poluostrva, vojna snaga Švedske svakako pretstavlja veoma važan potencijalni faktor, jer se bez Švedske odbrana toga poluostrva teško može zamisliti.

Međutim, u početku pregovora koji će se voditi između pomenute dve zemlje, Norveška će baciti težište na finansisko-ekonomsku stranu celog problema, dok će ostali problemi doći docnije na red.

(*New York Herald Tribune*, 19 mart 1954)

DALEKI ISTOK

Pukovnik **Milojica Pantelić:**

ARMIJU UNIJE BURME

Britancima je trebalo punih šezdeset godina (1826—1886), da skrše oružani otpor slobodoljubivih Burmanaca. Nije bilo lako slomiti narod koji je imao iza sebe hiljadugodišnju nacionalnu nezavisnost. Pa i posle toga se, oslobodilački otpor Burme protiv britanske dominacije odvijao na svoj način. On je poprimio naročito oštre i široke razmere uoči Drugog svetskog rata (seljačke bune, radničke i studentske demonstracije i štrajkovi). Tada su iz nedara burmanskog nacionalno-oslobodilačkog pokreta izrasle dve partije: Narodno-revolucionarna (NRS — sadašnja Socijalistička) i KPB (sadašnja kominformovska).

Tokom 1939 godine rukovodstvo NRS otpočinje sa pripremama za oružani ustanak protiv britanske dominacije u cilju izvojevanja nacionalne slobode i šalje u Japan 30 svojih ljudi na vojno školovanje. Među njima je bio i sadašnji vrhovni komandant Burmanske armije, general Nevin, i komandant Južne burmanske vojne oblasti, brigadir (prelazni čin između pukovnika i generala) Čo Zo. To je, upravo, bio početak stvaranja kadra za buduću Burmansku armiju.

Rukovodstvo Narodno-revolucionarne stranke živelo je u iluziji da će Japan izvršiti misiju »oslobodioca Burme«. Ono je stoga sklopilo sporazum sa njim za

borbu protiv britanskog kolonizatora. Suština sporazuma: japanska vojska došla bi preko Sijama u Burmu do grada Mulmena (oko 170 km od sijamske granice), pomogla stvar obrazovanja Burmanske armije, koja bi zatim sama nastavila borbu za potpuno oslobođenje od strane dominacije. 1941 godine japanska vojska stupa na burmansko tle, zajedno sa t. zv. »Burmanskom armijom nezavisnosti« (jačine oko 3.000 ljudi). Ovu armiju su organizovali, ustvari, onih tridesetorica koji su bili na vojnom školovanju u Japanu od Burmanaca koji su živeli van granica svoje zemlje. Posle omasovljenja u Burmi ona narasta na 30.000 ljudi.

Pošto Japan nije faktički bio nikakav »oslobodilac«, već brutalniji okupator od svog prethodnika, to on krši sporazum sa NRS; proteravši Engleze, njegove trupe zasedaju čitavu Burmu, a njenu »Armiju nezavisnosti« Japan rasformira i svodi je na snagu simbolično-propagandnog značaja (3 bataljona — svega 3.000 ljudi). Nije teško pogoditi zašto je japanski okupator, kao uostalom i svaki drugi, zazirao od postojanja i jačanja oružane sile okupiranog naroda.

Taj događaj je razbio iluziju u glavama rukovodilaca NRS o »oslobodilačkoj misiji« Japana u Burmi i u Aziji uopšte, ali je masama trebalo još izvesno vreme da je izive.

U toj situaciji vođe Narodno-revolucionarne stranke, po tvrdenju današnjih rukovodilaca Burme, primenjuju ovakvu taktiku: jedni prividno saraduju sa Japancima, učestvuju u projapanskoj vladi (a, ustvari, sa glavnim zadatkom brempanja okupatora i borbe za očuvanje i brojno povećanje legalne »Armije nezavisnosti«), a drugi rade na stvaranju podzemnog pokreta otpora. Oni prvi su uspeli da avgusta 1943 godine »izdejstvuju« stvaranje burmanskog Ministarstva rata.

Nešto kasnije NRS, BKP i takozvana »armiska grupa« (radi se o onoj tridesetorici koji su, uglavnom, bili rukovodioci u legalnoj »Armiji nezavisnosti«) stvaraju zajednički nacionalno-oslobodilački front ALB (Antifašistička liga Burme) koji ima zadatak da priprema i u pogodnom momentu podigne oružani ustanak protiv okupatora i oslobodi zemlju.

I tako je, 27 marta 1945 godine, otpočeo, na inicijativu sadašnjih burmanskih vođa, ustanak protiv japanskog okupatora. Legalna i regularna »Armija nezavisnosti« brojala je tada oko 10.000 ljudi, a oružane snage pokreta otpora oko 40.000. U zajednici sa Britanskom armijom, koja je tada prodirala u Burmu, ove su snage vršile proterivanje japanskog osvajača sa burmanskog nacionalnog tla.

Britanski »oslobodioci«, poput svoga prethodnika, takođe otpočinj u razoružanje Burmanske nacionalne armije. To im je pošlo za rukom blagodereći izdajničkom stavu rukovodstva, nazovi burmanske »Komunističke« partije. Naime, iako je voćstvo ALB imalo u planu da, posle isterivanja Japanaca, ne prihvati ni britansku dominaciju, Takin-Tan Tun (sekretar KPB, tada i sekretar ALB i sadašnji komandant ostataka oružanih kominformovsko-petokolonaških bandi u Burmi), otkriva Englezima sve tajne sporazume i planove Lige, naređuje predavanje oružja i skladišta municije (otetog uglavnom u borbi protiv japanskog zavojevača), i to preteći prekim sudom. Čitavu tu izdajničku rabotu maskiralo je voćstvo KPB satelitsko-farisejskom parolom: treba to učiniti u ime »višeg cilja«, to jest očuvanja saradnje među saveznicima (Rusima i Englezima).

Nakon toga došao je britanski guverner sa »plavim papirom«, po kome bi Burma bila pet godina pod britanskom upravom, a zatim bi dobila položaj dominiona. Guverner je na uobičajeni način opet stvorio od domorodaca kolonijalnu policiju.

Međutim, uprkos izdaje nazovi komunista, voćstvo BSS (tada je NRS promenila naziv) produžuje oslobodilačku borbu (štrajkovi, demonstracije i dr.) oslanjajući se na široku podršku narodnih masa, a 4 januara 1948 godine dolazi i do proglašenja nezavisne Unije Burme. Otada nema više ni britanskog guvernera ni njegove administracije.

Teška istorija rađanja Burmanske armije produžava se. Vlada Unije Burme (u kojoj su najuticajni socijalisti) odmah raspušta britansku kolonijalnu vojsku povlačeći iz nje nekoliko burmanskih bataljona (Englezi se ipak nisu bili usudili

1945 godine da potpuno rasformiraju britansku vojsku) i na bazi najamničkog sistema obrazuju sadašnju Burmansku armiju.

Britanci su pod parolom zaštite »Ugnjetenih nacija« regrutovali svoju najamničku kolonijalnu vojsku (vojnički i niži starešinski kadar) iz redova domorodaca i to, uglavnom, Karena. Njih je bilo 60% u pešadiji, 80% u artiljeriji i vezi, a ostalo je otpadalo na sve druge nacionalnosti. Uzgred budi rečeno, Burmu kao mnogonacionalnu zemlju sačinjava oko 12—13 miliona Burmanaca, oko 2 miliona Karena, 2 miliona Šana, a ostalo su pripadnici drugih nacionalnosti. Sadašnja Burmanska armija je opštenacionalna, jer su u njoj zastupljene sve nacionalnosti, izuzev Šana kojih takoreći i nema u vojsci.¹⁾ Razumljivo, veliku većinu pripadnika Armije čine Burmanci.

Tek što je stala na noge, mlada Burmanska armija se uhvatila u koštac sa pobunjenim petokolonaškim kominformovskim i karenkim oružanim bandama koje su ustale po nalogu svojih inostranih gospodara da ponovo vrate Burmu u ropstvo. U periodu 1948—1951 vođene su veoma žestoke borbe. Prestonica Burme (Rangun) živela je godinu dana u blokadi. Konačno, Burmanskoj armiji je pošlo za rukom da, uglavnom, razbije petokolonaške bande i natera njihove ostatke u džunglu. A sada su baš u toku operacije za razbijanje i proterivanje kuomintanških bandi sa jednog dela zemlje. To bi bili samo neki momenti iz istorije Armije Unije Burme.

*

Sadašnja organizacija i formacija Burmanske armije je delimično produženje britanske kolonijalno-policiske vojne organizacije.

Na čelu oružanih snaga je ministar narodne odbrane koji istovremeno mora biti i politička ličnost i član Parlamenta. Sada je to Uba Sve, sekretar Socijalističke stranke i potpredsednik vlade. Ministarstvo se sastoji iz tri osnovna dela: a) Generalštaba (operativni, obaveštajni i nastavni organi); b) pozadinsko-*adutantske* službe (snabdevanje, personalna pitanja i sl.) i c) finansijske službe (kojom rukovodi civilno lice koje mora biti član Parlamenta; u njoj rade samo civilna lica). Ministru odbrane je potčinjen vrhovni komandant.

Suvozemne snage su podeljene na dve vojne oblasti: Južnu i Severnu. Na čelu oblasti je brigadir. Naprimer, komandant Južne burmanske oblasti je brigadir Čo Zo, koji je bio šef burmanske vojne delegacije prilikom njene posete našoj zemlji. Oblastima su prvopotčinjene brigade, a ovima bataljoni. Ukoliko su bataljoni višenacionalnog sastava, nazivaju se pukovima, a u protivnom ne (ima ih i jednonacionalnih i višenacionalnih). Inače, u pogledu formacije i broja ljudi nema nikakve razlike. Bataljon se sastoji iz tri pešadijske i jedne prateće čete. Interesantno je da skoro svaki bataljon ima svoju muziku, bleh ili škotsku (gajdaše). Bataljon u Burmanskoj armiji igra značajnu ulogu. On se često dislocira na teritoriju koja je velika kao naša NR Makedonija ili Kosmet i kao takav igra ulogu neke vrste taktičko-operativne jedinice. Razlog: Burma je teritorijalno oko tri puta veća od naše zemlje, a ima brojno daleko manju armiju. Brigada, razumljivo, igra još krupniju ulogu. Komande oblasti i brigada su malene po brojnom sastavu i sastoje se iz dva dela: operativnog i pozadinskog-*adutantskog*. Naoružanje Burmanske armije je engleskog i japanskog porekla.

Suvozemne snage imaju u svom sastavu osim pešadije i druge rodove vojske: artiljeriju, oklopne jedinice, inženjeriju, vezu i pozadinsku službu. Ovi rodovi su tek u početnoj fazi svoga razvitka i jedinice koje ih predstavljaju nalaze se uglavnom pod neposrednom komandom vrhovnog komandanta. Osim suvozemnih snaga, Burmanska armija ima i druge vidove: vazduhoplovstvo i mornaricu. I jedan i drugi su u povelju. Komandanti vazduhoplovstva i mornarice su neposredno potčinjeni vrhovnom komandantu.

Komandi vazduhoplovstva su potčinjene vazduhoplovne stanice koje u svom sastavu imaju određen broj borbenih i transportnih vazduhoplovnih jedinica. Piloti

¹⁾ Ovaj divni narod, koji je nekada bio borben i pun ratničkog duha, za vreme strane dominacije bio je zaražen opijumom. Puše ga čak i mala deca. — M.P.

su školovani u Japanu ili se sada školuju u Velikoj Britaniji. Nastava vazduhoplovaca izvodi se u tehničkim školama. Tom prilikom značajnu ulogu igra očiglednost (praktičnost). Nastavnu grupu čini 5—6 vojnika. Stručna terminologija i u vazduhoplovstvu i u mornarici je engleska. Burmanci razmatraju sada pitanje stvaranja sopstvene vazduhoplovne i pomorske terminologije.

Letačko osoblje burmanskog vazduhoplovstva je odlično izvežbano. Pilot leti godišnje oko 400 sati. Teorijska nastava je u okviru pripreme za izvršenje leta i izvode je komandir eskadrile, navigator i obaveštajac.

Burma je pomorska zemlja sa veoma dugačkom obalom. Pa ipak, ona u istoriji nije imala svoju pravu ratnu i trgovačku mornaricu. Sadašnja burmanska ratna mornarica (trgovačke nemaju) osnovana je na Dan nezavisnosti 4 januara 1948 godine. Na izvesnom broju svojih malih brodova Britanci su imali u toku prošlog rata burmanske posade, dok su nešto Burmanaca imali i na svojim minolovcima i korvetama u Indiskom Okeanu. Ti Burmanci su sada uzeti kao rukovodeći kadar i služe kao jezgro u stvaranju mornarice. Brodovi i ostala oprema kupljeni su u Velikoj Britaniji i nešto u SAD. Organizacija burmanske mornarice je jednostavna: fregate i mornaričke stanice neposredno su potčinjene komandantu mornarice. Školovanje mornaričkih oficira vrši se u Velikoj Britaniji. Namera je Burmanaca, svakako, da se u bliskoj budućnosti i u tom pogledu osamostale.

Već smo rekli da je Burmanska armija zasnovana na najamničkom sistemu, a ne na sistemu opšte vojne obaveze. Popuna je na dobrovoljnoj bazi. Kandidat mora da poseduje određene moralno-političke kvalifikacije, fizičku sposobnost i pismenost. Obavezu potpisuje na 8 — 10 godina. Zatim se podvrgava opštoj šestonedeljnoj obuci u nastavnim centrima, a potom se raspoređuje u bataljon gde produžava sa specijalnom obukom. Ako se posle ispunjenja prve obaveze javi na drugu, ispunjava je i potom biva penzionisan. Postoji i drugi oblik popune. Dečaci od 14 godina (ratna siročad i deca vojnika, podoficira i oficira) upućuju se u četvorogodišnju školu u kojoj se uče predmeti opšteg obrazovanja, uključujući tu i engleski jezik. Potom se najbolji od njih upućuju u akademiju i pripremaju za oficire; drugi deo odlazi u podoficire, a ostali u vojnike.

Pitanje zavođenja opšte vojne obaveze jedan je od ključnih problema u razvoju burmanskih oružanih snaga. Burmi treba, nesumnjivo, i brojno relativno jaka armija radi očuvanja nacionalne nezavisnosti od agresije spolja i radi definitivne konsolidacije unutrašnjih prilika. Konačno, savremena i jaka armija ne može se zamisliti bez opšte vojne obaveze. Međutim, ova zemlja nije nikada imala opštu vojnu obavezu u svojoj istoriji. Otuda i prouističu teškoće u rešavanju tog problema. Pa, ipak, teško je verovati da burmanska vlada, koja se uporno bori za učvršćenje nacionalne nezavisnosti svoje zemlje, neće naći neko srećno i postupno rešenje i ovog problema u izgradnji svojih oružanih snaga.

Unutrašnji život, obuka i vaspitanje Burmanske armije, takođe obiluju čitavim nizom osobenosti. Jedinice su po pravilu dislocirane po izgrađenim vojnim logorima i u neposrednoj blizini naseljenih mesta. Zgrade po logorima su sagrađene od tikovine i bambusa i pokrivene salonitom. Logori zahvataju krupne komplekse zemljišta. Tu se nalaze štabne zgrade, zgrade za smeštaj vojnika, oficirski, podoficirski i vojnički stanovi, egzercirišta, klubovi itd. Država obezbeđuje besplatne stanove vojnim licima. Neženjeni vojnici hrane se na vojničkom kazanu, a ženjeni kod svojih porodica. Ženjeni vojnici, po isteku radnog vremena, odlazi svojoj kući ukoliko nije angažovan na dužnosti. Štabovi bataljona predstavljaju i neku vrstu političko-administrativnih institucija, jer preko njih organi civilne vlasti saobraćaju sa vojnim licima.

Oficiri Burmanske armije su ljudi koji su izrasli iz narodnooslobodilačke borbe ili su poreklom iz stare britanske kolonijalne armije. Mahom su bili na vojnom školovanju u Velikoj Britaniji ili Japanu. Otuda burmanska vojna doktrina koja je tek u povelju ima elemenata i engleske i japanske vojne doktrine. U nacionalnom pogledu oficirski kadar je mnogonacionalnog sastava: Burmanci, Karenji, Čini, Kačini, i dr. Ima pojedinaca meleza: otac Englez, a majka Burmanka. Takav je, naprimer, i komandant Severne burmanske vojne oblasti.

Burma s pravom ozbiljno radi i na liniji osamostaljenja u pogledu školovanja svog armiskog kadra. Ona već ima akademiju u kojoj se školuje viši rukovodeći kadar (od majora pa naviše). Trupni oficiri (komandiri četa i vodova) i štabni prolaze kroz višemesečne kurseve u cilju podizanja vojnog znanja. Isto tako postoje i kursevi za usavršavanje na administrativnim dužnostima.

Podmlađivanje oficirskog kadra vrši se iz oficirske devetomesečne škole. U nju stupaju mladići po završetku srednje škole, a delimično i vojnici i podoficiri iz armije koji se odlikuju naročitim vrlinama.

Obuka vojnika u nastavnim centrima je šestonedeljna (neka vrsta regrutske obuke), a potom se nastavlja u okviru jedinica. Praktičnost je jedna od osnovnih karakteristika izvođenja te obuke. Specifično je za tu obuku što svakog vojnika obučava i u ulozi komandira odeljenja, tako da se, pored formacijskog komandira odeljenja, u izvođenju obuke pojavljuje u toj ulozi još jedan vojnik.

Postoji praksa da se pri sprovođenju taktičkih vežbi upotrebljava bojeva municija. Ovo se motiviše težnjom da se u izvođenju vežbe osigura što veća disciplina trupe. Čak je određen i dopustiv i nedopustiv procenat gubitaka. Teško je pretpostaviti da će se ovakav metod, koji u suštini nije human, održati dugo u jednoj armiji takvog karaktera i ciljeva kakva je Burmanska armija.

Znatan deo burmanske državne teritorije zauzima džungla. Otuda nije čudo što se u okviru opšte obuke specijalna pažnja posvećuje obučavanju za borbena dejstva u džungli. Ta se obuka izvodi centralizovano. Naime, u jednom mestu u džungli Severne Burme postoji nastavni centar u koji sve jedinice suvozemnih snaga šalju određen broj vojnika, podoficira i oficira. Težnja je da svaki bataljon ima po jednu četu specijalista za borbena dejstva u džungli. I vojnici i starešine žive tu pod istim uslovima. Slušaoci se obučavaju, naprimer, u korišćenju bambusa za izradu svih predmeta potrebnih vojniku, kao: kašika, viljušaka, čaša, porcija, itd. Inače, čitavo materijalno obezbeđenje slušalaca (logor, krevet, stolice, stolovi i sl.) je od bambusa. Oskudicu vode rešavaju bušenjem bambusove trske.

Disciplina u Burmanskoj armiji je na vanredno visokom nivou. Strojeva obuka i fiskultura imaju naročito mesto u opštoj obuci vojnika i starešina. Kada bi se praksa tako ozbiljnog sprovođenja strojeve obuke lišila i elemenata nepotrebnog drila, ona bi nesumnjivo davala još veće rezultate.

Konačno, nekoliko reči o političkom vaspitanju pripadnika Burmanske armije. U Armiji niti postoje organi za političko vaspitanje, niti organizacije Socijalističke stranke. To se objašnjava stereotipnom frazom: »Vojska se ne bavi politikom«. Pošto se, naravno, u svakoj armiji na svetu u ovim ili onim oblicima provodi političko vaspitanje njenih pripadnika (bez obzira da li za to postoje posebni i zvanični organi i organizacije), to od toga nije lišena ni Burmanska armija. Tako, naprimer, svaki je starešina (oficir) obavezan da povremeno razjašnjava vojnicima aktuelna pitanja unutrašnjeg burmanskog i međunarodnog razvitka. To praktikuje i najstariji oficir garnizona na konferencijama oficira. Ova Armija je mnogonacionalnog sastava. Ima brigada u kojoj su neke jedinice isključivo burmanskog, činskog, karenskog ili mnogonacionalnog sastava. Starešinski kadar pokazuje ozbiljnu brigu za razvijanje pravilnih međunacionalnih odnosa.

Klubovi oficira su glavne ustanove preko kojih se odvija političko i kulturno prosvetavanje oficira. Rukovodstvo Armije smatra da je pitanje političkog vaspitanja ljudi jedno od glavnih u njenoj izgradnji. Zato ona vrlo ozbiljno studira njegovo rešavanje u drugim armijama.

Ako bismo bacili jedan opšti pogled na dalju perspektivu razvoja burmanskih oružanih snaga, rekli bismo da je zamenjivanje najamničkog sistema sistemom opšte vojne obaveze njihov problem broj 1, a izgradnja sopstvene vojne industrije broj 2. Burma nema svoju vojnu industriju. Naoružanje njene vojske je uglavnom lako, dok teškog skoro i nema.

Sadašnja vlada Unije Burme u kojoj najdominantniji uticaj imaju burmanski socijalisti smatra jačanje svojih oružanih snaga u cilju učvršćenja demokratskog poretka i nacionalne nezavisnosti jednom od svojih osnovnih zadata. Otuda je prirodno očekivati da će ona znati i moći da reši pomenute probleme.

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

Sigfrid Vestfal:

VOJSKA U OKOVIMA¹⁾

(Iz dnevnika bivšeg načelnika štaba kod Romela, Keselringa i Rundšteta).

Proučavanje nemačke vojske iz Drugog svetskog rata, njenog razvoja, formacije, naoružanja, doktrine kao i mnogobrojnih pobjeda i poraza u ovom ratu, biće još dugi niz godina predmet ozbiljnih studija i izvlačenja pouka. Knjiga generala Vestfala *Vojska u okovima* neosporno je veliki doprinos u ovom pogledu. Ona prikazuje rad visokih nemačkih štabova, njihovu procenu situacija, donošenje odluka, planiranje i izvođenje operacija pod stalnim pritiskom *Führer*-a i nacista koji su otpočetka vodili i armiju i zemlju u sigurnu propast.

Pisac knjige je bio »i dušom i telom« vojnik Trećeg Rajha. U vojsku je stupio krajem Prvog svetskog rata, preživio poraz i prošao kroz sve faze nove nemačke oružane sile. U ratu je, sem kraćeg komandovanja tenkovskom divizionom u Africi, bio načelnik štaba kod Romela sve do njegovog definitivnog poraza u Africi, zatim kod Keselringa u Južnoj Italiji i, najzad, kod Rundšteta na Zapadnom frontu.

U prvom poglavlju svoje knjige pisac tretira odnos vojnika prema politici i narodu. Pored otvorene težnje da se za sve greške baci krivica na nacističko vođstvo i spase čast nemačke vojske i njenog Generalštaba, pisac nastoji da razjasni mnoge interesantne unutrašnje probleme i teške odnose koji su za sve vreme nacističke diktature postojali između vojske i nemačkog naroda s jedne i nacista i njihovih SS-trupa s druge strane.

Drugo poglavlje je posvećeno ulozi Generalštaba u miru i ratu. Od kada je

Hitler, 16 marta 1935, proglasio nemačku vojsku nezavisnom od Versajskog ugovora, čime je i Generalštab ponovo dobio svoju staru ulogu, pisac naročito govori o oskudici u generalštabnim oficirima i teškoćama u njihovoj brznoj popuni koju je nametao nagli razvoj oružane sile. U to vreme u divizionama je jedva bio samo po jedan generalštabni oficir, a u korpusima po dva, što je, i pored krajnjih napora, očividno bilo nedovoljno. Inače, sâm Generalštab je bio tehnički organ za pripremu zemlje za rat, koji je stajao pod komandom vojske, dakle za dva stepena niže od vrhovnog komandanta oružane sile.

Ostala poglavlja su posvećena operacijama u kojima je autor učestvovao. On, naročito ističe da se dobra armija ne može improvizirati. Solidna obuka zahteva vremena, naročito za obuku specijalista. Nemačka vojska je za sve vreme rata oskudevala u specijalnim trupama: pionirima, teškoj artiljeriji, jedinicama za zamagljivanje, izvidanje i dr. Ova se oskudica sve više osećala, naročito od kada je Gering počeo da forsira formiranje padobranskih, a Himler SS-divizija, čiji su brojevi do kraja rata narasli na 22 padobranske i 38 SS-divizija. Ovo je dovelo u krizu popunu pešadije koja se kao najmnogobrojnija morala popunjavati ostacima već probраниh efektivna.

U nemačkoj vojsci su, kaže, od početka rata vršene mnogobrojne improvizacije. Za upad u Austriju nije uopšte postojao neki blagovremeno razrađen plan strateškog razvoja. Na dan odluke su kod Hitlera bili pozvani fon Bek i njegov zamenik Manštajn, dok je Brauhič bio na službenom putu van Berlina. Fon Bek

¹⁾ Heer in Fesseln — Aus den Papieren des Stabschefs von Rommel, Keselring und Rundstedt — von Siegfried Westphal, Athenäum-Verlag, Bon 1950.

je smatrao da bi Nemačka za jedan stvaran rat bila spremna tek 1948 godine. On je još pri napadu na Čehoslovačku jasno video da je Nemačka izgubila rat, pa je to na jednom sastanku javno izjavio i bio odmah smenjen. Nemačka je, međutim, stupila u rat, iako nespremna. Municije je imala svega za tri borbeno dana. Za vreme napada na Poljsku, na Zapadnom frontu nije postojao nijedan jedini nemački tenk niti je nemačka Vrhovna komanda imala ikakvih rezervi. Ceo front od Ahena do Bazela držalo je svega 25 rezervnih i 8 aktivnih divizija prema kojima je stajalo ništa manje od 110 francuskih divizija. Ako se ovome doda da jedinice većine nemačkih divizija nisu bile uspele da izvrše ni po jedno bojno gađanje, onda je jasno što se piscu »dizala kosa na glavi« pri pomisli šta bi se dogodilo da su Francuzi krenuli u napad. Ali je ovo izostalo, te je Hitler još jednom bio u pravu.

Geringu se naročito zamera za obećanje Hitleru da će vazдушnim putem snabdevati 6 armiju fon Paulusa kod Staljingrada. Ovo je obećanje navelo Hitlera na odluku da ne odobri blagovremeno izvlačenje ovih snaga iz ruskog okruženja.

Koliki je otpor Hitleru ipak pokazan, kaže pisac, najbolje se vidi iz toga što je od 18 maršala vojske, 9 njih jedan za drugim smenjeno sa položaja, 3 su poginula u ratu (Rajhenau, Bok i Model), 3 likvidirana posle atentata od 20 jula 1944 (Vicleben, Kluge i Romel) i 1 zarobljen (Paulus), dok su samo 2 ostala na svojim položajima do kraja (Kajtel i Šerner). Slično su prošli i general-pukovnici i mnogi drugi.

No, u ovoj knjizi naročitu pažnju zaslužuje opis operacija sa nemačke strane iz koga se vide mnogi interesantni podaci kojih, prirodno, nema ni u jednom dosada objavljenom delu zapadnih vojnih pisaca.

10 maja 1940 prestao je »sickrig« i na Zapad je krenula bujica od 136 divizija. Pisac sažeto i dokumentovano izlaže ceo tok proboja sa likvidiranjem mostobrana kod Denkerka i daljim prodiranjem nemačkih snaga sve do Loare, posle čega je on otišao u Komisiju za zaključenje primirja sa Francuskom.

Operacijama u Africi pisac posvećuje naročitu pažnju. Za Romela kaže da je bio ne samo duša ovih operacija, već i motor koji je neumorno sve pokretao. Popularni maršal »forverc« (napred) imao je svoj poseban način komandovanja. Bio je to komandant gvozdeno volje, širokih koncepcija, brzih odluka, koji je iz svoje »rode« sve nadletao i lično osmatrao. U brzom prodiranju kroz pustinju jedan komandir tenkovske čete bio je nešto zastao sa svojom jedinicom bez vidljivih razloga. Ubrzo se iz aviona zalepršala cedulja i pala pred komandira na kojoj je pisalo: »Ako odmah ne krenete, silazim dole. Romel«.

U pogledu tragičnog završetka osovinskih snaga u Africi, Vestfal smatra da je moglo da se spase dve trećine ljudstva, naravno, bez materijala, samo da je Hitler usvojio plan blagovremenog povlačenja iz Afrike koji mu je lično Romel predlagao u Berlinu.

Nemačke operacije u Italiji, kada se uzmu u obzir saveznička brojna i tehnička nadmoćnost, predstavljaju pravo majstorstvo. Pored slabosti u avijaciji i floti, pisac naročito ističe oskudicu u municiji. Nemačke su trupe jedva mogle da troše jednu petinu ili čak desetinu municije koju su savezničke trupe trošile.

Interesantno je piščevu tvrđenje da bi Saveznici sa mnogo manje žrtava i brže postigli svoj cilj u Italiji da su se u septembru 1943 iskricali kod Rima umesto kod Salerna, a u januaru kod Livorna, umesto kod Ancija, ili, pak, da su ove greške popravili najdocije u maju 1944. Niko ne može sporiti, kaže pisac, da bi jedan širi operativni zamah još u jesen 1943 predao u ruke Saveznika Južnu i Srednju Italiju.

5 septembra 1944 za komandanta Zapadnog fronta određen je feldmaršal fon Rundštet, a za njegovog načelnika štaba pisac ove knjige. Grupa armija B, pod komandom Modela, bila je u punom povlačenju. Isto je stanje bilo i kod Grupe armija G, pod komandom Blaskovica. O nekom urednom snabdevanju na celom frontu više nije moglo biti ni govora. Situacija je bila veoma ozbiljna. Na frontu od 1.000 km Nemci su imali 41 pešadisku i 10 brzih divizija koje su odgovarale borbenom kapacitetu od 27 pešadiskih i 6½ tenkovskih divizija. Neprijatelj je imao 42 pešadiske i 18 tenkov-

skih divizija, plus 18 tenkovskih brigada, da ne pominjemo nadmoćnost u vazduhu i obilje u municiji, dok su nemačke trupe u svemu oskudevale. Kako mostovi na Rajni nisu bili pripremljeni za dizanje u vazduh, Saveznici su mogli do polovine oktobra 1944 da probiju front gde su god hteli, da pređu Rajnu i prodru u Nemačku, ali oni to nisu učinili, jer su i sami verovatno imali svojih teškoća.

Za vazdušni desant kod Arnhema pisac priznaje da je za Nemce bio potpuno iznenađenje i da bi uspeo da je bio jačih razmera i tešnje povezan sa operacijama na zemlji.

Ardenskoj protivofanzivi pisac posvećuje naročitu pažnju. Njena je ideja obelodanjena još 24 oktobra 1944, na sastanku kod Hitlera u Istočnoj Pruskoj, na koji je i pisac knjige bio pozvan, kada je Hitler odlučio da se na Zapadni front prebaci 20 pešadiskih i 10 tenkovskih di-

vizija pored mnogobrojne artiljerije. Gering je bio obećao da će dati 3.000 aparata od kojih je stvarno dao samo 900 lovaca. Krajnji cilj je bio Antwerpen. Rezultat je bio gubitak 25.000 nemačkih vojnika i ogromnog ratnog materijala.

Knjiga se završava poglavljem u kome pisac iznosi svoja razmišljanja o miru i ratu. On priznaje totalni poraz Nemačke koji bi nastupio čak i onda kada ne bi bile učinjene ni one diletantske greške koje je nacističko voćstvo počinilo, jer je nacistička Nemačka bila politički izgubila ovaj rat pre no što ga je i otpočela.

*

Nije potrebno naročito dokazivati koristi od memoarske literature ove vrste. Slična dela sa savezničke strane već smo imali prilike da upoznamo. Ovde se radi o istorijski dokumentovanom delu sa nemačke strane, iz pera jednog od visokih učesnika na tri fronta — u Africi, Italiji i na Zapadu.

M. P.

General de La Šapel:

DA LI SE VODENJE RATA MOŽE UČITI?

Pisac članka pod gornjim naslovom¹⁾ počinje razmatranje celog postavljenog problema navodima maršala Foša iz njegovog dela »Principi rata«:

»Jednom rečju — može li se rat učiti (u školi — prim. M.J.)? Da li to njegova priroda dozvoljava? Ako je ratnu veštinu moguće učiti, u čemu treba da se sastoji njeno izučavanje? Dokle da se ono proširi?«

»Na koji način vas treba pripremiti za praktično delanje u ratu, koje u borbi jedino ima vrednosti?«...

»Najzad, koje sposobnosti Vašeg duha treba vežbati i razvijati da bi se pripremili ljudi od akcije...«

Da bi odgovorio na pitanje može li se veština ratovanja naučiti, pisac članka postavlja pitanje da li može postojati nekakva teorija rata koja bi bila u važnosti za sva vremena, sve zemlje i sve prilike? On izražava bojazan da bi se ovakva teorija mogla svesti na filozofska uopštavanja i da od nje ne bi bilo velike koristi za praktično pripremanje starešina. S dru-

ge strane, veština ratovanja se stalno menja i usavršava. Dok se stigne da se jedan rat opiše i prouči, on je već zastareo. Treba li se ograničiti samo na iskustva stečena u prošlim ratovima? Često se s pravom vojnicima zamera da pripremaju prošli, a ne budući rat.

Po mišljenju pisca ratna veština se nesumnjivo razvija brže za vreme rata no u miru. No, njen se razvoj ni u miru ne zaustavlja. Brz razvoj nauke i industrije stvara nove mogućnosti, a u vezi s tim vojni teoretičari, generalštabovi i visoke vojne škole iznalaze i pripremaju nove poglede i nove postupke u oblasti taktike i strategije. Kao rezultat dugog i upornog rada za vreme mira, u početku novog sukoba dolazi do taktičkih i strategijskih iznenađenja.

Čim se jedan rat završi, od vojnika se zahteva da pripremaju sledeći, a pripreme izvršene u miru u velikoj meri utiču na rezultate prvih operacija, koje nekad mogu biti i presudne. Ali kakav rat treba pripremiti; za kakav rat pripremati starešine u školama; kakav će biti budući rat? — pita se pisac.

Mnogi su pokušali da proriču, ali su veoma retki oni koji nisu pogrešili, kaže

¹⁾ La Guerre peut-elle être enseignée? par le général de La Chapelle, *Revue militaire d'information*, 25 januar 1954.

dalje pisac. Ima li ikakvih šansi da se predvidi kakav će biti budući rat ako smo se u interesu mira dobrovoljno i unapred odrekli inicijative, i ako, prema tome, nismo u stanju da u samom početku nametnemo protivniku onakav način ratovanja kakav smo pripremili? Može li se predvideti kakav će biti budući rat, ako bi protivnik u prvom periodu raspolagao ogromnom nadmoćnošću (bar u izvesnim domenima) i ako su njegove pripreme ostale nepoznate? Pre pedeset godina razvoj ratne veštine bio je još tako spor da se u pripremanju budućeg rata u velikoj meri moglo zadovoljiti stečenim iskustvima iz prošlog rata. Ali danas je razvoj mnogo brži; već postoji novo moćno naružanje koje još nije isprobano na bojnomoj polju, te bi ovakav postupak bio pogrešan. U današnjim uslovima nameće se traženje i stvaranje novih puteva i novih rešenja. U situaciji u kojoj se nalazimo, kaže pisac, bilo bi nepravilno pomiriti se sa tradicijom i obzirivošću, kada jedino smela i nova rešenja mogu imati izgleda na uspeh. Ali, s druge strane, pripreme za budući rat ne bi smele da se zasnivaju ni na nesigurnim hipotezama i riziku. Predviđanja se moraju praviti, ali u njima ne bi trebalo grešiti. Zaista, težak i možda preteran zahtev!

Međutim u ratu ipak nije sve promenljivo i neodređeno. Vođenje rata je veština, te prema tome kao i svaka druga veština i ono ima svoj teorijski deo koji se može naučiti. Ratna veština se u novije vreme neobično usložila, pošto se u ratu angažuju sve nove, složenije i raznovrsnije snage. Upotreba i rukovanje ovim snagama ne mogu biti proizvoljni niti se mogu improvizovati, već je potrebno duboko i svestrano poznavanje njihove prirode, njihovih mogućnosti i postupaka, kao i načina koji im u raznim uslovima najbolje odgovaraju. U vezi sa tim usložila se i vojna nauka. Rat je proširio svoj domen na sve oblasti ljudske aktivnosti, što zahteva da se one izučavaju i sa gledišta njihove korisnosti i primene u ratu.

Rat je u svojoj biti psihološki i sociološki fenomen i kao takav i on podleže izvesnim zakonima koji ne zavise od vremena i prirode sredstava koja su u njemu angažovana. Zakoni rata su nepromenljivi i njih takođe treba izučavati. U svim ratovima uvek je postojao cilj koji je trebalo postići uprkos neprijate-

lja, na zemljištu, u određenim uslovima vremena i sa određenim sredstvima (snagama). U razno vreme i pod raznim uslovima menjali su se priroda, važnost i uticaj svakog od ovih elemenata, ali su oni uvek postojali i postojaće i ubuduće. Pošto se rešavanje svakog ratnog problema sastoji u analizi, upoređenju, suprotstavljanju i, najzad, dovodenju u najbolji sklad različitih uticaja svakog od ovih pet elemenata, tokom vremena stvoren je izvestan metod razmišljanja koji može i treba da se uči. Na osnovi dugog iskustva, stvoreni su na sličan način principi rata i pravila koja treba primeniti da bi se, sa obrazno zadatku, neprijatelju, zemljištu i vremenu, raspoloživa sredstva najpravilnije upotrebila.

Po mišljenju pisca, ovi nepromenljivi zakoni i principi, zajedno sa metodom razmišljanja, obrazuju teoriju rata. Ovakva teorija, nasuprot ranije pomenutom strahovanju, ne spada ni u domen čiste apstrakcije i filozofije, ni utopije, pa čak ni isključivo u domen prošlosti. Naprotiv, ona stvarno postoji, mada njen uticaj često ostaje nezapažen ili se na nju zaboravlja. U poslednjem ratu su obe strane pretrpele mnoge poraze baš zato što su se ogrešile o ovu teoriju. Ona će i u budućem sukobu biti u punoj važnosti. Bez teorije rata, vojna znanja ostaju delimična i analitična (bez sinteze) bez dublje osnove i trajnije vrednosti. Sve što se u ratu dešava i što sa njim ima veze, tek teorija rata međusobno povezuje. Ona određuje uzajamni odnos raznih pojava i činjenica i njihov opšti smisao i značaj i daje potrebna objašnjenja. Stoga je ona prava osnova vojnog obrazovanja pa, prema tome, i svake više vojne nastave.

Po mišljenju pisca, očigledno je da se ne sme ostati samo na ovako jako uopštenim većitim istinama koje, uostalom, imaju svoju vrednost samo ukoliko su pravilno primenjene. Neophodno je upoznati stanje do koga je danas došao razvoj ratne veštine, kao i snage i sredstva koji će biti angažovani ako rat otpočne u bliskoj budućnosti. Potrebno je znati kako treba sa ovakvim snagama i sredstvima rukovati, kako ih upotrebiti i kombinovati i koje su njihove mogućnosti i slabosti. Upoređujući ratnu veštinu sa ostalim veštinama, pisac ova znanja naziva »naukom o materijalima« (*La science des matériaux*). Pripreme su uvek konkretne,

a istovremeno se može pripremati samo jedan rat. Drugim rečima, uspešno se može pripremati samo rat čiji je oblik uglavnom već unapred određen, tj. rat protiv određenog protivnika, na određenom zemljištu i sa konkretnim snagama i sredstvima koja su dobro poznata. Dakle, postoji još jedan deo vojne nauke koji je promenljiv, ali zato neposrednije vezan za okolnosti u kojima će se konkretan rat voditi, te stoga ima naročito veliku važnost, pošto izučava konkretne okvire i uslove pod kojima će se raditi, kao i konkretne snage i sredstva koje treba angažovati.

Prema tome, po mišljenju pisca, studiranje ratne veštine, pored izučavanja teorije rata, treba još da obuhvati:

a) što bolje i potpunije upoznavanje eventualnog neprijatelja, tj. njegove psihologije, njegovih snaga, ratnog potencijala i načina delanja;

b) potpuno poznavanje sopstvenih sredstava sa kojima će se raspolagati u slučaju rata, tj. potpuno poznavanje materijala i jedinica, njihovih mogućnosti, tehničkih osobina i načina upotrebe (sa raznim kombinacijama), koji su trenutno usvojeni, kao i postupaka koji privremeno izgledaju najefikasniji;

c) određivanje karaktera savremenog rata, na osnovu poznavanja eventualnog neprijatelja i sopstvenih sredstava.

Pisac naglašava da su ovim određeni samo bitniji delovi koji treba da uđu u potpuno teorisko izučavanje ratne veštine. No, rat je danas postao totalan, pa je korisna i posebna studija raznih domena na koje se on proširio. Ali, od teorije i nauke treba preći na praksu, na veštinu. Uslovi pod kojima se dela u ratu veoma se razlikuju od onih pod kojima se u miru izvodi nastava u školama. Stoga se samo u školi veština ne može u potpunosti naučiti. Pa ipak, i u ovom pogledu se može dosta postići. Najbolji način, kako za sticanje potrebnih teorijskih znanja, tako i za razvijanje veštine, predstavlja, po mišljenju pisca, rešavanje konkretnih zadataka koji treba da su što približniji ratnoj stvarnosti. Ovakvu studiju treba da dopuni istorija ratne veštine.

Najzad, potrebno je vratiti se ponovo na osnovno i najteže pitanje, tj. na pitanje kakav će biti budući rat? Pored studije stalnih i promenljivih elemenata ratne veštine, pored vežbanja u upotrebi i

rukovanju postojećim sredstvima — u odnosu na određenog protivnika, zar ne bi trebalo pokušati da se budući rat bliže predvidi i da se za njega direktnije pripremamo? — pita se pisac.

Ma kako to bilo nezgodno, ali budući rat nije moguće izučavati u školama, isto kao što nije moguće izučavati istoriju budućnosti, kaže pisac. Danas izgleda teže nego ikada praviti ozbiljna predviđanja o oblicima koje će imati budući rat. Na osnovu zapažanja iz dosadašnjeg hladnog rata, izgleda da zaraćene strane, a naročito napadač, imaju mogućnosti da biraju između više različitih formi rata koje su podjednako celishodne i opravdane. Očigledno je da je u ovakvim uslovima svako pouzdano predviđanje nemoguće.

Iz ovoga proizilazi da se pripreme za rat mogu zasnovati samo na izvesnoj hipotezi. A ovu hipotezu dužna je da dá vlada i najviše vojno rukovodstvo jedne zemlje, predviđajući i uslove u kojima će se naći ako se usvojena hipoteza u stvarnosti ne obistini, kao i sredstva i način za uspešno snalaženje u novoj situaciji.

Treba istaći da su pronicljivi duhovi uoči 1914 i 1939 godine vrlo tačno predviđeli kakav će biti budući rat, ali je njihov glas ostao bez uticaja. S druge strane, usvajana su gledišta koja su se na praksi pokazala kao pogrešna. Pisac smatra da bi bilo korisno proučiti zašto je u predviđanjima dolazilo do grešaka i kako su stvarana tačna predviđanja, kao i iz kojih razloga tačna predviđanja nisu usvajana, a usvajane su zablude.

Po mišljenju pisca, najozbiljnije greške proizlaze ili iz neznanja i zanemarivanja osnovnih zakona ratne veštine, ili, i najčešće, iz grešaka u rasuđivanju. Ovaj zaključak je povoljan, jer prema njemu postoji mogućnost da se krupne greške otklone. Ako već nije moguće otkloniti svaku neizvesnost budućnosti, moguće je bar ne pripremati se za nju na apsurdnim pretpostavkama. Pisac nabravlja niz krupnih zabluda i grešaka kod kojih je osnovni uzrok: greška u rasuđivanju. On ističe da se često kritikuje konzervativizam vojnih krugova, loše shvaćanje i korišćenje ličnih i opštih iskustava, loše shvaćeno poštovanje tradicije i čvrsto držanje formula i unapred stvorenih ideja, ili kako bi se to danas reklo, »mitova«. Primeri za opravdanost ove kritike nalaze se u »dobrim položajima« 1870 godine, u »neprelaznim vodenim tokovima« i u

shvatanju da će se tenkovi 1940 godine kretati brzinom pešadije, kao i u »ne-svojivim« utvrđenjima Mažinovljeve linije, ili Singapura. Iz preterane obazrivosti i težnje da se izbegne pogrešno proricanje, često se ide u drugu krajnost i guši se svaka mašta, što je takođe pogrešno, pošto bez mašte, predviđanja i zamišljanja, nema vojne veštine.

Greška u rasuđivanju jeste, takođe, kada se, usled slepog pridržavanja i krute primene pravilskih odredaba, konkretne situacije ne cene dovoljno i stvaralački ne traže najbolja rešenja. Pravila su nesumnjivo potrebna i za trupu i za starešine; njihovo poznavanje i primena pružaju dragocene koristi. Ali, u pravilima ne mogu biti obuhvaćene sve moguće situacije i ona su pisana pod pretpostavkom izvesnog naoružanja i taktike koji se mogu promeniti.

Pisac napominje da se tvrdilo kako su duboki tenkovski prodori nemogući i kako je nemoguće bliže povezivanje dejstva avijacije sa borbom na zemlji, jer takvi postupci nisu bili u skladu sa ranije ustaljenim dogmama i uobičajenim normama.

Dalje, greška u rasuđivanju je takođe i kada se jednoj istini pridaje isključiva i preterana vrednost, te se na taj način guše i negiraju druge istine. Pre 1914 godine bilo je pravilno što se propovedala ofanziva, ali je bilo nepravilno što se zanemarila snaga vatre. Pre 1939 bilo je pravilno što se isticala vrednost vatre i fortifikacije, ali je bilo pogrešno što se zanemarila važnost pokreta, naročito kada je on u vezi sa oklopnim snagama i vatom, i što se nisu uvidali nedostaci i slabosti utvrđene linije koja nije bila neprekidna i nije imala dovoljnu dubinu.

Donositi zaključke na osnovu iskustava koja su loše protumačena i kada se u tumačenju iskustava ne razlikuje i ne izdvaja ono što ima trajniju vrednost, od onoga što je prolazno i karakteristično samo za posebne uslove koji su postojali u dotičnim konkretnim slučajevima, pogrešno je. Treba se setiti samo prvih zaključaka koji su na osnovu iskustava iz Prvog svetskog rata bili doneti o načinu upotrebe tenkova, ili pak, principijelne osude svakog desanta — na osnovu iskustava iz operacije na Dardanelima.

Pripisivati protivniku samo one mogućnosti i onaj način razmišljanja koji mi sami imamo i koji nam odgovara, ističe dalje pisac, pretstavlja isto tako grešku

u rasuđivanju. Saveznici su uporno postavljali da će Nemačka i Japan rezonovati i postupati slično njima, iako su se te dve zemlje nalazile u sasvim drugoj situaciji i uprkos tome što su se već bile odlučile na agresiju, pa su, prema tome, morale da zanemare obazrivost, da postupaju veoma smelo i brutalno i da računaju trenutno i sa veoma velikim žrtvama. Na ovo je trebalo misliti pre proboja u Ardenima, pre Perl Harbora i Singapura.

U nedostatak pravilnog rasuđivanja možemo ubrojiti i kada komandovanje nije bar teorijski proučilo eventualnu pojavu i načine upotrebe sveg materijala i sredstava koji se na osnovu dosadašnjeg razvoja nauke i tehnike mogu zamisliti kao realni i celishodni, kao i odgovarajuće odbranbene mere — u slučaju da se ta sredstva prvo pojave kod protivnika. Iako su tehnička iznenađenja moguća, ovakvom studijom moći će se izbeći veće zablude i nepripremljenost, te ona neće dozvoliti da se mnogo pogreši, pošto su tehnički razvoj i mogućnosti industrijski veoma razvijenih zemalja slični.

Pogrešno je ako se ne teži da se neprijatelju nametne sopstveni način ratovanja i ako se u tom cilju još u miru ne preduzmu sve mere koje bi omogućile da se za to stvore i osposobe odgovarajuće snage i sredstva. Jedna vojska može imati izgleda na pobedu samo ako je stalno prožeta stvaralačkim duhom. Najzad, i sam razvoj ratne veštine nije slučajna, već ima izvestan smisao koji je moguće uočiti i podleže izvesnim zakonima koje je moguće otkriti. To nam, pak, omogućuje da bez velike opasnosti i rizika idemo u susret budućnosti. Bila bi velika greška u rasuđivanju kad bi se ovo važno sredstvo za orijentaciju zanemarilo. Prema tome, zaključuje pisac, iako će budući rat neizbežno ostati pun nepoznatog, izgleda da je moguće za njega se pripremiti, a pritom izbeći velike greške i zablude.

Iz svih izloženih razmatranja, po mišljenju pisca, nameće se jedna opštija pouka. Bilo da se radi o pripremanju rata, ili o njegovom vođenju, ratna veština je pre svega veština da se pravilno misli, jer svi porazi (ukoliko nisu nastali usled neznanja koje se ne može ničim pravdati), nastaju najpre usled grešaka u rasuđivanju, pa tek zatim usled pada morala.

Nesumnjivo je da veština pravilnog rasuđivanja ne sačinjava celokupnu

ratnu veštinu, koja je ustvari veština izvršenja i gde glavnu ulogu igra nesalomljiva energija; ali se energija ne uči i ne predaje, već se iskiva u svakidašnjoj borbi sa samim sobom. Energija je slepa i nemoćna bez nauke i misli, kao što nam to još jednom potvrđuje dramatičan pad Hitlera. Nemački general Pojker je u svoje vreme rekao: »Čvrstina karaktera je nesumnjivo najvažnija odlika ratnika, ali kuda nas može odvesti energija ako nismo dovoljno obrazovani da znamo cilj kome treba težiti i puteve koji njemu vode?«

Međutim, po mišljenju pisca, danas je veština pravilnog rasuđivanja zanemarena. Možda su tome krivi i savremeni problemi (koji po svom obimu i složenosti prevazilaze one na koje smo bili ranije navikli), za čije rešavanje treba više znanja i dublja i svestranija kultura, kao i više smisla za efikasan kolektivni rad.

Na kraju pisac izražava svoje žaljenje što se greške u rasuđivanju u njegovoj zemlji ne pojavljuju samo u vojsci, već i u drugim oblastima. Francuzi, po prirodi tako inteligentni, pokazuju se u poslednje vreme neefikasnim i nemoćnim. Osnovni uzrok, po mišljenju pisca, leži u to-

me što se rasuđivanje u Francuskoj pretvorilo u apstraktnu igru razuma — bez dovoljno kontakta i provere u stvarnosti, koja je složena i promenljiva. Na taj način se stvaraju dogme koje zaslepljuju narod, ali koje su nemoćne kad se primene u stvarnosti. Razum je izgubio svoju osnovnu ulogu da »upravlja prirodom pokoravajući joj se.«

*

Pitanje koje se tretira u ovom članku nije novo. O njemu je u vojnoj literaturi dosta pisano, a svakidašnja praksa u svim armijama zahtevala je, a i danas zahteva, njegovo rešavanje. U svakoj armiji rat se temeljno priprema, a u okviru ovih priprema starešine se uče veštini ratovanja i ona se predaje u vojnim školama. Međutim, u rešavanju ovog pitanja često se grešilo i ono je i danas veoma interesantno i aktuelno zbog njegove velike važnosti i neobično velike složenosti, kao i zbog toga što novi i izmenjeni uslovi zahtevaju da se ponovo iznalaze nova i, u izvesnoj meri, drukčija konkretna rešenja.

M. J.

General-potpukovnik **Paolo Supino**:

OPERATIVNI DINAMIZAM I KARAKTERISTIKE SAVREMENIH ZDRUŽENIH JEDINICA¹⁾

Kao glavni predmet pisac razmatra problem kakav treba da bude sastav, raščlanjenost, brzina i naoružanje savremenih združenih jedinica da bi raspolagale operativnim dinamizmom, tj. mogućnošću brzog manevra i udara koje zahteva savremeni rat. Njegovo izlaganje je grupisano u osam odeljaka.

1. — Pisac počinje razmatranje tvrdnjom da u ratu, kada se sukobe dva protivnika sa raznim operativnim dinamizmom, ona strana kod koje je on veći, ima veliku prevagu nad protivnikom, tj. mogućnost da ga dovede u kritičnu situaciju i da ga slomi. Kriza je, naizgled, samo po-

sledica izraženog dinamizma, ali, u suštini, nju sačinjava odnos sposobnosti za manevar dveju strana, a ne apsolutna vrednost manevra, pa, prema tome, kriza često nastaje ne samo putem ispoljavanja te sposobnosti jedne strane, već i putem osetnog nedostatka ili pada te sposobnosti kod druge strane. U potvrdu ovoga navode se istoriski primeri u kojima strana koja primenjuje nepredviđen operativni ritam, viši nego što su odgovarajuće mogućnosti protivnikovog kontramanevra, postiže značajne pobeđe (Napoleon 1796—97; Kobarid 1917).

Da bi izvesne snage mogle ispoljavati inicijativu ma u kom obliku, moraju imati za to odgovarajuća svojstva — tj. manevarsku sposobnost. Usko je shvatanje da su dovoljni samo brzina i pokretljivost jedinica — ma koliko ova

¹⁾ Gen. di div. Paolo Supino: Dinamismo operativo e caratteristiche di grandi unita moderne, *Rivista Militare*, decembar 1953.

dva elementa bila neophodna — jer odlučnog uticaja ima i prikladno naoružanje, raščlanjenost jedinica, sastav taktičkih tela, komandovanje i doktrinarna orijentacija.

Prema tome, po mišljenju pisca, manevarsku sposobnost jedinica treba shvatiti kao atribut snaga koje su dobro naoružane i opremljene, dobro raščlanjene i dobro vođene i, na osnovu svega toga, sposobne za brze i snažne udare, ali sposobne i da se spretno izmaknu ili odbiju udarac, kao i sposobne za iznenađenje koje predstavlja važan uslov velikih uspeha. No, nije dovoljno ako se ovakva manevarska sposobnost ograniči samo na manje jedinice, već se ona mora podići na viši stepen — na kome saraduju razni rodovi, gde se postavljaju osnovi strategijskih uspeha, gde je potrebna sposobnost manevara na velikim prostranstvima i po svakom zemljištu na kome operiše neprijatelj i gde će učestvovati združene jedinice svih tipova.

2. — U ovom odeljku pisac otpočinje proučavanje osnovnih faktora potrebne manevarske sposobnosti združene jedinice, *tipa II* i njoj neposredno potčinjenih združenih jedinica *tipa I* (divizija). On nalazi da te faktore predstavlja, s jedne strane, vreme potrebno za pokret (*operativni faktor*) i, s druge, vreme potrebno za razvoj za borbu (*taktički faktor*). Združena jedinica čije je vreme kretanja i razvoja isuviše veliko, normalno će biti nadvladana od takve združene jedinice koja je po svojim sredstvima i naoružanju sposobna da razvije brza i nezadrživa taktička dejstva.

Ovo znači da se prilikom utvrđivanja savremenih združenih jedinica moraju na prvom mestu imati u vidu današnji taktički zahtevi, pa tek onda organizaciski, da bi se na taj način dobile jedinice koje će biti sposobne za eventualan rat u bliskoj budućnosti. Ako se prekranjanje združenih jedinica iz Drugog svetskog rata ne obavi kako valja i u potpunosti, dobiće se jedinice slabe operative vrednosti. Pritom se ne sme zaboraviti ni to da se u rdavo sklopljenim jedinicama izgrađuje i neusavršena doktrina upotrebe i rdavo praktično iskustvo kod starešinskog kadra. Međutim, ne može se ni pomišljati na to da se ove greške ispravljaju tek onda kad se pokažu na delu, u sudaru sa neprijateljem koji je na realističkoj osnovi iskovao oružje i organizovao svoje snage. Primer za ovo su Francuzi u maju i junu

1940. Nije njima tada nedostajalo borbenosti, duha požrtvovanja i patriotizma, već su ih tehnički razlozi doveli do toga da nisu više mogli uspostaviti front; za to nije bilo vremena, jer je neprijatelj jurio nepredviđenom brzinom i neodoljivo manevrovao.

3. — Taj visoki dinamizam Nemaca 1940 i nadmoćnost manevara njihovih snaga proizilazili su iz kombinovane upotrebe tenkova i avijacije, koji su došli do punog izražaja kroz pogodnu taktičku doktrinu i dobru obuku ljudstva.

Pisac smatra da će dalje opšte povećanje dinamizma u ratu bliske budućnosti biti ostvareno novom kombinacijom mehanizovanih snaga i avijacije, s tim što će ovog puta avijacija biti upotrebljena ne samo kao borbeno već naročito kao transportno sredstvo. Ovde se pisac upušta malo dublje u to pitanje — mada je ono izvan teme — i obrazlaže da nije najveća korist od aviona kad se on upotrebi kao oružje, kao što se to obično smatra, već su njegove operative mogućnosti kao sredstva za transport još važnije. One su prosto revolucionarnog značaja. Ovo iz razloga što pogodne zemaljske formacije dobijaju aerotransportom takve mogućnosti akcije, kakve su nepoznate u operacijama sa tradicionalnim sredstvima. Te bi se mogućnosti sažeto mogle izraziti u sposobnosti za osvajanje i održavanje čak i vrlo dubokih i veoma važnih ciljeva, čime bi se neprijatelj dovodio do ozbiljnih kriza.

Vojna tehnika već je prihvatila ideju o korišćenju avijacije kao sredstva za transport velikih kontingenata suvozemnih snaga. Ali, taj postupak nije još usavršen i, s druge strane, za to su potrebne velike ekonomske i industriske mogućnosti. No, jedno je sigurno, a to je da će zemlja koja bude bolje shvatila odlučujuću važnost ove evolucije i prva ostvarila odgovarajuće uslove, raspolagati sa strahovitim oružjem.

Prema svemu izloženom uzimajući, dakle, u obzir i organizaciske i operative momente, a i ovaj aerotransportni, po mišljenju pisca, proizlazi da je potrebno združene jedinice *tipa I* stvarati kao formacije lakše od sadašnjih divizija, ali ne i manje moći. Pogodno je što je za ovu svrhu dovoljno da one budu sastavljene od većeg broja oruđa sa manje poslužilaca, jer u jedinicama koje će se prebacivati i vazduhom, organizacisku potku sačinjava materijal, a ne čovek.

4. — Kao što se vidi, da bi se postigao traženi visoki kapacitet manevra, mora se ići ka organizacijskim rešenjima zasnovanim na lakim i moćnim »udarnim jedinicama«. Te jedinice treba da sačinjavaju onaj deo moderne vojske koji je tipično operativan i koji se u nekim armijama naziva *borbeno telo* (corpo di battaglia), za razliku od trupa za posedanje.

S obzirom na njihovu namenu, združene jedinice u sastavu *borbenog tela*, naročito one *tipa I*, moraju imati odgovarajuće karakteristike koje se pre svega ogledaju u: pogodnom sastavu — tako da se na svakom hijerarhijskom stepenu dobije najpogodnije dotiranje sredstava; odgovarajućem raščlanjenju — kao uslovu za uspešno komandovanje; što kraćem vremenu potrebnom za pokret — kao uslovu za brzu i odlučnu borbu i, najzad, visokom dinamizmu.

Što se tiče sastava, pisac smatra da bi združena jedinica *tipa I* trebala da ima: izvestan broj osnovnih pešadskih jedinica — motorizovanih i oklopnih; tenkove; oklopnu konjicu; samohodnu poljsku i protivtenkovsku artiljeriju; mehanizovane pionire — pontonire. Od svih ovih delova različito bi se sklopile više jedinice, od kojih bi neke bile stalne, a neke privremene (taktičke grupe i grupacije). Eventualna sredstva ojačanja sastojala bi se od jedinica PAA i avijacije.

Sastav mora težiti strogoj samodovoljnosti za rešavanje svih tekućih (običnih) slučajeva u praksi. Ojačavanje pomoću sredstava više združene jedinice vršilo bi se samo izuzetno. Treba suzbijati težnje ka komplikovanju formacije raznim dodacima. Službu snabdevanja prebaciti na više stepene, koji će transporte upućivati direktno korisniku — na mesto stacioniranja, drumom ili vazdušnim putem.

5. — U ovom odeljku pisac razmatra pitanje raščlanjavanja. Sadašnje raščlanjavanje na manje i najmanje jedinice potiče iz vremena kad su te jedinice bile jednorodne po naoružanju, pa zbog toga i po zadacima i upotrebi. A danas je naoružanje različito, te se i male jedinice sa raznim naoružanjem različito grupišu u sve veće jedinice — prvenstveno prema taktičkim zahtevima. I tako, u današnjim formacijama imamo isprepletano dvostruko raščlanjavanje: jedno, *tradicionalno*, koje deli masu na jednorođne delove i, drugo, *funkcionalno*, koje ima za cilj da na svakom stepenu o-

stvori određenu taktičku sposobnost za rešavanje tekućih zadataka na tome stepenu. Jednovremeno postojanje ovakva dva razna tipa raščlanjavanja pisac smatra besmislenim, pogotovu kada se sve većom snagom nameće *funkcionalno* raščlanjavanje.

Pisac ističe da su bataljoni i čete stari nekoliko vekova, vodovi nešto manje od dva veka, a odeljenja nešto više od 50 godina. U vremenu svog postanka, sitne jedinice su bile jednorodne, a danas pešadija i njene specijalne broje oko 15 raznih odeljenja, oko 10 vrsta vodova i 4 tipa četa. U drugim rodovima situacija je slična. A to u praksi dovodi do iscepkanosti, komplikacija u potčinjenosti i komandovanju, našto se nadovezuje i složenost pitanja administracije, obuke itd.

Raščlanjavanje pretežno taktičkog karaktera trebalo bi, po mišljenju pisca, da počne sa vatrenim jedinicama (dva stepena), od kojih bi se kombinovale jedinice trećeg stepena, ranga čete; a izvestan promeñljiv broj takvih jedinica sačinjavao bi osnovnu taktičku jedinicu, koju pisac naziva *taktička grupa*.

U dosadašnjim jedinicama, kao posledica dva tipa raščlanjavanja, postoji stalna nesaglasnost između postojeće organizacije i konkretnih zahteva u praksi, usled čega se neprekidno mora vršiti pridavanje-ojačavanje, kao i oduzimanje — decentralizacija — prepotčinjavanje, što je počelo još u Prvom, ali se naročito proširilo u Drugom svetskom ratu. Taj način rada je danas uopšten, ali treba istaći njegov glavni nedostatak: čestu promenu potčinjenosti i manju solidnost tako sklopljenih privremenih taktičkih grupa.

Pošto je ipak do svega toga dovela praksa, pisac smatra da bi se sada moglo postupiti i tako što bi se taj način usavršio — otklanjanjem njegovih nedostataka, a to bi se moglo postići ako se *taktičke grupe* ustroje kao stalne. U njih bi ušle, u pravilno odmerenoj srazmeri, sadašnje jurišne i pratеće ili podržavajuće jedinice.

Ove taktičke grupe ne bi bile samo jednog, već najmanje dva tipa. U jednom bi preovlađivala oklopna pešadija — po šemi 2 čete pešadije i 1 četa tenkova, a u drugom bi preovlađivali tenkovi, tj. 2 čete tenkova i 1 četa pešadije — u oba slučaja sa stalno pridatim dovoljno jakim samohodnim PT naoružanjem i, eventualno, samohodnim poljskim baterijama, u slučajevima kada se nameće decentralizacija

artiljerije. Taktičke grupe pešadije i tenkova zamenile bi u upotrebi sadašnje bataljone pešadije i tenkova koji su postali isuviše teški i nezgodni za komandovanje.

Ovakve taktičke grupe mogu se smatrati dovoljnim za udar i prodiranje, ali je za taktički manevar potrebna još i snaga. Ta snaga varira od slučaja do slučaja i mora se svaki put posebno određivati. Manevar će dolaziti do izražaja tek na višem nivou, u okviru »taktičke grupacije« (obično sastava dve do tri taktičke grupe) ili u okviru združenih jedinica raznih tipova.

Prema tome, izlazi da će združena jedinica *tipa I* imati stalno u svom sastavu samo izvestan broj taktičkih grupa. No, ne isključuje se, pored toga, i stalno ustrojstvo nekoliko komandi grupacija (obično dve ili tri) sa osnovnim potrebnim sredstvima (za vezu, transport i sl.).

6. — Izloženo raščlanjavanje u skladu je i sa potrebom rasturanja snaga kao merom predostrožnosti od ubitačnog dejstva avijacije i drugog savremenog oružja protiv velikih i dugotrajnih koncentracija snaga. Iz ovako rasturenog rasporeda biće potrebno da se brzo prelazi na privremeno koncentrisanje i grupisanje snaga, saobrazno ideji manevra. A to će biti u stanju da izvedu samo one jedinice koje raspolazu visokom operativnom pokretljivošću.

Prema savremenim gledištima, združena jedinica *tipa I* imala bi sledeći sastav: izvestan broj *taktičkih grupa* (5 — 10); nekoliko diviziona samohodne poljske i PT artiljerije; bataljon pionira sa četom pontonira, tj. svega oko 15 jedinica ranga bataljona koje bi, prema potrebi, kako je to ranije izloženo, obrazovale 3 ili 4 grupacije i nekoliko samostalnih grupa (obezbeđenja i dr.). S obzirom na snage i sredstva sa kojima bi raspolagala, *taktička grupa* bi u koloni na drumu imala dubinu oko 3 km, a na običnom zemljištu bi se razvijala za borbu na frontu širine 3 do 35 km. *Taktička grupacija* razvijala bi se, prosečno, na tripud širem frontu, a dubina združene jedinice *tipa I*, pod pretpostavkom da sa svojim snagama obuhvati dva važnija pravca dejstva, iznosila bi 25—30 km, ne računajući tu jedinice službi.

7. — Napred iznete veličine, napominje pisac, date su, pre svega, zato da bi se moglo odrediti približno vreme trajanja razvoja, koje je vrlo važno merilo operativnog dinamizma i kao takvo od na-

ročitog interesa za jedinice kod kojih je ono znatno veće od vremena potrebnog za pokret i ponovno sviavanje u kolonu. A to je slučaj kod taktičkih grupacija i združenih jedinica *tipa I* pa naviše.

Smanjenje vremena razvoja može se postići samo na dva načina: što većom brzinom svih jedinica po putevima i van njih (pravilnim određivanjem jačine prvih ešelona i dobrim rasporedom sledećih ešelona u opštem poretku) i merama za ubrzanje prilazanja i angažovanja drugih, i, ukoliko postoje, trećih ešelona.

Jačina prvih ešelona treba da je takva da oni mogu otpočeti i uspešno voditi borbu onoliko vremena koliko traje prilazanje i razvoj za borbu II ešelona. Ispod ove granice ne treba ići, ali je ne treba prelaziti ni naviše.

Dakle, prvi ešloni moraju biti u stanju da moćnom vatrom prikuju neprijatelja i da jednovremeno obezbede jedan ili više polaznih položaja za napad jačih snaga združene jedinice, koje će priteći u pomoć da podrže već angažovane delove i da ubrzo preduzmu odlučan manevar radi uništenja neprijatelja.

Ako uzmemo jedinicu *tipa I*, podeljenu na kolone ili grupacije na frontu 10 — 15 km (rašćlanjene na ešelone), sa početnom dubinom oko 30 km (koja će se na kraju razvoja smanjiti na oko 10 km), razvijanje prvih ešelona za borbu (računajući od momenta njenog početka) može trajati 1 — 2 časa, što zavisi od zemljišta i dejstva neprijatelja, a pod pretpostavkom da je brzina kretanja jedinica po različitom terenu oko 10 km na čas.

Pošto je za pristizanje drugog ešelona potrebno isto toliko vremena, to znači da je toliko i vreme koje moraju izdržati u borbi prvi ešloni. Prema tome, na svaki pravac dejstva treba odrediti po jednu taktičku grupu, a vreme razvoja svih snaga združene jedinice biće 5 — 6 časova. Razvoj artiljerije mora se izvršiti gotovo jednovremeno, sa ciljem da se što pre stave u dejstvo naročito dalekometna oruđa, a celina da bude spremna da potpuno mogne odlučan manevar.

U toku prilazanja II i III ešelona, komandant združene jedinice, na osnovu podataka koje daje borba, upotpunjuje konture manevra i upućuje delove koje je zadržao u svojoj ruci na dosta širokom prostoru, ka odgovarajućim pravcima. Pozadi ostaje još samo rezerva, koja će se poslednja ubaciti da upotpuni manevar, a

dotle treba da je spremna za zaštitu eventualno ugroženog boka.

8. — Prema prednjoj analizi, vreme potrebno za razvoj jedne združene jedinice tipa I iznosi 5 — 6 časova. To je maksimalno vreme i treba težiti da se ono smanji.

Ovakav rezultat može se postići samo sa mehanizovanim jedinicama u kojima se smanjeni broj ljudstva i moćno naoružanje prenose vozilima koja su ujedno i borbena sredstva. To je kratko vreme razvoja, ustvari, rezultat ovih uslova: jedinice svih rodova mogu se kretati van drumova brzinom od oko 10 km na čas; snage su raščlanjene u komplekse tipa *taktičke grupe* (ili kolone) od 3 — 4 čete (ili slične jedinice); celokupna artiljerija združene jedinice sposobna je za brzo i efikasno dejstvo.

Ako neki od ovih uslova nedostaju, naglo opada i operativni dinamizam jedinica.

Sadašnjim divizijama (čija je brzina kretanja van drumova 2 — 3 km na čas) treba za razvijanje prvih ešelona sve svetlo vreme jednog dana, a za razvoj cele divizije potrebno je najmanje 1 — 2 dana.

Hans Kisel:

UZ PROBLEM OTSUDNE ODBRANE LINIJA¹⁾

U polemici koja se već duže vremena vodi na stranicama zapadne stručne i nestručne štampe o mogućnosti budućeg vođenja uspešne otsudne odbrane na neprekidnim linijama širokih frontova, vidno mesto zauzima gledište, u znatnoj meri suprotno zvaničnim pravilima, — da je takva odbrana preživela.

Zato je ovaj članak, pretežno baziran na ličnom iskustvu, u kome se pisac — mada i sam prilazi pitanju takve odbrane sa dosta obzira — ipak pojavljuje kao njen nesumnjiv i otvoren pobornik, utoliko interesantniji.

*

U prošlom ratu, počinje pisac, odbranbene linije su brzo probijene i nisu se mogle odupreti napadaču (bez obzira što

A to znači da se one mogu razviti za odbranu samo na unapred određenom zemljištu van dodira sa neprijateljem, odnosno da u nastupanju mogu stupati u dodir samo metodički i lagano, za šta je potrebno minimum operativne sposobnosti — ali se pritom ima i minimum mogućnosti za manevar. Zbog toga su sadašnje divizije, po mišljenju pisca, nepogodne za savremenu borbu, naročito sa oklopnim i mehanizovanim jedinicama.

Taktički neuspeh slabo pokretnih snaga, u sudaru sa jako pokretljivim, znači za one prve i gubitak velikog dela naoružanja, opreme i vozila. A ako se nekako uspe u delimičnom spasavanju ljudstva, jedinice ipak ostaju bez ikakve operativne sposobnosti sve dok se iznova ne opreme.

Prema svemu izloženom, zaključuje pisac, »borbeno telo« savremene vojske, kao i združene jedinice za udar, moraju biti oklopljeni ili mehanizovani. U sukobu sa mehanizovanim združenim jedinicama, obične ili motorizovane divizije biće sigurno nadvladane putem većeg operativnog dinamizma.

T. Č.

su bile razvijene po dubini u odbranbene pojaseve), čak ni kada su bile izgrađene u tipu stalne fortifikacije. Iskustva Prvog svetskog rata o rešavajućoj ulozi čelika i betona pokazala su se — pri pojavi motora, tenka i aviona — preživelim. Izgledalo je da odbranbene linije ne mogu više odoleti velikoj brzini i pokretljivosti savremenog napadača, te da bi se uspeh mogao tražiti samo još u pokretnoj, *manevarskoj odbrani* kakvom su Hindenburg i Ludendorff još 1914/15 zaštitili nemačku istočnu granicu. U Drugom svetskom ratu bilo je uspešnih primera takve odbrane — sa naizmeničnim odbranbenim, zadržavajućim i napadnim dejstvima.

Međutim, manevarska odbrana nije uvek celishodna i biće slučajeva kada ne bi bilo opravdano odreći se one otsudne. Mestimičnom primenom otsudne odbrane napadač može štedeti snage za rešavajuća mesta; njome se mogu obezbediti mostobrani i zaštititi važne oblasti. U početnoj

¹⁾ Hans Kisel: Zur Problematik der Verteidigung von Stellungslinien, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, decembar 1953

fazi Korejskog rata, po mišljenju pisca, Amerikanci su izbegli poraz time što su od manevarske blagovremeno prešli na otsudnu odbranu mostobrana. Uspesna manevarska odbrana može se izvoditi samo ako se raspolaze odgovarajućom prostorijom za manevrovanje. Ako se i ubuduće mora računati sa primenom otsudne odbrane linije, treba razmotriti uzroke njenog brzog probijanja u poslednjem ratu i potražiti načine kako bi je trebalo organizovati da bi se postigla željena čvrstina.

Uzroci slabosti odbranbenih linija.

— U pogledu slabosti linija stalne fortifikacije pisac se slaže sa gledištem Gerharda Rosa, prikazanim u »Vojnom delu« br. 2/54. Te slabosti su često poticale od nepovoljnog protezanja samih linija, što je omogućavalo njihovo obilaženje ili obuhvatanje. Izgradnja je imala osetnih nedostataka i utvrđenja nisu bila dorusla sredstvima napadača; najčešće im je nedostajala potrebna dubina. Posade su bile obično nedovoljne ili ih nije ni bilo, dok su rezerve bile oskudne. Moral branioca bio je pretežno slab, ili prerano pokoleban. Neuspeh Mazincvljeve linije treba tražiti ne samo u nedostacima odgovarajućih objekata, već prvenstveno u slabom moralu. Jedan od izuzetaka bio je objekat F05, koji se predao posle tri dana, pošto je prethodno izginula skoro cela njegova posada, a jedinice van objekta podbacile.

U okolini Trijera, jedan osek Sigfridove linije koja je takođe obilovala tehničkim nedostacima, odolevao je čitave tri nedelje pritisku nadmoćnijeg neprijatelja i popustio tek posle proboja na oteku desnog suseda. »Svaki lanac je jak koliko i njegova najslabija karika«. Pomenuti primer pokazuje da čvrsta i dobro vođena jedinica može odbraniti položaj, uprkos njegovim tehničkim nedostacima.

Sovjetska granična linija, koja je 1941 godine bila tek u izgradnji, pala je pre nego što je bila i posednuta. »Staljinova linija«, izgrađena jače samo na pojedinim osecima, nije mogla izdržati, jer je imala nebranjene međuprostore, a branile su je već znatno načete jedinice. Kakvu snagu mogu imati utvrđenja stalne fortifikacije kada ih odlučan branilac ume dobro da iskoristi, pokazao je Sevastopolj, koji je pao tek posle sedam meseci oštirih borbi i pošto su bila angažovana najснаžнија napadna sredstva.

Pisac na osnovu svega iznetog zaključuje da brzi proboji stalnih linija nisu toliko usledili zaslugom novog naoružanja, koliko slabošću u njihovoj organizaciji i odbrani.

Za razmatranje linija izgrađenih u tipu poljske fortifikacije, po mišljenju pisca, mogu poslužiti nemačke linije na Istočnom frontu. Njihova karakteristika posle 1943 godine bila je: suviše široki frontovi za malobrojne pešadijske snage. Osim toga, protezanje i izgradnja glavne borbene linije bili su često nepovoljni ili pogrešni, a naoružanje i oprema sve oskudniji. Protivtenkovsko naoružanje obično je bilo nedovoljno ili ga uopšte nije bilo, a dopunske jedinice — sve slabije obučene. Ruski upadi i proboji često su uspevali samo zato što nije bilo municije da se ometu njihove pripreme.

Ipak, situacija ne bi bila beznađna da je bilo dovoljno pokretnih operativnih rezervi. Bez njih se o frontu moglo pre govoriti kao o liniji osmatranja nego o liniji otsudne odbrane.

Iz istih razloga nisu se mogli održati ni položaji iza reka; napadač je često uspevao da ih pređe i obrazuje mostobran pre nego što ih je branilac poseo ili organizovao. Nedovoljno branjena prepreka nije nikada zadržala odlučnog napadača, dok su pravilno branjene reke i u Drugom svetskom ratu bile efikasne prepreke.

Linije poljske fortifikacije su probijane kao i stalne, jer nisu bile dovoljno uporno branjene. Tenk je takođe odigrao svoju ulogu, mada često tek u operativnom korišćenju uspeha koji je prethodno izborila pešadija. U slučajevima kada se raspolagalo svima potrebnim sredstvima, mogli su se odbiti i najjači tenkovski napadi i sprečiti operativni proboji.

Prema tome, kako naglašava pisac, često isticana gledišta da je odbrana protiv savremenog naoružanja nemoćna i da je izgradnja i odbrana utvrđenih linija besciljna, ne mogu se prihvatiti, jer baziraju na pogrešno shvaćenim iskustvima iz Drugog svetskog rata.

Odbranbene linije u budućnosti. — Pisac smatra da pri izboru linije fronta, njenoj podeli, posedanju, utvrđivanju i vođenju boja, treba poći od toga da se mora sprečiti proboji i sačuvati jedinstvo fronta. Pri izboru odbranbenih linija odlučujući značaj ima njihova jačina u protivtenkov-

skom smislu. Svaki položaj mora biti protivtenkovski. U ratu se pokazalo da ni prirodne, ni veštačke protivtenkovske prepreke ne pružaju zaštitu, ako protezanje položaja u celini nije pogodno za odbranu. Najbolja protivtenkovska zaštita postiže se stavljanjem glavne borbene linije na greben ili zadnji nagib (vidi »Vojno delo« br. 3/53 str. 91. — S. P.) gde je pešadija zaštićena od osmatrane vatre tenkova i artiljerije. VP teških PT oruđa mogu biti povučeni i zaklonjeni, a vatra sa njih otvorena iznenadno, kada se tenkovi približe glavnoj borbenoj liniji ili upadnu u položaj. Na otvorenim prednjim nagibima pešadija trpi uvek velike gubitke i takvi položaji dolaze u obzir samo na ispresecanom i pokrivenom zemljištu i iza jakih protivtenkovskih prepreka.

Glavna borbena linija i ceo glavni odbranbeni pojas treba da su zaštićeni novim lakim raketnim i kumulativnim protivtenkovskim naoružanjem. Njihova masovna primena, u vezi sa teškim PT oruđima i drugim naoružanjem, olakšaće mnogo zaustavljanje tenkovskih napada. Kakav će uticaj to naoružanje imati na razvoj tenkova, ne može se još predvideti.

Pri takvom pružanju glavne borbene linije, pešadijske i artiljerijske osmatračnice moraju se staviti u prvu liniju, a da bi se zaštitile, treba ih izgraditi kao jake otporne tačke, podešene za kružnu odbranu. Slabost zaprečne vatre, zbog njene male dubine, treba ublažiti stavljanjem jake pešadije u glavnu borbenu liniju, a sve borce snabdeti automatskim naoružanjem.

Položaj se sastoji iz otpornih tačaka (gnezda) i čvorova. Sva sredstva, u glavnoj borbenoj liniji i iza nje, treba tako rasporediti da se mogu međusobno potpomagati vatrom i da mogu neprijatelja zadržati neprekidnom i uzastopnom zaprečnom vatrom. Sve otporne tačke i čvorovi moraju biti sposobni za kružnu odbranu.

Treba se odreći neprekidnih rovova, ali ne i izvesnih liniski raspoređenih odbranbenih postrojenja, ukoliko su potrebna za ostvarenje zaprečnih vatri.

Otporne tačke (gnezda) su mala postrojenja obično na prednjem kraju glavnog odbranbenog pojasa. Njihove posade su jačine odeljenja, a na tačkama sa dobrim osmatranjem i vatrenim dejstvom mogu biti do nepunog voda, sa artiljerijskim osmatračima i pojedinim težim stre-

ljačkim oruđem. Čvorovi odbrane obuhvataju taktički značajne rejone, pojedina uzvišenja, prevoje ili naseljena mesta. Oni se sastoje od većeg ili manjeg broja otpornih tačaka (gnezda) pod zajedničkom komandom. U čvorove odbrane ulazi najveći deo težeg streljačkog naoružanja i artiljerije, sva komandna mesta, rezerve i pozadinske službe. Pojedine baterije često obrazuju posebne otporne tačke.

Upotreba jedinica na položaju mora da odgovara taktičkim zahtevima. Svaki vojnik mora da bude naoružan ručnim vatrenim oružjem, obučan kao pešak i da učestvuje u bliskoj odbrani. Tako će se moći dobro braniti i slabije posednuti položaji.

Posada položaja treba da je dovoljno jaka da može sopstvenim sredstvima odbiti slabije napade, prepade i infiltracije, dok za odbijanje jakih napada, ili izbacivanje neprijatelja koji je upao u položaj, treba računati sa upotrebom rezervi. Prejake posade bile bi protivne načelu ekonomije snaga.

Glavna borbena linija (zamišljena linija koja povezuje najistaknutija odbranbena postrojenja) još uvek je značajna. Ako je načeta, te međuprostori ne mogu više biti tučeni osmatranom zaprečnom vatrom, ili se neprijatelj može provlačiti kroz njih pod zaštitom mraka, glavna borbena linija se neće dugo održati. Ukoliko se uspe sa organizovanjem osmatranja međuprostora novim tehničkim sredstvima, odnosno ukoliko se postigne efikasnije vatreno dejstvo, utoliko će se i jačina njene posade moći da smanji. Međutim, fortifikacionim uređenjem položaja ta jačina posade ne može se smanjiti već samo poštediti od gubitaka. U tome leži objašnjenje neuspešne odbrane stalnih linija. Njihovi objekti bili su na suviše velikim rastojanjima i nedovoljno uređeni za kružnu i blisku odbranu.

Zbog novog naoružanja za masovna uništavanja, utvrđivanje položaja postaje sve značajnije. Kod stalnih linija treba primeniti mnogo malih pokrivenih zaklona sa periskopima, otpornih protiv srednjih kalibara i nekih vrsta novih oruđa, umesto malog broja teških objekata od čelika i betona, koji su gutali ljude i psihološki negativno uticali na jedinice koje su se borile van objekata. Pravilno izgrađeni položaj pruža efikasnu zaštitu protiv atomskog naoružanja, kome je napadač više izložen nego branilac.

Jedinica mora braniti položaj do poslednjeg borca. Ako ne primi drukčije naređenje, pešadija se ne sme plašiti okruženja. Proboj iz okruženja može se izvršiti samo po naređenju najstarijeg komandanta, organizovano, a nikako u malim grupama. Izvlačenje posada otpornih tačaka na slučaj napada nadmoćnijih snaga ili, izuzetno, ispod uništavajuće osmatrane vatre, praktično je neizvodljivo. Za svu posadu glavnog odbranbenog pojasa, osim rezervi, postoji samo jedno rešenje — odbrana do poslednjeg čoveka.

Izgubljeni deo glavne borbene linije mora se, po pravilu, opet povratiti. Ukoliko celina fronta nije narušena, može se izuzetno od toga i odustati. Za protivnapade moraju postojati dovoljno jake i pokretljive rezerve. Sve rezerve na glavnom odbranbenom pojasu, počev od bataljona, moraju biti u odbranbenim čvorovima da bi mogle dočekati iznenađan, snažan, neprijateljski napad, pri čemu treba predvideti potrebne mere da se one mogu brzo izvući iz čvorova.

Svaki puk mora imati sopstvena sredstva za odbranu od niskoletjećih aviona. Laka protivavionska artiljerija može se upotrebiti i protiv zemaljskih ciljeva. Dovoljna količina municije mora biti obezbeđena.

Odbranbena linija u operativnom okviru. — Ukoliko je front odbrane neke jedinice širi, utoliko je otežana njegova odbrana, a napadaču olakšano da iznenada prikupi snage i izvrši proboj.

U Prvom svetskom ratu braniočeve rezerve su uspevale da na vreme zaustave taktičke proboje. U Drugom svetskom ratu proboji su uspevali zbog slabe odbrane. Dovoljno snažan napadač uspeće i ubuduće da se probije preko glavnog odbranbenog pojasa u dubinu odbranbene zone, gde će pokušati da proboj munjevitom brzinom produbi i proširi, koristeći motorizaciju i vazdušne desante.

Branilac mora preduzeti sve mere da spreči širenje taktičkog proboja. U tom cilju treba da organizuje čitavu odbranbenu zonu koja može, kod država srednje veličine, da obuhvati i celu dubinu teritorije. Sve važne tačke koje mogu olak-

šati nadiranje napadača, moraju imati stalne posade i biti spremne za odbranu iz vazduha i sa zemlje. Među takve tačke spadaju i saobraćajni čvorovi i aerodromi. Stalne posade u objektima stalne fortifikacije, pretežno pešadija, treba da koče neprijateljsko nadiranje i da štite sopstvene pokretne rezerve koje treba da izvode protivudare.

Probojem fronta uloga odbranbene linije nije nikako završena. Sačuvani otseci treba da kanališu neprijatelja. Proširenje breše treba sprečiti taktičkim rezervama na pripremljenim pregradnim položajima, a uklinjene neprijateljske delove uništiti ili odbaciti pokretnim operativnim rezervama.

Otsudna odbrana odbranbenih linija u iznetim slučajevima biće i ubuduće nužna, pa je potrebno pronaći puteve i mere da bude i efikasna, kako bi se na slučaj taktičkog proboja sprečilo njegovo širenje — zaključuje pisac.

*

Postavke u članku, uglavnom, ne otstupaju bitno od načela otsudne odbrane iz Drugog svetskog rata. U pogledu odbrane do poslednjeg čoveka, borbi u okruženju kao i proboja iz okruženja, pisac se ne samo slaže sa odredbama sovjetskih pravila iz 1942 godine, već ih čak i citira. Ipak, ima postavki koje privlače pažnju, kao: kategoričko povlačenje glavne borbene linije na grebenu ili zadnjem nagibu; gledište da se nikakvom fortifikacijom ne može postići smanjenje broja posada na položajima, prikupljanje svih vatrenih sredstava, KM, rezervi i pozadinskih službi u čvorovima odbrane; predviđanje stalnih posada u stalnim objektima ne samo na glavnom odbranbenom pojasu, već i u čitavoj dubini odbranbene zone i odricanje od neprekidnih rovova koje, nažalost, pisac nije obrazložio.

U terminologiji postoje izvesne razlike koje otežavaju adekvatan prevod. *Widerstandnest* — otporno гнездо — ne odgovara sasvim našoj otpornoj tački; obično ga poseda odeljenje, ali je ipak podešeno za kružnu odbranu. *Stützpunkt* bi se, u zavisnosti od veličine i značaja, moglo poklapati sa našom otpornom tačkom ili čvorom odbrane.

S. P.

Aleks Buhner i Ervin Hekner:

BORBA OKO GRADOVA I NASELJA

U članku pod gornjim naslovom¹⁾ pisci iznose osnovne taktičke specifičnosti borbe oko naseljenih mesta, kao i izvesne tehničke pojedinosti utvrđivanja i zaprečavanja u njima.

U uvodnom delu članka pisci ističu ove karakteristike:

Borba za naseljena mesta zahteva od trupa najveće psihičke, fizičke i tehničke napore. Efekat vatrenog dejstva, naročito mina, bombi i granata, znatno se povećava zbog ograničenog prostora na kome se borba vodi, zatim zbog parčadi građevinskog materijala, stvorenih eksplozijom i usled vazdušnog pritiska pojačanog ograničenim prostorom. Teška oruđa su u svom dejstvu ograničena stešnjim prostorom i smanjenom vidljivošću, ali je dejstvo njihove vatre efikasnije jer gađaju na bliskim odstojanjima.

Pojačana borbena buka nervira trupe, prekinute veze otežavaju komandovanje, a opasnost međusobnog gađanja vlastitih jedinica je svuda moguća.

Situacija se brzo menja i borbom se može uspešno rukovoditi samo ako se raspolaze sposobnošću brzog reagovanja.

Priprema za napad. — Da bi se tačno ustanovili neprijateljski položaji na ivici naseljenog mesta, naročito mesta vatrenih sredstava, važna je primena nasilnog izviđanja (demonstrativni napad); pritom je važno da se otkriju i vatreni položaji onih istaknutih vatrenih sredstava koja stupaju u dejstvo tek pošto ih predu prednji napadačevi delovi i iznedradno otvore vatru u leđa tih delova.

U napadu treba imati vrlo jake rezerve jer se prednji delovi brzo troše oko savladivanja otpornih gnezda. Treba težiti da se što pre zauzme sredina naseljenog mesta, izbije na suprotnu ivicu i odbrana razbije na odvojene delove. Po završetku borbe, naselje treba planski pročešljati i pretražiti. Iskustvo sa Istočnog fronta pokazuje da su zaostali sovjetski vojnici, sakriveni po naseljenim mestima, danima posle osvajanja naselja slali obaveštenja

o prolazećim trupama, uznemiravali pozadinske delove i bili kadar za partizanske jedinice.

Karakteristika borbenog poretka su *jurišne grupe* sastava: komandir grupe, 4 strelca s automatima, 3 borca sa sredstvima za rušenje, ojačanja u pionirima i plamenobacačima. Osim toga, potreban je veći broj grupa za snabdevanje (one snabdevaju jurišne grupe municijom i eksplozivom). Od naoružanja je potrebno imati što više sredstava za blisku borbu, naročito: ručnih bombi, eksplozivnih, zapaljivih i dimnih sredstava.

Oficiri i podoficiri ne treba da budu uočljivi, jer su najomiljeniji cilj neprijateljskih snajpera.

Napad na veće gradove. — Veći grad treba, pre svega, otseći od ostalog sistema neprijateljske odbrane i okružiti, a zatim ga napasti planski i metodično.

Samohodna oruđa su oklopna pesnica pešadije; osnovna im je uloga: bliskom vatrom uništiti vatrena sredstva u bunkerima i jače utvrđenim zgradama. Tenkovi — bacači plamena su takođe veoma efikasni jer mogu slomiti svaki otpor na bliskom odstojanju.

Osiguranje samohodnih oruđa i tenkova od bliskih neprijateljskih prepada treba da se dobro organizuje. U Drugom svetskom ratu primenjivan je i ovaj način: Na prednjem i zadnjem delu, kao i na svakoj bočnoj strani oklopnih kola, pričvršćena je bila po jedna S-mina²⁾, povezana štapinom sa unutrašnjošću kola; u slučaju neprijateljskog prepada mine su aktivirane i njihova eksplozija imala je uništavajuće dejstvo. Drugi način bliskog osiguranja sastojao se u tome da grupa od 3 automatičara prati oklopna kola na potrebnom odstojanju, a na međusobnom rastojanju oko 30 m; u slučaju neprijateljskog prepada, ovi automatičari otvaraju sa više strana unakrsnu vatru na kola; rikošetno i unakrsno dejstvo zrna nateruje svakog ko se zaletke u blizini oklopnih kola da potraži zaklon.

¹⁾ Kampf um Städte und Ortschaften, von Alex Buchner und Erwin Heckner, *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, januar i februar 1954.

²⁾ Nemačka otskočna mina, poznata iz Drugog svetskog rata.

U slučaju vrlo jakog neprijateljskog otpora i otežanog prodiranja ulicom, vrši se odmah zadimljavanje ulice i jurišne grupe upadaju u kuće, ili, ako su kuće zapaljene, produžavaju prodiranje ulicom koristeći dimne zavese.

Upad u kuće vrši se oprezno. Vrata se ne otvaraju spređa i pritiskom na kvaku jer mogu biti minirana, već se stane uza zid, sa strane vrata, i vrata se otvaraju polugama. U prodiranju preko stepenica treba na krivinama stepeništa gađati iz automata u zidove pod uglom od 45 stepeni da bi se postigao rikošet, a bombe baciti na sledeći deo stepeništa, čuvajući se pritom od bombi koje bi se otkotrljale naniže. Uopšte, pri osvajanju kuće mora se sve dobro pretražiti jer svaki deo kuće može da bude miniran. Pri osvajanju kuća treba težiti da se na jednom delu kuće što pre zauzme najviši sprat i da se, zatim, dejstvom odogzo naniže zauzmu i ostali delovi kuće. Na taj način se kuća lakše osvaja, a i neprijatelj iznenađuje u većoj meri.

Zgrade na uglovima ulica obično su jače branjene i zauzimaju se pod zaštitom dimne zavese i vatre pratećih oruđa i samohotki, ili se najpre zauzmu susjedne kuće, pa se iz njih okruže kuće na uglovima i zauzimaju prodorom sa njihove zadnje strane. U borbama za Breslau, februara 1945, Sovjeti su kuće na uglovima zapalili; kad je branilac usled toga bio prisiljen da napusti kuće, jake jurišne grupe su upale sa aparatima za gašenje požara u kuće, posele ih i produžile napad.

Posle mraka napad se zaustavlja, jedinice sređuju i popunjavaju, a manji delovi produžavaju dejstvo u cilju uznemiravanja neprijatelja i zauzimanja pojedinih tačaka važnih za sutrašnji napad.

Napad na ostala naselja. — Pešadijske jedinice ne prodiru ulicama i putevima, već kroz dvorišta, bašte i kuće. Prednji delovi brzo prodiru ne zadržavajući se oko jače branjenih kuća; ta otporna gnezda uništavaju sledeći delovi (rezerve), koji istovremeno vrše i obezbeđenje bokova.

Borbe u unutrašnjosti kuća treba izbegavati, a neprijatelja u kućama uništiti bombama, vatrenim dejstvom pratećih oruđa i rušenjem kuća pomoću eksploziva, ili ga isterati iz kuća pomoću dimnih i zapaljivih sredstava.

Noćni napad na naselje je vrlo težak jer se jedinice brzo gube iz ruku, optičke i akustičke veze otpadaju, a branilac ima znatno preimućstvo u tome što dobro poznaje naseljeno mesto; međutim, napadač može koristiti noć za približavanje naseljenom mestu i upad u njega. Zbog toga treba noćni napad preduzeti s takvim proračunom vremena da se do svanuća prodre na ivicu naselja, a od svanuća otpočne borba oko kuća.

Osnovna načela za odbranu naseljenih mesta. — Odrana naseljenog mesta je borba iz zaseđe! Prednje odbranbene položaje ne treba organizovati na ivici naseljenog mesta, već ispred nje. Težište odbrane je odbranbeni čvor (cifađela) koji se organizuje u bloku zgrada, na dominantnom mestu u centru naselja; oko tog čvora nalaze se zona odbrane, sve do ivice naselja, i ona se sastoji od sistema otpornih tačaka koje čine pojedine kuće ili grupe kuća.

Miniranja i rušenja omogućavaju da se delovi naseljenog mesta koji se napuštaju učine neprohodnim za napadača.

Izvođenje odbrane u većim gradovima. — Neprijatelja treba pustiti na blisko otostojanje i tući bliskom vatrom. Ne treba se postavljati uz prozore i otvore, već se povući u dubinu prostorije i odatle gađati.

Prednost poznavanja grada iskorišćava se za mnogobrojne noćne pothvate; manji delovi se infiltriraju u deo grada koji je neprijatelj zauzeo, vrše prepade na štabove, unose zabunu i ponova miniraju glavne ulice, raskrsnice i parkove.

Pored stalnih barikada, koriste se i pokretne. Razna prevozna sredstva, napunjena kamenjem ili peskom, treba da se pripreme u uskim prolazima i dvorištima i da se upotrebe kao pokretne barikade u cilju otecanja neprijateljskih prednjih delova od njihovih rezervi.

Neprijateljski tenkovi i samohodna oruđa uništavaju se dejstvom PT oruđa i ručnih bacača iz podrumskih rupa i prozora, eksplozivom, zapaljivim sredstvima i raznim kombinacijama mina (klizeće mine, mine sa daskom, mine sa motkom).

Klizeće mine se sastoje od nekoliko protivtenkovskih mina, sa nagaznim upaljačem, povezanih konopcem ili žicom s tim da najmanje rastojanje između mina bude 75 sm. Takva pokretna minka prepreka pripremi se u podrumskom za-

klonu ili zaklonu od ruševina. Kad se tenk približi, borac izvlači pomoću konopca ove mine na ulicu tako da prepreče pravac kretanja tenka; kad tenk dođe na nekoliko metara ispred ovih mina, borac iz zaklona povlači konopac tako da tenk svojom gusenicom sigurno naiđe na minu. Klizeće mine, u vezi sa stalnom preprekom, mogu se upotrebiti na taj način da se povuku iza tenka i tako preseku put tenku koji je naišao na stalnu prepreku.

Mine sa daskom se sastavljaju na taj način što se preko dve ili više mina sa nagaznim upaljačem, postavi jaka daska (odozgo, preko glava upaljača). Mina eksplozivna usled pritiska tenka na dasku i to bez obzira na mesto gde tenk pregazi dasku.

Vrlo je korisno ako se sistem klizećih mina i mina sa daskom kombinuje, tj. ako se za jedan kraj daske (koja vezuje dve ili nekoliko mina) pričvrsti konopac. Kad se tenk približi, daska sa minama povlači se iz zaklona konopcem pred tenk; mina eksplozivna sigurno ionda kad tenk ne nagazi minu već površinu daske između dve mine.

Mina sa motkom sastoji se iz mine koja se pričvršćuje na dugačku motku. Mina može biti sa nagaznim upaljačem i tada se ona iz zaklona (podrum, ruševine) podmeće pod gusenicu tenka, ili se iz zaklona gurne pod telo tenka i pali pomoću štapina.

Kod kuća koje su u sastavu otpornih tačaka korisno je da se sruši krov i najviši sprat; ruševine koje se na taj način stvore, na gornjem delu kuće, obrazuju sloj rasprskać protiv lakih artiljerijskih zrna i avionskih bombi a, osim toga, otežavaju napadaču da odozgo prodre u kuću.

Reklamne ploče mogu se iskoristiti za maskiranje proreza i otvora kroz koje se gađa; na ploči se iseku otvori na onim mestima pojedinih većih slova gde, zbog oblika slova, ostaju neprimećeni.

Stepenice u zgradama se ruše, a saobraćaj između spratova se vrši pomoću

lestvi ili konopaca kroz rupe koje se izbuše u podu; te rupe ne smeju biti u istoj vertikalnoj liniji jer bi neprijatelj mogao da, ubacivanjem ručnih bombi sa najvišeg sprata kroz njih, lakše ovlada nižim spratovima.

Kuće u sistemu otpornih tačaka povezuju se podzemnim hodnicima koji se buše između podruma; to znatno olakšava saobraćaj između kuća, intervenciju rezervi, evakuaciju ranjenika i infiltraciju u one delove grada koje neprijatelj zauzme.

Teška oruđa neutrališu neprijateljska prikupljanja koncentracijom vatre i vatretnim prepadima na raskrsnice i parkove. U Rostovu su Sovjeti 1942 izvukli teška oruđa, kao i laka PA i PT oruđa, delimično rastavljena, čak na najviše spratove kuća, a tenkove su iz dvorišta uvukli — kroz rupe stvorene eksplozivom u zidovima — u prizemne prostore i odatle gađali kroz prozore i otvore u zidu.

Vođenje borbe u otvorenim naseljima. — Za otvorena naselja važe osnovni principi koji su izneti za veće gradove, uz ove specifičnosti:

Između pojedinih odvojenih kuća izrađuju se rovovi i položaji poljskog tipa. Plotovi i ograde ojačavaju se, neprimetno, bodljikavom žicom i minama. Potoci se zagrađuju tako da površina vode pokrije vučje jame i PT rovove.

*

Na osnovu izvesnih gledišta iznetih u ovom članku, koja su karakteristična za doktrinu bivše nemačke vojske, kao i na osnovu primera koji su pretežno uzeti iz borbi na Istočnom frontu, može se zaključiti da su pisci izneli osnovna taktičko-tehnička iskustva u borbama oko naseljenih mesta do kojih je došla bivša nemačka vojska, u toku Drugog svet-skog rata, na Istočnom frontu.

M.J.

IZDANJA MORNARIČKOG GLASNIKA

U izdanju Mornaričkog glasnika
objavljene su dosad četiri sveske

Pomorske biblioteke

- SVESKA 1: Vasiljević, Pomorski rat u Sredozemnom moru
1939-45. 140 str., cijena Din. 120.—
- SVESKA 2: Petrović-Safonov, Brodska artiljerija, 75 strana,
cijena Din. 60.—
- SVESKA 3: Prica, Potsetnik iz vojno-pomorske geografije.
200 strana, cijena Din. 120.—
- SVESKA 4: Babac, Ronjenje i podvodni radovi, 220 strana,
cijena Din. 180.—

u pripremi:

Kešeljević: Materijal za izučavanje upotrebe avijacije na moru

KOMPLETI
MORNARIČKOG GLASNIKA
za 1952 ▼ 615 strana — Din. 450.
za 1953 ▲ 700 strana — Din. 450.

---

*Sveske Pomorske biblioteke i Kompleti mogu se naručiti na adresu:
Vojnoizdavački zavod „VOJNO DELO“ Beograd, Nemanjina 9.
Pošt. jah 692. Tel. 20-421. lokal 873 — ili
Redakcija „MORNARIČKI GLASNIK“, Split, pošt. pretinac 217*

УДК 62-72

Библиография

ВВЕДЕНИЕ. Библиография — это наука о книгах, их происхождении, развитии, распространении и использовании. Она изучает историю книги, ее форму, содержание, а также методы ее поиска и хранения. Библиография является основой для формирования библиотечных коллекций и оказания библиотечных услуг.

И. П. БИЧУН

Библиография является основой для формирования библиотечных коллекций и оказания библиотечных услуг.

*

КОМПЛЕКТ

УДК 62-72

ЦЕНА 50 ДИИ.